

Obrazovanjem protiv siromaštva

Zenzerović Milovan, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:161742>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

JELENA ZENZEROVIĆ MILOVAN

OBRAZOVANJEM PROTIV SIROMAŠTVA

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

JELENA ZENZEROVIĆ MILOVAN

OBRAZOVANJEM PROTIV SIROMAŠTVA

Diplomski rad

JMBAG: 0112024731, izvanredna studentica

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Ekonomija rada i ljudski potencijali

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Ljudski potencijali

Mentor: prof. dr. sc. Marija Bušelić

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Jelena Zenzerović Milovan, kandidat za magistra poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Jelena Zenzerović Milovan

U Puli, 16.09.2019. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Jelena Zenzerović Milovan dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Obrazovanjem protiv siromaštva, koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 16.09.2019.

Potpis

Jelena Zenzerović Milovan

SADRŽAJ

1. UVOD	2
1.1. Definiranje ciljeva	3
1.2. Hipoteze i svrha istraživanja.....	3
1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja	4
1.4. Znanstvene metode.....	5
2. KARAKTERISTIKE I ZNAČAJ KONKURENTNOSTI.....	6
2.1. Diferencijacija obrazovanjem kao čimbenik konkurentnosti i stub borbe protiv siromaštva	8
2.2. Generiranje bogatstva zemlje kroz proces upravljanja obrazovnim sustavom i zauzimanja konkurentne pozicije	9
3. OBRAZOVANJE I OBRAZOVNI SUSTAV U REPUBLICI HRVATSKOJ	12
3.1. Povijesni razvoj i obrazovanje u suvremenim spoznajama	14
3.1.1. Korelati znanja i obrazovnog procesa	16
3.1.2. Etiologija pojma obrazovanja	18
3.1.3. Obrazovanje kao javna potreba	19
3.1.4. Obrazovanje kao karta socijalne uključenosti.....	22
3.1.5. Potreba za istraživačkim obrazovanjem	26
3.1.6. Socijalno i kulturno biće škole: kurikulumske perspektive	29
3.2. Razvoj obrazovanja u Hrvatskoj.....	30
3.2.1. Školstvo u Slavoniji u razdoblju prosvijećenog apsolutizma.....	36
3.2.2. Modernizacija školstva	37
3.2.3. Moderna legislativa o školstvu	43
3.2.4. Karakteristike obrazovanja kao javnog dobra u Hrvatskoj.....	46
3.2.5. Karakteristike strukovnog obrazovanja	50
3.3. Odras tranzicije u Republici Hrvatskoj na obrazovanje	52

3.4. Usporedba obrazovanja razvijenih europskih zemalja i obrazovanja u RH	54
3.5. Utjecaj makromarketinga na status obrazovanja razvijenih europskih zemalja	58
3.5. Uloga makromarketinga u promicanju obrazovanja u Republici Hrvatskoj	64
Tablica 2 Broj zaposlenih u Republici Hrvatskoj od 2008.-2017. u tisućama	72
4. ULOGA I ZNAČAJ OBRAZOVANJA U PODIZANJU KONKURENTNOSTI I BORBI PROTIV SIROMAŠTVA.....	80
4.1. Pretpostavke za smanjenje siromaštva podizanjem razine nacionalne konkurentnosti u Republici Hrvatskoj	83
4.2. Utjecaj obrazovanja na podizanje razine nacionalne konkurentnosti	84
5. SWOT SITUACIJSKA ANALIZA NA PRIMJERU UPRAVLJANJA OBRAZOVANJEM KOD STRATEŠKOG PRISTUPA BORBE PROTIV SIROMAŠTVA I STJECANJA KONKURENTSKE PREDNOSTI ZEMLJE	92
5.1. Značajke SWOT situacijske analize	93
5.2. Analiza donošenja odluke o novom obrazovnom modelu	96
5.3. Opcija nalaska rješenja unutar postojećeg obrazovnog sustava	98
5.4. Osnivanje nove radne skupine unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada.....	99
5.5. Recepcija uspješnog stranog modela obrazovanja	101
5.6. Kreiranje subjektivne matrice prema analizi modela	102
6. ZAKLJUČAK.....	104
SAŽETAK.....	107
SUMMARY	108
LITERATURA.....	109
POPIS SLIKA.....	113
POPIS TABLICA.....	113

1. UVOD

Obrazovanje je dio života svakog pojedinca i obrazovna politika neke države kao i organizacija obrazovnog sustava imaju veliku važnost u uspješnosti provođenja ovog procesa, te su jedan od stubova temeljaca borbe protiv siromaštva. Ujedno je i jedan od glavnih faktora za postizanje nacionalne konkurentnosti cjelokupnog gospodarstva jedne države, kao antipodu siromaštvu i nekonkurentnosti. Stvaranje i jačanje koncepta upravljanja znanjem, postaje jedna od osnovnih strategija borbe protiv siromaštva zemalja, jer za nju veću vrijednost ima obrazovni sustav s boljim i produktivnijim znanjem te isto predstavlja dodanu vrijednost i razlog konkurentnosti. Trenutni pokazatelji položaja konceptualizacije znanja, kao i derivata u Hrvatskoj, ukazuju na neiskorištenost punih potencijala, u odnosu na predispozicije koje oživotvorenje koncepta znanja ima, a rezultat je mjerljiv i u lošijoj gospodarskoj projekciji, kao i relativnom siromaštvu njenih građana. Položaj zemalja koje implementiraju konkurentne koncepte znanja u svoje obrazovne sustave, pokazuje potencijal postizanja komparativne prednosti takve zemlje, te smanjenja siromaštva. Položaj hrvatskog obrazovnog sustava otvorenog konceptualizaciji znanja, mogao bi se poboljšati, temeljem uspješnih strategija u implementaciji konkurentnih koncepata znanja u obrazovne procese, kako to pokazuje finski primjer, te je stoga uputno koristiti pozitivne strateške paradigme i u razvoju takvog konkurentnog sustava obrazovanja.

Znanje danas predstavlja važnu komponentu razvoja na svim područjima i kao ekonomski resurs svrstava se u intelektualni kapital koji u mnogočemu pridonosi razvoju tvrtki i cjelokupnog napretka gospodarstva. Stoga će u ovome radu biti predočene najvažnije značajke obrazovanja kao ekonomskog resursa, koji doprinosi što boljoj konkurentnosti zemlje i njenog gospodarstva. Povrh samog obrazovnog sustava koji proizvodi određena znanja, za konkurentne prednosti od velikog su značaja i ulaganja u samu znanost putem istraživanja i razvoja. Istraživanje i razvoj danas predstavlja važnu kariku u razvoju svakoga gospodarskoga subjekta, društva i globalnog gospodarstva uopće. Svako novo dostignuće predstavlja određenu konkurentnu prednost, a samo društva koja aktivno sudjeluju u istraživanju i razvoju mogu očekivati zavidne rezultate u svom razvitku. Država može na razne načine

poticati same procese istraživanja i razvoja, pa tako iste može poticati poreznim poticajima, subvencijama, kreditima i slično. Svaki takav poticaj utjecati će na način da u samome startu onaj tko se određuje za neki projekt ima dodatnu motivaciju jer zna da će mu država pomoći.

1.1. Definiranje ciljeva

Ciljevi istraživanja su utvrđivanje poznatih činjenica iz literature, analizom primarnog i sekundarnog istraživanja, tj. teoretskog znanja i praktičnih pravila na području ekonomske i drugih znanosti, a povezano s procesom i mogućim smjerovima implementacije koncepata konkurentnog znanja u hrvatski obrazovni sustav, kao i pozicioniranja takvog konkurentnim znanjem opskrbljenog obrazovnog sustava na tržištu i detekcija mogućih komparativnih prednosti koje takvim konkurentnim znanjem obogaćeni obrazovni sustav interferira na opću konkurentnost zemlje, kao i analiza mogućih učinaka takve znanjem navođene strategije obrazovnog sustava na postizanje konkurentske prednosti, te smanjenje njenog siromaštva.

Glavni cilj ovog rada je razjasniti segmente obrazovanja i obrazovne industrije kao i predočiti posebnost obrazovnog sustava Republike Hrvatske i nekih od najboljih obrazovnih sustava, kao što je primjerice onaj najbolji - finski obrazovni sustav, te analizirati posebnosti indeksa konkurentnosti RH i mogući utjecaj obrazovanja na smanjenje siromaštva.

1.2. Hipoteze i svrha istraživanja

U svrhu obrade zadane teme predlažu se sljedeće radne hipoteze:

H1: Makromarketinška strategija zemlje može uskladiti ponudu i potražnju za radom, odnosno outpute obrazovnog sustava - mlade obrazovane ljude uskladiti s potražnjom za njima

H2: Uvođenjem koncepta učenja konkurentnog znanja u nacionalni obrazovni sustav, moguće je strateški generirati povećanje bogatstva zemlje

H3: Siromaštvo zemlje je manje, što je bolji obrazovni sustav i što je manja nezaposlenost

Hipoteze će se dokazati temeljem provedbe primarnih i sekundarnih istraživanja koja uključuju korištenje konkretnih znanstvenih metoda u odnosu na cilj istraživanja.

Svrha istraživanja je istražiti proces uvođenja koncepta upravljanja konkurentnim znanjem u obrazovni sustav i ispitati uspjeva li zemlja navedenim pristupom poboljšati gospodarsku projekciju i smanjiti siromaštvo, te da li koncept upravljanja obrazovanjem korelira s podizanjem nacionalne konkurentnosti i smanjenjem siromaštva.

Teoretska znanja i činjenice će poslužiti za daljnju provedbu istraživanja i pronalaženje ključnih čimbenika utjecaja na uspješnu implementaciju upravljanja konkurentnim znanjem u obrazovnim sustavima, na temelju provedenog primarnog i sekundarnog istraživanja, te pronalaženje odgovarajućih zaključaka i smjernica za potencijalno unaprijeđenje strategije upravljanja konkurentnim znanjem u obrazovnim sustavima i analizu refleksije imenovane makromarketinške strategije na mogućnost gospodarstva da ostvari rast i smanji siromaštvo. Teorijska znanja potvrdit će se empirijskom valorizacijom kroz samo istraživanje.

1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja

Premda o značaju znanja, obrazovanja, kao i makromarketinškom upravljanju obrazovanju, te pristupima konkurentskoj prednosti, a i samoj strategiji smanjenja siromaštva, te podizanja razine nacionalne konkurentnosti, postoji pozamašna literatura, to se ne bi moglo ustvrditi i za područje uvođenja koncepta upravljanja konkurentnim znanjem i njegove primjene na smanjenje siromaštva i stjecanje konkurentne prednosti gospodarstva.

Na temelju proučenih radova i modela uvođenja konkurentnih znanja u obrazovne sustave, na primjerima koji predstavljaju uspješne paradigme upravljanja obrazovanjem, kao i mogućnosti da ih se provjeri u praksi, može se zaključiti da interakcija između neposredne implementacije i upravljanja konkurentnim znanjem u obrazovnom sustavu i makromarketinške strategije stjecanja konkurentne prednosti zemlje i posljedičnog smanjenja siromaštva, do prijave teme ovog rada nije bila dostatno stručno istraživana, a što je vidljivo iz citirane literature u radu, stoga bi rad trebao predstavljati znanstveni i stručni doprinos unaprijeđenju prakse upravljanja

konkurentnim znanjima u okviru obrazovnih sustava, kada je u pitanju makromarketinška konceptualizacija podizanja nacionalne konkurentnosti s krajnjim rezultatom u vidu smanjenja siromaštva.

Domaćih istraživanja do sada nema tako da se spoznaje i ocjene u radu, temelje na inozemnim autorima.

1.4. Znanstvene metode

Obrada teme obuhvaća analizu primarnih i sekundarnih podataka. Sekundarni podaci prikupit će se iz knjiga, znanstvenih i stručnih radova i časopisa i izvora sa mrežnih stranica, te iz provedenog istraživanja primjenjivanih strategijama kod upravljanja obrazovanjem i njegove primjene u stjecanju konkurentske prednosti zemlje i smanjenja siromaštva. Analizom podataka definirat će se rezultati istraživanja, tj. smjernice za unaprjeđenje postojećih strategija upravljanja konkurentnim obrazovnim konceptima u Republici Hrvatskoj.

Za potrebe teorijskog dijela rada koristit će se metoda deskripcije, komparacije, kompilacije, analize, empirijska metoda, te metoda grafičkog prikaza (slikovni, tabelarni i dijagramski prikaz).

Za potrebe analize podataka, interpretacije rezultata i dokazivanja zadanih hipoteza koristit će se metoda prikupljanja podataka, metoda analize i sinteze, deskriptivna statistika, deduktivno – induktivna metoda, metoda mišljenja eksperata, metoda primjene alata i strategija na primjeru iz uzorka (primjena SWOT, STP), te metoda grafičkog prikaza.

2. KARAKTERISTIKE I ZNAČAJ KONKURENTNOSTI

Postoje mnogi izvori konkurentnosti na kojima država može graditi vlastitu konkurentnost, ali postavlja se pitanje znaju li osobe koje su za to zadužene te izvore prepoznati i pravilno ih usmjeriti.¹ Konkurentska sposobnost gospodarstava u globalnom okruženju jedini je jamac njegovog budućeg djelovanja i opstanka. Ljudi su prepoznati kao najvažniji resurs, a njihova znanja, vještine i sposobnosti kao najvažnije organizacijsko oružje i najjača konkurentska prednost.²

Kategorija konkurentnosti nacionalne ekonomije potisnula je dugo prisutnu teoriju i praksu komparativnih prednosti. Vrijednosti prirodnih bogatstava, ljepote prirode, lokacije u svojem potencijalnom značenju, u cijelosti su zamijenjene sposobnošću poduzeća i ukupnoga gospodarstva da nešto proizvede ili ponudi uslugu čija se dodatna vrijednost bazira na efikasnosti većoj od one kod konkurencije: povoljnijoj cijeni i primjerenijoj kvaliteti proizvoda ili usluge. Primjerice u proizvodnji namještaja nije više presudno gdje raste najkvalitetnije drvo, nego gdje je najatraktivniji dizajn i distribucijska logistika. Sintetski promatrano, sposobnost da se profitabilno izvozi, a ujedno i opstaje na domaćem tržištu, uz jačanje ekonomije razmjera, pokazuje kakvo je stanje stvari i tko u području konkurentnosti uspijeva, a tko ne.³

Razvoj konkurentnih znanja u suvremenim gospodarstvima stvaranje je viših vrijednosti od svojih konkurenata. Konkurentska prednost nalazi se u srži gospodarstava na konkurentskim tržištima. No, u današnje vrijeme brzih promjena, mnoge su ekonomije izgubile konkurentsku prednost u svojoj utrci za rastom. Ekonomije su suočene sa sporijim rastom, kao i s domaćim i stranim konkurentima koji se u tržišnoj bitki više ne ponašaju kao da je tržište dovoljno veliko za sve. Konkurentska prednost gospodarstava, trebala bi biti cilj svakoga gospodarstva, jer osigurava iznadprosječnu dobit i stalni rast i razvitak. Kako je konkurentska prednost

¹J. Previšić, Đ. Ozretić Došen, *Međunarodni marketing*, Zagreb, Masmedia, 1999., str. 89.

²M. Vurušić, *Konkurentska prednost*, Završni rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile Pula, 2011., str. 3.

³M. Vedriš, *Konkurentnost nacionalne ekonomije-osnova izvoznih performansi zemlje*, *Ekonomija Economics*, Rifin doo, 2005, vol. 12, no. 1, 2005., str. 37.

ključni koncept strategijskog menadžmenta, potrebno je definirati pojam strateškog menadžmenta, te detaljnije razraditi temeljne pristupe konkurentskoj prednosti.⁴

Michael Porter⁵ uvjeren je da neuspjeh strategija mnogih ekonomija proizlazi iz nemogućnosti da se konkurentska strategija prevede u pojedinačne, konkurentske korake potrebne da bi se ostvarila konkurentska prednost.⁶ Komponente superiorne izvedbe u suvremenim uvjetima jesu operacijska djelotvornost gospodarstava, kao standard tržišnog natjecanja i strategija, te kao pretpostavka dugoročnog opstanka gospodarstava, s obzirom da se temelji na identificiranju izvora razlikovne odnosno konkurentске prednosti, te na izgradnji i održavanju konkurentске prednosti.⁷

U nastojanju da budu konkurentnija, tj. bolja od svojih tržišnih suparnika, mnoga su se gospodarstva koncentrirala na postizanje veće operacijske djelotvornosti⁸ izgubivši iz vida drugu značajnu komponentu superiornog ostvarenja – strategiju.⁹ Operacijska djelotvornost gospodarstava, potrebna je jer u suvremenim uvjetima predstavlja standard tržišnog natjecanja. Međutim, ona nije činitelj razlikovanja među suparnicima. Makro strategija je ta koja stvara pretpostavke dugoročnog opstanka gospodarstava, s obzirom da se temelji na identificiranju izvora razlikovne odnosno konkurentске prednosti, te na izgradnji i održavanju konkurentске prednosti.

⁴J. Previšić, Đ. Ozretić Došen, op. cit., 92.

⁵Michael E. Porter, profesor na Harvard Business School, u javnosti poznat kao vodeći svjetski stručnjak na području strategije i konkurentnosti. Autor je mnogih kapitalnih knjiga (*Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*) i članaka (više puta dobitnik nagrade McKinsey Award for best HBR article). Počasnim doktoratom je nagrađen na trinaest sveučilišta širom svijeta., cit. u :Porter, E.M.: *Što je to strategija?*, stručni članak, iz predgovora, dostupno na: <http://www.quantum21.net/?id=742> (07.08.2019.)

⁶E. M. Porter, *Konkurentska prednost - postizanje i održavanje vrhunskog poslovanja*, Zagreb, Masmedia, 2008., str. 8.

⁷D. Križman Pavlović, I. Kalanj, *Uloga poslovnog pregovaranja u stjecanju konkurentске prednosti*, Economic research - Ekonomska istraživanja, Pula, Taylor and Francis Group i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, vol. 1, no. 4, 2008., str. 2.

⁸Operacijska djelotvornost podrazumijeva obavljanje poslovnih aktivnosti bolje, odnosno brže ili s manje inputa ili grešaka od suparnika. Njome je moguće postići određenu konkurentsku prednost, no ta konkurentska prednost nije dugoročno održiva s obzirom da je suparnici mogu lako neutralizirati imitiranjem. Naime, suvremena poduzeća brzo imitiraju nove programe, tehnike i pomagala za postizanje veće operacijske djelotvornosti. Primjeri općeprihvaćenih programa, tehnika i pomagala za postizanje veće operacijske djelotvornosti poduzeća su: cjelovito upravljanje kvalitetom (TQM), *time-based competition*, *benchmarking*, reinženjering poslovnih procesa, *downsizing*, *lean management*, učeća organizacija i dr.

⁹Porter, M. E. :What Is Strategy, Harvard Business Review, November-December, 1996.,str. 59.

Gospodarstvo ima konkurentsku prednost ukoliko isporučuje veću vrijednost od industrijskih suparnika.

Gospodarstvo koje ima konkurentsku prednost ostvaruje natprosječne poslovne rezultate i sposobno je nadzirati svoju sudbinu, pa se stoga može zaključiti da je posjedovanje konkurentске prednosti osnova razlikovanja uspješnih od neuspješnih gospodarstava.¹⁰

2.1. Diferencijacija obrazovanjem kao čimbenik konkurentnosti i stub borbe protiv siromaštva

Dvije osnovne vrste konkurentске prednosti u kombinaciji s rasponom aktivnosti koje organizacijski sustav može ostvariti dovode do tri generičke strategije za postizanje iznadprosječnog poslovanja u industriji: troškovno vodstvo, diferencijacija i fokusiranje.

Mjera do koje se konkurenti mogu diferencirati jedan od drugoga u nekoj industriji može biti bitan element organizacijske strukture. Unatoč važnosti diferencijacije, njezini se izvori često ne razumiju baš dobro. Uspješne strategije diferencijacije znanjem nastaju iz koordiniranih radnji svih dijelova nacionalne ekonomije, ne samo makromarketinga. Diferencijacija znanja je konceptualizacijom konkurentnih znanja u okviru nacionalne ekonomije, obično je skupa. Zemlja se inovativnim znanjem diferencira od svojih konkurenata kada njen obrazovni sustav pruža nešto jedinstveno. Diferencijacija konkurentnim znanjem omogućuje nacionalnim ekonomijama da određuje cijenu uz dodatnu dobit, da proda veću količinu proizvoda po danoj cijeni ili da stekne jednako vrijedne koristi. Diferencijacija inovativnim znanjem vodi prema vrhunskom obrazovnom sustavu.

Diferencijacija inovativnim znanjem može proizaći i iz aktivnosti koje slijede nakon aktivnosti obrazovnog sustava u životnom ciklusu upravljanja znanjem.¹¹

Konkurentska prednost inovativnim znanjima ne može se razumjeti kroz sagledavanje obrazovnog sustava nacionalne ekonomije kao cjeline. Ona proizlazi iz

¹⁰ D. Tipurić, *Konkurentska sposobnost poduzeća*, Zagreb, Sinergija, 1999. str. 11

¹¹ Porter, E. M., op.cit., str. 32.

brojnih zasebnih aktivnosti koje gospodarstvo provodi u dizajniranju, procesuiranju, marketingu, dostupnosti širokim masama i podršci svog obrazovnog sustava.¹²

2.2. Generiranje bogatstva zemlje kroz proces upravljanja obrazovnim sustavom i zauzimanja konkurentne pozicije

O menadžmentu postoji puno teorija i razmišljanja: od mističnih do banalnih. Od Taylora, sve do danas, do Senge-a i Drucker-a vidljiva je evolucija i adaptacija prakse i teorije menadžmenta prema aktualnosti. Svako od praktičara i teoretičara ubacio je po dio znanja u mozaiku znanstveno-stručnih i praktičnih vrijednosti menadžmenta. Valja napomenuti i konzultante i njihov ogromni utjecaj i doprinos u otkrivanju veza između teorije i prakse. Menadžment je uvijek u vremenu i prostoru tražio putove stvaranju dobre organizacije.

Menadžment znanja danas je u središtu interesa. Nacionalne ekonomije se bore sačuvati dostignuto respektirajući svaku promjenu globalnog društva. Potreba adaptacije u skladu sa brzim promjenama je imperativ za opstanak u društvu. suočene sa novim načinom rada nacionalne ekonomije se u okviru postojećih obrazovnih sustava okreću stjecanju što više i brže novog inovativnog i konkurentnog znanja i njegove akumulacije kao jedinoj garanciji budućnosti. Dugoročno, to je proces započet u trenutku kada nacionalna ekonomija uviđa da postoje praznine i nedostaci u obrazovnom sustavu, kada ujedno započinje akcija da se takvi nedostaci nadiđu. Menadžment obrazovanja je promoviran 80-tih godina prošlog stoljeća i njegova definicija još evoluirala. Menadžment obrazovanja predstavlja maksimizaciju prednosti znanja zemlje, prepoznavanje informacija, mudrost i jačanje sposobnosti.

Menadžment obrazovanja je proces kroz koji zemlje generiraju vrijednosti bazirane intelektualno i na nivou znanja. U početku su menadžment obrazovanja tradicionalno tretirali kao moć koju treba skladištiti. Danas se priča o znanju koje treba razmijeniti kako bi se multipliciralo. To znači sasvim drugi pristup.

Menadžment obrazovanja je nešto kao kreacija, čuvanje i transfer konkurentnog znanja u okviru sustava obrazovanja.¹³

¹² I. Vrdoljak Raguž i M. Tolušić, *Implementacija Porterovih generičkih strategija, Ekonomska misao i praksa*, Dubrovnik, Sveučilište u Dubrovniku, No.1, 2012., str. 396.

Generiranje komparativne prednosti zemlje uz pomoć upravljanja obrazovanjem, moguće je jedino strateškim putem, koji podrazumijeva osmišljeno upravljanje obrazovnim sustavom, povezano sa poslovnom strategijom u funkciji. Ta komplementarnost rezultira u obrazovnom sustavu koji potencira i promovira takva znanja, koja poslije na tržištu ostvaruju konkurentnost. Poznate su dvije strategije upravljanja znanjem. Generičke (modifikacija znanja iz jednog oblika u drugi), te opće (kako ostvariti konkurentske prednosti upotrebom znanja).

Podjela znanja na eksplicitno i implicitno znanje predstavlja osnovu za formuliranje generičkih strategija upravljanja obrazovanjem. Ona je bazna i najznačajnija podjela znanja kao osnova za ostale kategorizacije. Poznate su četiri generičke strategije upravljanja znanjem. Iako mogu samostalno egzistirati, u praksi se vrši njihovo kombiniranje, sa ciljem da se osiguravanja holističkog pristupa upravljanja znanjem.

Socijalizacija (kao strategija) podrazumijeva prijenos implicitnog znanja. To je takvo prenošenje koje se odnosi na imitiranje postupaka rada i radnih procesa u izvršavanju zadataka vezanih za rutinske operacije. Za efikasan transfer znanja, subjekt koji usvaja znanje treba biti u fizičkom kontaktu sa subjektom koji emitira implicitno znanje (postoje mogućnosti za transfer telekomunikacijskim putem).

Eksternalizacija kao postupak prelaska implicitnog u eksplicitno znanje, je kodifikacija implicitnog znanja pomoću nekog trajnog medija koji ima standardiziran fizički oblik. Sa ovakvim postupkom pretvaranja implicitnog u eksplicitno znanje, organizacija se štiti od gubitka kumuliranog implicitnog znanja ranijeg perioda i čuva ga za budućnost. Ovim se postupkom osigurava korištenje znanja, a u isto vrijeme se skraćuje vrijeme potrebno da se praksa iz prošlosti ponovi u budućnosti, te se smanjuju troškovi za ponovni transfer implicitnog znanja u eksplicitno.

Strategija kombinacije predstavlja postupak prijelaza eksplicitnog znanja u eksplicitno znanje, što znači da se postojeće eksplicitno znanje nadograđuje. Već kodificirano znanje (pomoću nekog medija), kao predmet interesa u kombinaciji sa novom idejom, rezultira u stvaranju novog znanja. Ovo znanje u budućnosti opet može biti predmet nove nadogradnje ili transfera u implicitno znanje. Internalizacija predstavlja

¹³ Argote, L., McEvily, B., & Reagans, R., *Managing knowledge in organizations: An integrative framework and review of emerging themes*, *Management Science*, vol. 49, no. 4, str., 2003., str. 573.

modifikaciju eksplicitnog u implicitno znanje. Faktički već kodificirano znanje dobiva svoju praktičnu primjenu i uz to, na osnovu posebnih pravila, doživljava i verifikaciju.

3. OBRAZOVANJE I OBRAZOVNI SUSTAV U REPUBLICI HRVATSKOJ

Obrazovanje je pedagoški proces u službi intelektualnog oblikovanja ličnosti. Obuhvaća usvajanje sustava znanja, umijeća i navika, a to je osnova za oblikovanje znanstvenog pogleda na svijet, za razvijanje spoznajnih snaga i sposobnosti, za povezivanje znanja s praksom i za samoobrazovanje. S obzirom da se u znanstvenoj i stručnoj literaturi pojam obrazovne industrije ne spominje, prilikom definiranja ovoga pojma, važno je uvažiti različite pristupe.

Obrazovanje se može definirati kao internacionalno, pedagoški (didaktički) osmišljeno i sustavno organizirano učenje odnosno iskustvo pojedinaca koje se očituje u porastu (količinom i kakvoćom) znanja i vještina te razvoju sposobnosti.¹⁴

Sukladno tome na današnjem stupnju razvoja znanosti, tehnologije, proizvodnih snaga i društvenih odnosa općenito, a posebno fundamentalnog, primijenjenog i razvojnog eksplicitnoga i implicitnoga, univerzalnoga i specijalističkoga znanja, spoznaja, saznanja, vještina i aktivnosti može se reći da je obrazovna industrija visokosofisticirana specifična i inteligentna djelatnost koja pomoću posebnih elemenata proizvodnje proizvodi eksplicitna i implicitna, univerzalna i specifična znanja, spoznaje, saznanja, vještine i aktivnosti, na svim razinama i za sve ljudske profesije i aktivnosti.¹⁵

Znanja, spoznaje, saznanja i sl. mogu biti disciplinarna i višedisciplinarna, fundamentalna, primijenjena i razvojna. U nastojanju da se objasne važnija obilježja obrazovne industrije, potrebno je pronaći odgovore na pitanja: tko, gdje i kako proizvodi proizvode u obrazovnoj industriji.¹⁶ Znanja, spoznaje, saznanja, vještine i aktivnosti u obrazovnoj industriji proizvode profesori, učitelji, književnici, pjesnici, intelektualci koji su dovoljno daroviti i raspolažu brojnim elementima proizvodnje proizvoda u obrazovnoj industriji. Oni proizvode navedeno u timovima ili

¹⁴ F. Jelavić, *Didaktičke osnove nastave*, Jastrebarsko, Naknada Slap, 1994, str. 10.

¹⁵ R. Zelenika, *Znanje – temelj društva blagostanja - obrazovna i znanstvena industrija*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2007., str. 18.

¹⁶ Ibidem., str. 19.

pojedinačno, a njihova su saznanja i znanja, temeljna, bazična ili fundamentalna. Sva znanja, spoznaje i saznanja koji se proizvode u obrazovnoj industriji predstavljaju inteligentni ljudski kapital.¹⁷ Navedeni je važan potencijal za proizvodnju ne samo u obrazovnim industrijama, već na svim područjima gospodarstva.

Proizvodi obrazovne industrije proizvode se visokosofisticiranim obrazovnim tvornicama, koje čine sustav cjeloživotnog učenja i obrazovanja, čiji su podsustavi:¹⁸ sustav predškolskog odgoja i obrazovanja, sustav obveznog obrazovanja, sustav obrazovanja učitelja i srednjoškolskih nastavnika, sustav visokog obrazovanja i sustav obrazovanja odraslih.

Osim navedenih podsustava, u proizvodnji znanja, spoznaja i vještina sudjeluju i brojni znanstveni instituti i laboratoriji. Znanja i spoznaje produkti su ljudskog uma i kao takvi se moraju transformirati u proizvode koji zadovoljavaju potrebe društva.

Upravo u tim procesima transformacije sudjeluju inteligentni ljudi kao pojedinci ili u timovima. Oni se u stvaranju jedinstvenih proizvoda obrazovne industrije javljaju kao:¹⁹ proizvođači, poluproizvođači i reproduktivci.

Kao proizvođači javljaju se intelektualci u timovima ili pojedinci, a donose inovativna rješenja za nove proizvode. Poluproizvođači pojedinačno ili u timovima prenose tuđa znanja, spoznaje i vještine na druge, uz male preinake i inovacije.

Obrazovanje može biti formalno, neformalno i informalno.

Formalno obrazovanje odraslih obuhvaća: osnovno školovanje odraslih, srednjoškolsko obrazovanje odraslih; stjecanje srednje školske ili stručne spreme, niže stručne spreme, prekvalifikacije, osposobljavanje i usavršavanje i visoko obrazovanje.

Pod neformalnim obrazovanjem mislimo na procese učenja usmjerene na osposobljavanje odraslih osoba za rad, za različite socijalne aktivnosti te za osobni razvoj. Informalno učenje podrazumijeva aktivnosti u kojima odrasla osoba prihvaća

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem., str. 10.

¹⁹ Ibidem., str. 21

stajališta i pozitivne vrednote te vještine i znanje iz svakodnevnog iskustva i raznolikih drugih utjecaja i izvora iz svoje okoline.

3.1. Povijesni razvoj i obrazovanje u suvremenim spoznajama

O važnosti, mjestu i ulozi obrazovanja u stvaranju novih vrijednosti u korist pojedinca i zajednice pisao je Platon u svom djelu „Država“. Rasprave prikazane u tom djelu ukazuju na značaj stvaranja obrazovanja, razliku između obrazovanja i spoznaje te između znanja, neznanja i mnijenja.

Platon je iznio svoju definiciju znanja, procesa njegovog stvaranja te cilja kojem znanje treba težiti:

- „Znanje je stvoreno za bitak, naime da spozna, da bitak jest.“²⁰

- „Jer tko počinje onim što ne zna, a konac je i sredinu spleo od onoga što ne zna, kako je moguće, da njemu takva tvrdnja ikada znanje postane?“²¹

Platon²² jasno uočava da je novo znanje proizvod spoznajnog procesa koji omogućava donošenje odluka o učinkovitom djelovanju te da znanje ne nastaje iz ničega. Znanje nastaje kao posljedica logičkog procesa promišljanja koji od samog

²⁰ Platon, *Država*, Zagreb, Naklada Jurčić, 2001., str.146, cit. u : Akrap, G. *Informacijske strategije i oblikovanje javnog znanja, National security and the future*, Zagreb, vol. 10, no. 2, 2009., str.78.

²¹ Ibidem., str. 79.

²² Platon ,grčki filozof iz 5. na 4. st.pr.n.e, izuzetno utjecajan filozof, idealist, Sokratov učenik, Aristotelov učitelj i osnivač Akademije. Platonovo učenje o spoznaji zasniva se na njegovom idealističkom tumačenju svijeta. Ona je, prije svega, racionalistička, jer svijet ideja jedino mišljenjem možemo spoznati. Materijalni svijet spoznajemo osjetilima, ali to nije prava spoznaja. Jasno, treba napomenuti kako Platonovu epistemologiju mi teško možemo odvojiti od njegove ontologije. Iako raniji stadiji Platonove epistemologije doista predstavljaju oblike čistog epistemološkog učenja, konačni stadij iste neminovno uključuje poznavanje Platonovog objektivnog idealizma, jer bi bez poznavanja iste razumijevanje posljednjeg stadija njegovog epistemološkog učenja bilo gotovo nemoguće. Osnovu svoje teorije spoznaje, Platon iznosi u svojim dijalozima Theetet), u kojem donosi negativni osvrt na gnoseološka učenja sofista i kritiku njihovog relativizma, i u Državi (Politeia), svom najznačajnijem dijalogu u kojem jasno razlaže pozitivno stranu svog epistemološkog učenja i donosi osnovKao odgovor na Sokratovo pitanje što je to znanje, Theaitet daje odgovor da je znanje čulno opažanje. Sokrat se ne slaže s mladim znanstvenikom, ali dosljedno primjenjuje svoju metodu kako bi Theaiteta doveo do toga da sam spozna svoju grešku. Prije nego otvara daljnju raspravu, Sokrat konstatira kako znanje mora, nužno, biti spoznaja onoga što jest, odnosno onoga što je stalno, nepromjenjivo i vremenski i prostorno neovisno - što vrijedi svugdje i svagda. Nakon što se njegov sugovornik složi, Sokrat započinje s ironiziranjem njegove definicije znanja kako bi mladom Theaitetu otvorio put ka pravoj spoznajini pregled i sintezu svoje epistemologije., cit. u *Faktopedija-ilustrirana enciklopedija* 11. izdanje, Zagreb, Mozaik knjiga, 2003., str.145.

početka prijema i obrade podataka, informacija i njenih izvedenica, pa sve do postizanja konačne spoznaje, mora biti utemeljeno na stvarnim i točnim vrijednostima predmeta promišljanja. Znanje, kao dio spoznajnog procesa te kao jedno od mjerila vrijednosti konačne spoznaje, ovisi o kvalitativnim vrijednostima ulaznih jedinica, o već pohranjenom znanju pojedinca i zajednice, o osobnim iskustvenim spoznajama, o značajkama komunikacijskog kanala, o vremenu potrebnom za obradu i stvaranje novih vrijednosti, te o drugim vrijednostima o kojima će više riječi biti u narednim poglavljima.

Brojni teoretičari, znanstvenici, istraživači, javne ličnosti, ali i usamljeni pojedinci, govoreći i pišući o pojavama globalizacije, mondijalizacije ili tzv. »novog svjetskog poretka«, često ističu neizbježnu ulogu masmedija i intelektualaca koji svojim činjenjem ili nečinjenjem, pristajanjem ili šutnjom, svjesno ili ne, doprinose promjeni vrijednosnog koda i rađanja agresivno-militantnog diskursa društvene moći. Novo doba²³ donijelo nam je izmijenjenu paradigmu etike i estetike u svim sferama življenja, redefinirani sustav vrijednosti u kojem tradicionalne postavke odlaze u zapećak povlačeći se pred naletima glasnika novog poretka, navodnih 'intelektualaca', 'eksperata' ili tzv. 'analitičara'. Praktično, pred našim očima odvija se tiho restrukturiranje društvenih sustava i ostvarivanje hipostazirane vizije globalnog nadsustava. Filozofija je još s Platonom ukazala na moć stvaranja umnih konstrukcija na osnovi slika koje doživljavamo vizualnom percepcijom, što su novi mediji usavršili do savršenstva. Biološki se ograničen čovjek vremenom tehnološki produžio, osposobljen da na temelju medijskih privida stvara društvene obrasce bitne za socijabilne odnose.²⁴ Hegelov dijalektički koncept prostora i vremena danas je nadvladan jer slike koje do globalnog auditorija stižu satelitskim signalima, kablovima ili digitalnim mrežama planetarnu zajednicu pretvaraju u megalopolis. Elektronske predstave sve više zamjenjuju istinu, umjesto kritičkog promišljanja zbilje stvara se pasivno stado dezorijentiranih individua, dok kormilo daljeg razvoja preuzimaju korporativne metaelite čiji je prvenstveni interes ostvarivanje basnoslovnih profita,

²³ Kopernikanski obrt u masmedijskoj sferi geopolitički koincidira s rušenjem Berlinskog zida krajem devedesetih godina prošlog stoljeća, ali i s pojavom interneta, mobilnih telefona i sličnih tehnoloških alata digitalne revolucije.

²⁴ Ovaj fenomen posebno je razmatran u: Dragan Čalović, »Kiborgizacija vs. evolucija«, u: Dragan Žunić (ur.), Tradicionalna estetska kultura: telo i odevanje, Centar za naučna istraživanja SANU, Univerzitet u Nišu, Niš 2008.

bez obzira na civilizacijsku cijenu. Čovjek danas sve manje čita, a sve više gleda, sve više vjeruje, a sve manje sumnja; sve više šuti, a sve manje komunicira. Televizija, kompjutor, online novine, mobilni telefoni i drugi moderni uređaji sve se više međusobno nadopunjuju.²⁵

Različitostima u definiranju obrazovanja, te procesa kojima se znanje stvara, razvijani su i različiti tipovi i vrste obrazovanja koja postoje, kojima se stvara znanje i mijenjaju svakodnevne koncepcije života i rada. Gotovo svaka znanstvena disciplina danas koristi koncept informacije unutar vlastitog konteksta i u odnosu na ovaj specifičan fenomen. U istraživanju informacije vrlo je lako izgubiti orijentaciju jer danas postoje mnoge koncepcije informacije. Navedene koncepcije ugrađene su u manje ili više eksplicitne teorijske strukture. Kako podsjeća austrijski filozof Ludwig Wittgenstein, mi razumijemo značenje riječi kada znamo kako se one upotrebljavaju. Riječ informacija latinskog je podrijetla (*informatio*) i njezina upotreba u antici pokazuje se u smislu mogućnosti kreiranja ili informiranja novog konteksta značenja.²⁶

3.1.1. Korelati znanja i obrazovnog procesa

Svaka rasprava o znanju treba se prvo osvrnuti na značenje pojma u svrhu određenja je li znanje rezultat obrazovnog procesa, te može li se reći da nešto znamo ako možemo ponoviti ono što smo od nekoga čuli. Generalno postoji konsenzus da je razumijevanje rečenoga, tj. spoznaja o nekom pojmu bitan čimbenik znanja. Spoznaja pak ovisi o već stečenom znanju, ali i iskustvu. Ako se prvi put sluša neki diskurs koji se ne dotiče ničega što smo do tada spoznali, morat ćemo otvoriti novi folder i početi klasificirati i referirati od nule. Znači, prvi aspekt znanja je informacija, činjenica i kodifikacija iste u određenu skupinu sličnih ili različitih, ali povezanih stvari ili pojmova. Ovakvo razumijevanje znanja je najčešći rezultat obrazovnog procesa i može biti vrlo kompleksno kao što je razumijevanje apstraktnih pojmova, činjenica i

²⁵ Čalović, D., Jevtović, Z., *Kriza demokracije u modernom medijapolisu*, Fakultet za kulturu i medije, izvorni članak, 2009., str. 607

²⁶ A. Horić, *Informacija - povijest jednog pojma*, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, vol. 50, no. 1-2, 2007., str. 3

pojava te njihovih međusobnih utjecaja. Osim ovoga, postoje druge komponente znanja koje se ne stječu formalnom obrazovanjem. To su:²⁷

- *know-how* znači sposobnost primjene znanja u cilju djelovanja. Pojam *learning by doing* je ovdje ključan i zato je životno i radno iskustvo nezaobilazan dio znanja koje imamo kao pojedinci. Bez primjene znanja nema razvoja gospodarstva.
- Treći je aspekt znanja socijalnog karaktera, tj. koga znamo. Proces učenja je zapravo društvena aktivnost i ne može se znanje razvijati bez društvenog konteksta. Rečeno je da razvoj ovisi o kolektivnoj inteligenciji, a ne o zbroju pojedinačnih sposobnosti.
- Četvrti je aspekt znanja istraživanje novoga, nečeg što prije nije bilo i tu spadaju aktivnosti poduzetnika, inovatora, znanstvenika i umjetnika koji stvaraju, otkrivaju i djeluju na području još neviđenog: ideja, vizija, hipoteza ili osjećaja. Prema tome, znanje uključuje informaciju + primjenu + socijalno okruženje + inovacije i istraživanja. Kada kažemo da se gospodarstva sve više temelje na znanju, ne mislimo samo da imamo visok postotak osoba s visokim kvalifikacijama nego da imamo takav obrazovni sustav (diseminacija znanja), privredu (primjena znanja) i istraživačke kapacitete koji omogućuju primjenu postojećeg i razvoj novog znanja.

Nema dvojbe da je znanje roba koja se u našim ekonomskim sustavima razmjenjuje za novac u radnom procesu. To, naravno, nikome nije čudno jer većina stanovništva radi za plaću. Besplatno studiranje samo naoko izgleda kao logičan izbor u ekonomiji znanja. Ta sredstva netko mora stvoriti da bi se raspodijelila. Taj netko nije država nego poduzetnici, radnici i svi drugi koji prodaju svoje znanje, te se postavlja pitanje zašto bi oni odlučili da bezuvjetno financiraju formalno obrazovanje. Svaka investicija mora biti isplativa ili neće doprinositi razvoju gospodarstva znanja. Koliko god bi bilo zgodno da se formalno obrazovanje smatra javnim dobrom, intrinzičnom vrijednošću koja je mimo čiste ekonomske logike, uvijek netko plaća ceh. Pozitivno je da svi imaju isti pristup učenju bez obzira na imovinsko stanje, što je vrlo važno za postizanje socijalne uključenosti i ravnomjernijeg razvoja i blagostanja. To je ideal

²⁷ Crnković Pozaić, S., *Obrazovanje nije roba (znanje jest)*, Revija za socijalnu politiku, Zagreb, god. 16, br. 2, 2009., str.178.

kojem bi se trebalo težiti. Realnost je nešto drugo i moramo nastojati donositi optimalne odluke u danim okolnostima. Ključno *policy* pitanje glasi:²⁸

- Je li na ovoj razini razvijenosti opravdano opteretiti gospodarstvo da bi svi mogli besplatno studirati? Nama trebaju jaki gospodarski subjekti koji mogu otvarati nova radna mjesta jer obrazovano, ali nezaposleno stanovništvo predstavlja razbacivanje razvojnih resursa.
- Znamo li koja su znanja relevantna za globalnu konkurentnost?
- Treba li gospodarstvo plaćati za obrazovanje koje ne ispunjava njihove dugoročne potrebe?

Zaključno, problem o kojem raspravljamo nije filozofski nego ekonomski. Pojam robe je neopravdano dobio negativne konotacije, a pojam obrazovanja je zamijenjen pojmom znanje što nije sinonim. Niti se znanje stječe isključivo obrazovanjem, niti je obrazovanje roba nego je investicija u ljudski potencijal koji tek postaje znanjem kada se primijeni na tržištu i tada postaje robom koja se razmjenjuje za novac. Dakle, besplatno studiranje da, samo ako to pretjerano ne opterećuje gospodarstvo i tek onda ako je relevantno za buduće potrebe tržišta rada.

3.1.2. Etiologija pojma obrazovanja

Svako znanje je informativno, ali obrazovanje ne postoji jedino zato da bi samo odrazilo društvene vrijednosti. Obrazovanje se prvenstveno odnosi na uvođenje u ono što je vrijedno pod uvjetom da se transmitirani sadržaj uči na moralno prihvatljiv način. To znači da obrazovanje mora uključiti i normativne aspekte koji mu daju svrhu, te osigurati da će upletene strane očuvati svoju moralnu autonomnost. Zato je obrazovanje vrsta komunikacije koja definira ulogu pojedinca u društvu. Kako bi se razvila racionalnost te izbjegla pristranost pa prema tome i represivni društveni utjecaj, obrazovanje treba pridonijeti tome rastu integriteta i oformljenju neovisnosti duha. Budući da se obrazovanje od indoktrinacije ne može razlikovati po metodi, mora se razlikovati po ciljevima. Obrazovanje mora podržavati takav pristup koji će se suprotstavljati pokušajima indoktrinatora da kontrolira sustave stvaranja znanja na

²⁸ Ibidem.

način koji služi njihovim interesima za razliku od interesa javnosti.²⁹ Obrazovanje je grana koja oblikuje dizajn i funkcioniranje ostalih članova društva. Od razine obrazovanja, kvalitete nastavnika ovisi razvoj naše zemlje i konkurentnosti. Globalizacijski procesi zahtijevaju pripremu posve drugačijeg građanina, drugog čovjeka, koji će biti u mogućnosti prilagoditi se društvenim, kulturnim, ekonomskim promjenama. Mi ne živimo u vakuumu i moderno obrazovanje treba pripremiti pojedinca da bude građanin svijeta, ne samo Europa.³⁰

Govoreći o pojedincu, obrazovanje se smatra osobinom ličnosti jer je relativno trajna i univerzalna osobina koja utječe na ponašanje pojedinca u raznim situacijama. Štoviše, navodi se kako je naobrazba, uz opću inteligenciju, najvažnija kognitivna osobina ličnosti. Osobito je važna činjenica da različite osobe u istoj okolini imaju različitu mogućnost za iskorištavanje te okoline. Zbog toga bi nastava trebala biti prilagođena učeniku kako bi se obrazovni i odgojni proces najučinkovitije odvio, pri čemu je izraziti značaj predškolskog doba u kojem je mozak izrazito prijemčiv za učenje i u kojem se polažu temelji za buduće obrazovanje. Stoga je izrazita važnost obuhvata i dostupnosti predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu, neovisno o njihovom socijalnom porijeklu, te bi prosvjetna politika trebala osigurati kvalitetne i besplatne programe za svu djecu.³¹

3.1.3. Obrazovanje kao javna potreba

Cjeloživotno učenje je već najmanje 15 godina dio programa politike odgoja i obrazovanja Europske unije. Važnost učenja 'od kolijevke do groba' u svojoj suštini predstavlja današnji pojam 'cjeloživotnog obrazovanja' odraslih, no 'kolijevka' je karika koja još nedostaje, kaže Adam Pokorny.³²

²⁹ M. Žitinski, *Obrazovanje je moralni pojam*, *Informatologija*, Zagreb, Vol. 39, No. 3., 2006., str.138.

³⁰ Babiarz, M. i Kukla, D., *U komunikativnom krugu prema budućnosti obrazovanja*, *Informatologija*, Zagreb, Vol. 45., NO. 4, 2012., str. 328.

³¹ N. Pastuović, *Obrazovanje i razvoj: kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012., str. 369

³² A. Pokorny, *Rani i predškolski odgoj i obrazovanje djece: novi smjer u EU politici suradnje; Djeca u Europi*, vol. 3, no. 6, 2011., str.29.

Suvremena istraživanja ekonomskih nejednakosti i siromaštva naglašavaju da se njihovi ključni uzroci nalaze u području porezne politike, politike radne snage i zapošljavanja, a u novije vrijeme naročito se kao uzroci naglašavaju obrazovanje i obrazovanost stanovništva. Stoga autori istražuju razinu i kvalitetu obrazovanosti stanovništva kao jedne od najvažnijih odrednica siromaštva. U skladu s nalazima, koji podastiru teorijske i empirijske dokaze o njihovoj povezanosti, ukazuju na značaj obrazovanja kao najznačajnijeg područja djelovanja ekonomske i socijalne politike u cilju dugoročnog smanjenja siromaštva i ekonomskih nejednakosti te dostizanja razine razvijenosti najrazvijenijih CEE zemalja i zemalja Europske unije.³³

Sadržaj pojma pismenosti je proširen u posljednjih nekoliko desetljeća i uključuje veliki broj novih i različitih temeljnih kompetencija. To uvjetuje promjenu ciljeva i sadržaja programa obrazovanja s područja pismenosti, jezika i književnosti, kao i cjeline općeg obrazovanja. U vezi s navedenim postavlja se pitanje nismo li možda suočeni sa situacijom gdje se učenje i obrazovanje kao univerzalno ljudsko pravo povlači i postaje jedino sredstvo ekonomskog i socijalnog razvoja.³⁴

Potražnja za obrazovnim uslugama u suvremenom svijetu nije sporna kao što je možda bila u vrijeme uvođenja modernog obrazovnog sustava u samim počecima kapitalizma, što je u našim krajevima vremenski korespondiralo s prosvijećenim apsolutizmom. Potražnja je zapravo velika, a i slabo fleksibilna. No, postavljaju se i druga pitanja. Je li moralno prodavati takvu uslugu, a ako jest, koja je cijena izvan granica moralno prihvatljivoga? Je li tržište prikladan regulacijski mehanizam određivanja cijena? Ako nije, tko i zašto treba određivati cijene obrazovnih usluga? Tko ih i zašto može naplaćivati? A ako se ne naplaćuje puna (stvarna) cijena, tko i zašto subvencionira cijenu obrazovne usluge? No, pitanje svih tih pitanja jest: u kojim kategorijama uopće treba prosuđivati problem obrazovanja kao robe – moralnim ili interesnim (tj. političkim)? Krenimo od tog temeljnog pitanja. Na europskom kontinentu već se duže vrijeme smatra da je obrazovanje odgovornost države. Ono spada u javne službe čiji je koncept uobličen možda ponajbolje u sudskoj praksi

³³ Karaman Aksentijević, N.; Denona Bogović, N., *Obrazovanje, siromaštvo i dohodovne nejednakosti u Republici Hrvatskoj*; 2006., str.19.

³⁴ Muršak, J., *Opće obrazovanje u svojstvu tržišta rada i/ili osobnog razvoja i važnost pismenosti, Odgojne znanosti*, 2010., Vol. 12., No. 1 (19), str. 85.

francuskog Državnog savjeta, kao i u francuskoj upravnoj doktrini, krajem 19. stoljeća. Polazeći od ideje o prirodnim pravima građana, pozivalo se vladajuće, odnosno upravljače u zajednici da odustanu od pukog vršenja vlasti te da preuzmu obaveze i odgovornosti za izvršenje određenih djelatnosti, javnih službi. Leon Duguit, najpoznatiji francuski teoretičar javnih službi, tvrdi kako postoji pravna obaveza upravljača utemeljena u javnom pravu da, temeljem objektivne situacije društvene međuzavisnosti, organiziraju i osiguraju izvršenje tih djelatnosti, među koje dakako spada i obrazovanje. No, od sredine 1970-ih dolazi do ekonomske krize koja se odrazila na promjene ideologije (neoliberalizam), politike (konzervativizam) i upravne doktrine (novi javni menadžment). Nastupa kriza socijalne države te se kao mjere izlaska iz krize forsiraju privatizacija ranije javnih djelatnosti, liberalizacija - stvaranje novih tržišta u djelatnostima koje su ranije bile obilježene državnim monopolom, i slične. Pod utjecajem takvih kretanja i u okviru Europske unije počinje se oblikovati nova politika u pogledu javnih službi, i to po uzoru na anglosasko shvaćanje javnih službi. Za javnu službu, smatra se, nije potrebno da ju obavljaju javnopravni subjekti, kao što je to bilo ranije smatrano, nego je dovoljno da se ona obavlja u općem odnosno javnom interesu. Dakle, mogu je obavljati i privatni subjekti, pod određenim kondicijama. Počinje se razlikovati službe od općeg ekonomskog interesa i neekonomске službe od općeg interesa, ponajprije socijalne službe te zdravstvene službe od općeg interesa. No, među ove druge, koje se ne obavljaju pod komercijalnim uvjetima, spadaju i obrazovanje, kultura, itd. U odnosu na neekonomске službe od općeg interesa svaka zemlja članica Europske unije vodi samostalnu politiku. Ipak, postalo je u neku ruku moderno tražiti veću efikasnost tih službi, jeftinoću, ali istodobno i kvalitetu, prilagodljivost potrebama tržišta i privatnog sektora, brzo zapošljavanje, i slično. Drugim riječima, i tu se sve više pojavljuje ekonomska logika razmišljanja. Uz anglosaske zemlje, sad se i dio tranzicijskih zemalja pokazuje kao povoljni milje za privatne inicijative u obrazovanju, a čak se i stare sveučilišne institucije podvrgavaju logici i potrebama kapitala. Naravno da je u takvim uvjetima komercijalizacija i za fakultete racionalna politika (ona utemeljena na vlastitom interesu). I na kraju, nisu se protiv nje pobunili profesori, osim ponegdje, premda liberalno-kapitalističko gledanje na sveučilište dezavuiralo njihovu poziciju, tjera ih na kojekakve prisilne reforme čiji prvoborci uglavnom sjede na rukovodećim mjestima mnogih sveučilišta. Njihovo je nezadovoljstvo dublje, zapretno u kojekakve

osobne situacije i inicijative. Pobunili su se studenti, jer su osjetili da je nova situacija protiv njihovog interesa, interesa da studiraju, a ne da trče kroz ispite i druge obaveze. Pobunili su se kad su shvatili da bolonjska reforma ne znači samo lakše i brže studiranje te niže kriterije i veću prolaznost, nego da znači i pritisak na što raniji izlazak na tržište rada, gdje se onima s nižim stupnjem (BA) naravno plaća manje nego onima s višim stupnjem obrazovanja (MA). Također, znači i onemogućavanje studiranja, dakle, razmišljanja i razumijevanja, a u korist fah-idiotizma, učenja pukih pravila neke struke, kao i svođenje sveučilišta na škole. Na kraju za očekivati je da će se pobunit građani, porezni obveznici, koji žele što manje poreze iz kojih se alimentiraju troškovi studiranja. Što kraći studiji, to manje poreznih obveza, misli obični porezni obveznik u kategorijama vlastitog interesa. Na kraju: što je važno kod odgovora na pitanje je li obrazovanje javna potreba. Važni su interesi i prevladavajuća shvaćanja svih uključenih u proces, a onda naravno i količina moći kojom raspolažu. Nije optimistično, ali je realno.³⁵

3.1.4. Obrazovanje kao karta socijalne uključenosti

Dobro obrazovano i osposobljeno stanovništvo i radna snaga vjerojatno su najvažnija odrednica socijalnog i ekonomskog blagostanja zemlje i pojedine osobe. Uzroci socijalne isključenosti u Hrvatskoj često su povezani s nedovoljnom zapošljivosti, niskom obrazovnom razinom, ograničenim mogućnostima zapošljavanja i/ili uskim, odnosno zastarjelim znanjima i sposobnostima koje se ne traže na tržištu rada. S velikom sigurnošću možemo procijeniti da obrazovni sustav zapravo pojačava postojeće socijalne razlike, jer se njime siromašni slabo okoriste, među ostalim i/ili stoga što djeca bogatih pohađaju bolje i kvalitetnije škole koje im pružaju povoljnije mogućnosti daljnjeg obrazovanja, zapošljavanja i profesionalnog napredovanja. Bejaković iz Instituta za javne financije, naglašava kako ulaganje vlastitog novca za plaćanje školovanja vjerojatno znači i ozbiljniji pristup prema obvezama i učenju. Nadalje, visoko obrazovani lakše pronalaze posao i osjetno više zarađuju od onih koji

³⁵ I. Koprić, *Obrazovanje kao roba: moral ili politika?*; *Revija za socijalnu politiku*, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, vol.16 no. 2, 2009., str.189.

to nisu, pa onda trebaju i djelomično snositi troškove svog obrazovanja. Konačno, postotak djece koja odlaze na fakultet neusporedivo je viši među pripadnicima ekonomski srednjeg ili višeg sloja nego među onima s nižim prihodima. To onda očito znači da siromašni građani financiraju obrazovanje bogatih, a visokim obrazovanjem se razmjerno malo okoriste građani lošijeg materijalnog položaja. Zahtjev studenata za ukidanjem školarina legitiman je i ostvariv, istaknuo je Farnell iz Instituta za razvoj obrazovanja, ali je naglasio kako ukidanje školarina samo po sebi neće omogućiti jednak pristup visokom obrazovanju. Bez sustavnog rada na poboljšanju sustava studentske potpore, upisne politike i na otklanjanju nejednakosti u predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju (nastalih ne samo zbog ekonomskih nego i kulturno-socijalnih čimbenika), visoko obrazovanje i dalje će ostati nedostupno osobama nižeg socio-ekonomskog statusa. Kod sustava studentskih potpora, prije svega stipendija i oslobođanja od plaćanja studija, ne smije se uzimati u obzir samo kriterij uspješnosti jer tako postoji opasnost da će se jako otežati (ili onemogućiti) dostupnost visokog obrazovanja siromašnijim studentima. Perčinić iz Hrvatskog saveza slijepih izložio je najznačajnije poteškoće s kojima se u obrazovanju susreću osobe s posebnim potrebama. Veliki dio ustanova posebice visokog obrazovanja nije pristupačan osobama u kolicima, broj knjiga i drugih obrazovnih publikacija na Brailleovom pismu je vrlo mali, a i razumijevanje šire zajednice nije na dovoljnoj razini. Stanje se, istina, mijenja, poboljšala se dostupnost obrazovanja, ali je još uvijek nezadovoljavajuća tako da je potrebna suradnja svih društvenih snaga na znatnijem unapređenju dostupnosti obrazovanja za tu skupinu osoba. Mislav Žitko, student Filozofskog fakulteta u Zagrebu i član Nezavisne studentske inicijative objasnio je najvažnije zahtjeve studentskog protesta, a to je prije svega besplatno visoko obrazovanje za sve kako bi se time i mladima iz siromašnijih obitelji omogućilo visoko obrazovanje. Ujedno, svoditi prosvjede protiv komercijalizacije visokog obrazovanja isključivo na pitanje školarina i materijalnog položaja znači zanemarivanje širega značenja jer nepristajanje na školarine zapravo je samo dio veće borbe protiv svih pogibeljnih posljedica neoliberalizma u svijetu i Hrvatskoj. Nadležno Ministarstvo gotovo uopće nema podatke o djelovanju sustava školarina i njegovim posljedicama. Nadalje, nedostaju istraživanja o socijalnoj osjetljivosti školarina, a u javnosti se do sada nije raspravljalo o navedenoj temi. Sve to potvrđuje nezainteresiranost države za promociju Hrvatske kao društva znanja.

Ispred Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, Odjela za razvoj visokog obrazovanja, Juroš, načelnik u Upravi za visoko obrazovanje, protumačio je kako su nedavno započete aktivnosti na sustavnom prikupljanju podataka, a prije to nije bilo moguće jer nije bilo zakonske osnove. Za porast školarina nije krivo Ministarstvo nego fakulteti koji su to svojevrijem radili zahvaljujući autonomiji sveučilišta. Država kroz različite oblike - sufinanciranje studentskih domova, prehrane i prijevoza, već sada izdvaja značajna proračunska sredstva, a moguće ukidanje školarina utjecalo bi na narušavanje sadašnjeg studentskog standarda. Prema mišljenju Štulhofera s Filozofskog fakulteta u Zagrebu problem dostupnosti i učincima visokog obrazovanja u Hrvatskoj nije u postojanju i visini školarina, nego na nedovoljnoj kvaliteti visokog školstva. Nepostojanje kontrole kvalitete izravna je posljedica egalitarizma, kao i usmjerenosti samo na broj upisanih bez odgovarajuće pozornosti koliko studenata stvarno diplomira i što nauče kroz studij. Iako se duži niz godina među studentima provode ankete o nastavi, dobiveni se podaci ne objavljuju niti loše ocijenjeni profesori snose ikakve posljedice. Štulhofer se zauzima za uspostavu socijalno osjetljivog sustava školarina i stipendija, a fakulteti ne bi smjeli proizvoljno određivati visinu školarina. Posve oprečnog mišljenja bio je Kapović s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, jedan od vatrenih zagovornika studentskih prosvjeda, koji je naglasio da studenti prosvjedom traže jednaka prava na školovanje. Vrlo je oštro kritizirao trend sve manjeg javnog te sve većeg privatnog financiranja studija koji nije nimalo prilagođen društvenim, tržišnim i kulturnim potrebama Hrvatske. Potencijali i sposobnosti jednako su raspoređeni u svim slojevima društva pa bi jednake mogućnosti trebali imati i bogati i siromašni studenti. Kapović vjeruje da bi svi koji zadovolje uvjete upisa trebali imati pravo na besplatni studij. Studenti moraju redovito polagati godinu, a Bolonjski proces je onemogućio »vječno« studiranje.³⁶

Karin Doolan iz Instituta za društvena istraživanja podsjetila je na visoku povezanost obrazovanja roditelja s obrazovnim mogućnostima njihove djece. Rezultati njezinog istraživanja pokazuju da djeca čiji roditelji imaju niže od četverogodišnjeg srednjeg obrazovanja imaju ispodprosječnu vjerojatnost sudjelovanja i završavanja visokog obrazovanja. S druge strane, djeca bolje obrazovanih (i bogatijih) imaju mnogo veću vjerojatnost uspješnog završavanja studija. Jedno od mogućih objašnjenja je utjecaj

³⁶ P. Bejaković, *Socijalna isključenost i obrazovanje*, *Revija za socijalnu politiku*, Zagreb, god. 16, br. 2, 2009., str. 232.

kulturnog kapitala obitelji, pa će tako roditelji koji su sami završili visoko obrazovanje polagati veću vrijednost na školovanje i očekivat će od svoje djece da nastave njihovim putem. Ovaj fenomen obrazovne reprodukcije zadire čak i ranije u obrazovni ciklus te se jasno očituje u osnovnom i srednjem obrazovanju. Stoga je potrebna aktivna uloga društva kako bi se ublažile i otklonile obrazovne nejednakosti među mladima za koje oni sami nisu odgovorni, već su posljedica lošeg materijalnog položaja njihovih obitelji ili neoptimalnih odluka njihovih roditelja. U dinamičnoj i zanimljivoj raspravi koja je uslijedila sudionici su se uglavnom složili da je sustav visokog obrazovanja u Hrvatskoj nepravedan i socijalno neosjetljiv. Do fakulteta stižu velikom većinom samo djeca iz bolje stojećih obitelji jer ne postoje sustavne potpore za talentirane mlade osobe iz siromašnijih društvenih slojeva. Dugo prosječno razdoblje studiranja i često prekidanje studija rezultat su kombinacije različitih čimbenika pa se stoga i ne može jednostavno rješavati – samo uvođenjem ili ukidanjem školarina. Daljnji rast izravnih troškova školovanja mogao bi smanjiti poticaje za ulaganje u obrazovanje. To je time točnije što se školarine na javnim visokim učilištima i sveučilištima određuju bez uvida u materijalni položaj studenta i njegove obitelji pa je posve jasno da troškovi studiranja razmjerno više opterećuju kućanstva s nižim prihodima. Zahtjev za slobodnim studiranjem lijepo zvuči, ali taj prijedlog istodobno ima i nekoliko negativnih strana. U cilju poboljšanja socijalne uključenosti i dostupnosti obrazovanja, posebice visokog, potrebno je napraviti analizu programa financijske potpore studentima, izraditi jedinstveni registar stipendija (stipendije mjerodavnih ministarstava, lokalnih jedinica, sveučilišta) te sustavno analizirati njihov učinak. Stoga treba razviti model financijske potpore studentima koja se treba temeljiti na dubljoj analizi učinaka postojećih programa državne potpore, jasno definirati ulogu školarina u sustavu financiranja visokih učilišta te utvrditi kriterije za raspodjelu sredstava državnog proračuna za financiranje visokog obrazovanja.³⁷

Svaka zemlja koja predsjedava Europskom unijom organizira Europski okrugli stol o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u tjednu kada se obilježava Međunarodni dan borbe protiv siromaštva (17. listopada). Francusko predsjedavanje u drugoj polovici 2008. godine obilježeno je povećanim naporima da borba protiv siromaštva i

³⁷ Karaman Aksentijević, N. i Denona Bogović, N., op. cit., str.19.

socijalne isključenosti bude snažnije prisutna u javnosti i politikama EU-a te da se uvrsti u političke prioritete zemalja članica. Pokazatelji provedbe Lisabonske strategije ukazuju da je napredak postignut u području ekonomskog rasta i zapošljavanja, ali je istovremeno EU daleko od svog cilja iskorjenjivanja siromaštva.³⁸

3.1.5. Potreba za istraživačkim obrazovanjem

U hrvatskom sustavu odgoja i obrazovanja istraživačko učenje nije sustavno implementirano u obrazovnu praksu. Korištenje istraživačkog učenja se uobičajeno svodi na povremene demonstracijske pokuse koje provode odgojno-obrazovni djelatnici, ili na dječje izvođenje pokusa 'po receptu', bez prave mogućnosti za zauzimanje aktivne uloge u konstrukciji vlastitog znanja i korištenje istraživačkih vještina i viših kognitivnih procesa. U ovakvome odgojnoobrazovnom kontekstu, u kojem se djeci ne pruža prikladno iskustvo za razvoj kognitivnih i metakognitivnih vještina i strategija potrebnih za učinkovito istraživačko učenje, opravdano se postavlja pitanje razvijenosti i mogućnosti razvoja tih vještina i strategija. Psihologijska istraživanja razvijenosti znanstvenog razmišljanja kod djece i adolescenata pokazuju da je kontinuirano sudjelovanje djece u aktivnostima istraživačkog učenja ključno za razvoj istraživačkih i metakognitivnih vještina i strategija. Pokazuje se, međutim, da samo uvježbavanje istraživačkih vještina i strategija nije optimalna metoda učenja za većinu djece, već je potrebno izravno jačati metakognitivne vještine i znanja o cilju i strategijama istraživačkog rada. Znanstveno razmišljanje je isprva definirano kao rješavanje znanstvenih problema i usmjereni proces prikupljanja podataka, s ciljem stjecanja znanja u obliku hipoteza ili teorija koje mogu služiti kao generalizacije. Dunbar i Fugelsang ističu da se znanstveno razmišljanje odnosi na mentalne procese koji se koriste kad se rezonira o sadržajima iz područja znanosti i sudjeluje u tipičnim znanstvenim aktivnostima.³⁹ Razvoj znanstvenog razmišljanja kod djece i mladih komplicira činjenica da znanstveno razmišljanje uključuje mnogo različitih kognitivnih vještina uključenih u otkrivanje, eksperimentiranje, vrednovanje nalaza, donošenje zaključaka i

³⁸ P. Bejaković, op.cit., str. 232.

³⁹ D. Milanović, A. Bežen i V. Domović (ur.), *Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu*. Zagreb, Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2010., str.29

argumentiranje u svrhu znanstvenog razumijevanja i konceptualne promjene, odnosno stvaranja i mijenjanja koncepata i teorija o prirodnom i socijalnom svijetu.⁴⁰ Zapravo, složeni proces koordiniranja teorija koje djeca imaju o svijetu oko sebe i sebi samima i eksperimentalnih nalaza do kojih dolaze u internacionalnom procesu traženja znanja temelj je znanstvenog razmišljanja, koji podrazumijeva da su za znanstveno razmišljanje važni i procesi (vještine potrage za znanjem/ istraživačke vještine) i produkti (konceptualno razumijevanje) znanstvenog razmišljanja, koji su međusobno povezani i međuzavisni. U novijim istraživanjima znanstvenog razmišljanja upravo je naglasak na praćenju procesa koordinacije dječjih teorija i nalaza i ispitivanju veza procesa i produkata znanstvenog razmišljanja. Kao posljedica značajnih promjena u konceptualizacijama znanosti, učenja i metodike poučavanja znanosti u posljednjih pedesetak godina, u svim odgojno-obrazovnim sustavima izrazito jača interes za pristupom koji djecu uvodi u istraživačke aktivnosti i stavlja ih u poziciju provođenja 'pravih' istraživanja kakva prakticiraju znanstvenici. Sudjelovanjem u istraživačkim aktivnostima, djeca konstruiraju, proširuju i restrukturiraju vlastito znanje o predmetu istraživanja, a ujedno razvijaju istraživačke vještine te jačaju vlastito razumijevanje procesa znanosti i znanstvene spoznaje. Kako se kroz istraživačke aktivnosti mijenja repertoar znanja i vještina djece, uobičajeno se o ovim procesima govori kao o procesima istraživačkog ili induktivnog učenja (engl. inquiry learning, inductive learning). Vrijednost ovoga obrazovnog pristupa očituje se u tome što se sudjelovanjem djece u istraživačkim aktivnostima razvijaju i druge važne vještine, prije svega vještine samostalnog, samoreguliranog učenja, komunikacijske vještine i vještine grupnog rada. Osim toga, sudjelovanje u istraživačkim aktivnostima potiče prirodnu znatiželju i potkrepljuje gledanje na svijet, prirodu i društvo kao na pojave koje se mogu zahvatiti na iskustven način. Istraživanje se može shvatiti i kao sredstvo, odnosno metoda učenja i poučavanja, i kao obrazovni cilj. Istraživanje kao sredstvo podrazumijeva pristup koji pomaže djeci u jačanju razumijevanja sadržaja znanosti, odnosno u stjecanju znanja i konceptualnog razumijevanja, dok istraživanje kao cilj podrazumijeva da djeca provode istraživanja u kontekstu znanstvenih sadržaja, ali ne (samo) zato da bi stekli

⁴⁰ Ibidem., str.30.

znanje, već zato da bi razvili relevantne istraživačke vještine i epistemološko razumijevanje prirode znanosti. U današnje vrijeme dominantno je stajalište koje kaže da je osnovni cilj istraživačkog obrazovanja i stjecanje znanstvenog znanja i razvoj razumijevanja toga kako znanost djeluje, kojim procesima i postupcima se dolazi do znanja i koja su ograničenja znanstvenih spoznaja, pa se unutar prirodoznanstvenog obrazovanja uglavnom prihvaća dvojno shvaćanje istraživanja i kao sredstva i kao cilja. U američkim nacionalnim standardima za znanost osmišljavanje i provedba istraživanja pojavljuju se kao obrazovni cilj u svim razredima od drugog do dvanaestog (National Research Council, 2000.). I europski dokumenti snažno zagovaraju istraživačko učenje kao obrazovni cilj, te ističu da preokret s pretežito deduktivne metodike na induktivni, istraživački pristup omogućuje djeci korištenje i razvijanje šireg spektra vještina, povećava znatiželju i interes djece za znanost, te dovodi do boljih obrazovnih postignuća. Razlozi nedovoljnog korištenja istraživačkog pristupa mogu biti različiti. Najčešće se kao prepreke široj implementaciji navode slaba opremljenost odgojno-obrazovnih ustanova, organizacijski problemi, neprikladno obrazovanje odgajatelja i učitelja i dominantna tradicionalna kultura poučavanja znanosti u odgojno-obrazovnim ustanovama. Međutim, nedovoljno korištenje istraživačkog pristupa u odgojno-obrazovnom procesu može se povezati i s nedostatnim znanstvenim spoznajama o prirodi i razvoju znanstvenog razmišljanja i istraživačkog učenja kod djece, kao i s nedostatnim korištenjem postojećih znanstvenih spoznaja, koje se mogu smatrati ključnima za oblikovanje kvalitetnih i učinkovitih praksi u odgoju i obrazovanju. U prošlosti izučavanja znanstvenog razmišljanja jasno su se razlikovala dva pristupa: jedan koji se usmjeravao na produkte znanstvenog razmišljanja, odnosno na ispitivanje naivnih teorija djece o određenim pojavama i razvoja konceptualnog razumijevanja u pojedinim znanstvenim područjima, i drugi, koji se usmjeravao na procese znanstvenog razmišljanja, odnosno na vještine potrebne za oblikovanje istraživačkih pitanja i hipoteza, eksperimentiranje, vrednovanje eksperimentalnih nalaza i donošenje kauzalnih zaključaka. Tek se u novije vrijeme, od devedesetih do danas, u području istraživanja znanstvenog razmišljanja razvija pristup koji pod znanstvenim razmišljanjem podrazumijeva složeni proces koji zahtijeva koordinaciju različitih kognitivnih i metakognitivnih procesa, te uključuje međudjelovanje

konceptualnog razumijevanja i znanja specifičnog za određeno područje i nespecifičnih, od područja neovisnih, istraživačkih vještina.

Podrazumijevajući da znanost karakteriziraju i produkti i procesi, u tim se istraživanjima pokušavaju otkriti veze konceptualnog znanja i strategija postavljanja hipoteza, eksperimentiranja i zaključivanja u područjima u kojima djeca već posjeduju neka prethodna znanja, očekivanja i teorije.⁴¹

3.1.6. Socijalno i kulturno biće škole: kurikulumske perspektive

Svako promišljanje o školi najčešće se zaustavlja samo na njezinu prosvjetnom i pedagoškom obzoru. Pritom joj se i javna uloga obično sužava i svodi samo na ono što se doslovno događa pod njezinim krovom, ne mareći za širu kulturnu ulogu koja joj prirodno pripada. Budući da se društvena zadaća škole rado politizira, a prosvjetna odveć pedagogizira, razvidno je zapravo da ju i jedni i drugi shvaćaju kao mjesto učenja, drila i pragmatičkog formiranja „upotrebljiva građanina”, što otvara pitanja o tome kakva je današnja škola; priprema li ona uopće djecu i mlade za izazove svakodnevice i život u 21. Stoljeću. Školu se, naime, oduvijek lako zatvaralo u njezine obzide odvojene od vanjskog – socijalnog i kulturnog – svijeta. Vrijeme postmoderne je vratilo i usmjerilo sliku škole na neke iskone njezina značenja u smislu grčke riječi „shole” i(li) latinskoj „schola”, što bi značilo spoj slobodnog vremena i obrazovanja; igre i rada; duhovnog i tjelesnog razvoja; prirodnog i institucionalnog učenja; spontanog i kreativnog izražavanja; individualnog i socijalnog ponašanja; građanske i javne odgovornosti; tehnološke pismenosti i medijske komunikacije što je sve zajedno „vraćanje prirodi” i (samo)dokidanju njezine tradicionalne uloge. Ali u nas vrijeme posttranzicijske „dopuštenosti i oproštenosti”, svega i svačega, nužno ipak traži demokratsku uređenost i višestruku odgovornost škole. Sve to, međutim, ne ide ni lako, niti tako brzo. Kao što su odgoj i obrazovanje složen i težak proces čovjekova formiranja i odrastanja, tako i školske promjene trebaju biti postupne (ne i prespore); apsolutno uravnotežene da ne bi bespotrebno izazvale „reformne šokove”. Koliko god školu svakako treba mijenjati i

⁴¹ Z. Ristić Dedić, *Istraživačko učenje kao sredstvo i cilj prirodnoznanstvenog obrazovanja, Dijete, vrtić, obitelj*, Vol.19 No.73, 2013., str.7.

osuvremenjivati u skladu sa svijetom sutrašnjice, ove promjene trebaju biti promišljene; koliko nužne i radikalne, toliko prirodne i evolutivne. Treba ići manjim, stalnim i postupnim koracima nadogradnje umjesto pedagoških revolucija; rješavajući se pritom tradicionalnih školskih mitova i strahova njezine ozbiljnosti, ali jednako tako ne bi valjalo upasti u zamku efemernih i prolaznih vrijednosti. Pedagoško-socijalno i humanističko-kulturno biće škole, što čini njezinu unutarnju kurikulumsku strukturu i funkcionalnu staturu, svakako trebaju u središte svoje svrhe staviti filozofski pojam čovjeka. Učenik i učitelj, kao partneri i prijatelji odgojnog i nastavnog procesa, trebaju raditi na trajnim i djelatnim znanjima, sposobnostima i potrebama stvarnoga svijeta.⁴²

3.2. Razvoj obrazovanja u Hrvatskoj

Dok je u srednjem vijeku, nepismenim srednjovjekovnim kraljevima pomagalo svećenstvo u upravljanju državom, u 18. stoljeću prosvijećenim vladarima glavni oslonac bili su građani. Iz njihovih su redova potekli najbolji službenici koji su sustavno i poslovno upravljali zemljom. Samosvijest građana je bila potpomognuta reformom školstva koju je započela Marija Terezija⁴³.

Od 1774.-1777. godine uveden je novi, trostupanjski sustav školstva na čitavom prostoru Monarhije. Osnovno školstvo trebalo je svakome omogućiti da nauči čitati, pisati i računati. Naglasak na čitanju, pisanju i računu bio je u urbanim sredinama, dok su se seoska djeca «učila moralu, religiji i praktičnim vještinama neophodnim za svakodnevni život». Ipak je i takav sustav osnovnog školstva omogućio brojnim potomcima seljaka da steknu znanja koja su im omogućila nastavak školovanja.

Novi sustav školstva donio je još jednu bitnu novinu: svoju ekonomsku snagu je crpio iz materijalne baze crkvenih redova koji su jedan po jedan ukidani u Monarhiji, a njihova imovina stavljana u školski fond. Na taj su način stvoreni preduvjeti za opismenjavanje većine stanovništva. U provođenju reformi školstva i Marija Terezija i

⁴² V. Previšić, *Socijalno i kulturno biće škole: kurikulumske perspektive, Pedagogijska istraživanja*, Vol.7 No.2, 2010., str.165

⁴³ Marija Terezija (1717- 1780.) češka i ugarsko-hrvatska kraljica, austrijska nadvojvotkinja, prva i jedina žena koja je vladala Habsburškom Monarhijom. Zbog njezine znakovite i utjecajne vladavine, četrdesetgodišnje razdoblje njezine vladavine znano je kao Terezijanizam. Njezina je vladavina u nasljednim zemljama započela ratom na život i smrt. U razdoblju od 1740. do 1763. godine vodila je četiri rata koja su dovela do znatnih teritorijalnih gubitaka - prije svega Šleske, ali i talijanskih zemalja.;

Josip II. rukovodili su se idejama prosvjetiteljstva «da moć i dobrobit vladara ovisi o snazi i zadovoljstvu puka» Doba prosvijećenog apsolutizma je prijelomno doba, kada se društvo ubrzano mijenja od agrarno-feudalnog ka građanskom i industrijskom društvu, odnosno od apsolutizma k pravnoj državi i državi blagostanja.

Stari oblici i strukture u društvu bivali su odstranjeni, istisnuti i nadomješteni. Upravo se to događalo i na primjeru školstva. Uvođenjem obaveznog školovanja stvoren je temelj za oblikovanje budućeg građanskog društva koje je, opismenjeno i naobraženo, moglo artikulirati svoje političke stavove te ostvariti svoje gospodarske ciljeve.

Prosvjetiteljske ideje utrle su put k ostvarenju načela univerzalnosti, jednakosti i demokracije. Vrhunac postiže 1848. ukidanjem feudalnog poretka, a završava utemeljenjem svih institucija moderne građanske države, sredinom 70-ih godina 19. stoljeća.⁴⁴

1874. godine kada je ban Ivan Mažuranić⁴⁵ pokušao provesti modernizaciju tadašnjega hrvatskoga školstva, u cilju da dođe do unaprjeđenja obrazovanja,

⁴⁴ I. Marković, *Razvoj pučkih škola u Slavonskoj vojnoj krajini tijekom 18. i 19. stoljeća*, *Scrinia Slavonica*, Vol.11 No.1, 2011., str.79.

⁴⁵ Pjesnik i političar Ivan Mažuranić rođen je 11. kolovoza 1814. godine u Novom Vinodolskom, gradu poznatom po sastavljanju i potpisivanju glasovitog Vinodolskog zakona iz 1288. godine. Srednju školu pohađao je u Rijeci, Zagrebu i Szombathelyu (Mađarska), dok je u Zagrebu studirao pravo. Genijalni nadopunjivač 14. i 15. pjevanja Gundulićevog Osmana, autor prve hrvatske političke proze Hrvati Mađarom, pisac velepjesme Smrt Smail-age Čengića, još uvijek jednog od najprevođenijih djela u cjelokupnoj povijesti hrvatske književnosti, Ivan Mažuranić je prema mišljenju mnogih naš najveći pjesnik epohe romantizma. Na vrhuncu književnog stvaralaštva, u trideset i drugoj godini života, prestao se baviti književnošću i od tada je sve svoje umne sposobnosti stavio u službu Hrvatske. Tijekom svoje karijere bio je nastavnik na gimnaziji u Zagrebu, odvjetnik u Karlovcu, dugogodišnji predsjednik Matice ilirske i Matice hrvatske, saborski perovođa i glavni redaktor saborskih zaključaka i zakona, dvorski kancelar, saborski zastupnik, predsjednik Hrvatskog sabora i prvi ban pučanin. Bio je poliglot koji je govorio i pisao desetak jezika. Po uvjerenju je bio liberal i legalist, čovjek europskih nazora, koji nikada nije odgovarao na napade i nikada se nije osvećivao. Kao političar bio je dalekovidan i realan, a njegovo glavno oružje bio je oprez. Djelovao je u izrazito složeno vrijeme, kada je Hrvatska bila razapeta između Mađarske i Austrije, pri čemu se zalagao za nagodbu između Hrvatske i Austrije neovisno od Mađarske. Također, zalagao se za slogu slavenskih naroda unutar Habsburške monarhije. Naginjao je Austriji, jer je od nje očekivao više koristi nego od Mađarske. Kako bi pridobio pristaše za takvu politiku, početkom šezdesetih godina 19. stoljeća osnovao je Samostalnu narodnu stranku. Mažuranić je bio često napadan od svojih političkih protivnika, ali se ipak ne može reći da je to bilo zato što nije ništa učinio za Hrvatsku, već zato što se smatralo da je mogao postići i više nego što je postigao. Za vrijeme kada je Mažuranić bio dvorski kancelar (1861.- 1865.), u Hrvatskoj je upravo zahvaljujući njemu u službenu upotrebu uveden hrvatski jezik.

Postojala je i za to vrijeme značajna sloboda tiska, stranački život i domaće činovništvo, a svega toga nije bilo u prethodno vrijeme Metternickova ili Bachova apsolutizma. No, mržnja prema Austriji, koja je hrvatski narod namučila Bachovim apsolutizmom, bila je jača od Mažuranićeve dalekovidnosti. Činjenica je da je Samostalna narodna stranka gubila popularnost, ali ne zato jer su njeni članovi

hrvatsko je školstvo, najprije osnovne i srednje škole, a potom i visoke škole i sveučilište, provelo različite reforme te se naposljetku razvilo do današnjega oblika. Proučavanje razvoja i reformi vrlo je važno jer se tako mogu uočiti pozitivne i negativne promjene u školstvu.

Autorica Batinić⁴⁶ u svojem istraživanju bavila se unutrašnjom, pedagoškom reformom škole u Hrvatskoj u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, dok je autorica Vuk⁴⁷ analizirala razvoj školstva za djelovanja Stjepana Radića⁴⁸ u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca te naglasila kako Radić nije uspio realizirati sve svoje zamisli.

Autorica Živaković-Kerže⁴⁹ istraživala je gimnazije u Osijeku od 1729. do 1992. godine, a sestre Riman⁵⁰ zajednički su istražile položaj slovenskoga nastavnoga

provodili protuhrvatsku politiku, već zato što su nakon teških iskustava iz 1848/49. i Bachova apsolutizma zastupali nepopularnu politiku. Nakon izbornog neuspjeha 1865. godine, Mažuranić je umirovljen.

Ispravnost njegovih stavova pokazala se kasnije, jer je 1868. godine njegov zakonski članak 42. potanko doraden i uobličen kao hrvatsko-ugarska nagodba. Osam godina nakon što je ispio gorku čašu nepopularnosti, 1873. godine je došao do vrhunca svoje karijere, postavši banom. Njegovo imenovanje banom u narodu je opet primljeno s ushitom i iskrenim povjerenjem, čime su Mažuranićeva osobna slava i integritet njegova osobna značaja uzvišeni nad svaku sumnju. Prvi značajniji događaj za vrijeme Mažuranićeva banovanja bilo je otvaranje Sveučilišta u Zagrebu 1874. godine, a zatim su uslijedile temeljite reforme na području uprave, sudstva i školstva. Za vrijeme Mažuranićeva banovanja doneseno je toliko novih zakona kao nikada prije, a Hrvatska je postala moderna država po zapadnoeuropskom uzoru. Danas se svi povjesničari slažu da je Ivan Mažuranić bio arhitekt i utemeljitelj moderne Hrvatske. Na banskoj dužnosti ostao je do 1880. godine, kada je odstupio u korist Ladislava Pejačevića. Nakon napuštanja banske dužnosti napustio je i svaku političku aktivnost i živio povučeno baveći se matematikom i astronomijom. Njegove posljednje riječi izrečene u javnosti, koje predstavljaju Mažuranićev životni i politički credo, bile su: ja sam Hrvat; ja bih rekao: vjerujem u kraljevinu Hrvata, u njezinu prošlost, u njezinu sadašnjost i ako Bog da, i u njezinu budućnost. Preminuo je 4. kolovoza 1890. godine u Zagrebu.; cit. u : Valičević,T.; Ivan Mažuranić; 2004.; časopis Pravnik

⁴⁶ Štefka Batinić

⁴⁷ Ljerka Vuk

⁴⁸ Stjepan Radić bio je hrvatski političar, književnik, prevoditelj i publicist. Prvi je hrvatski politolog sa svjedodžbom. Jedan je od velikana hrvatske povijesti. Umro je 1928. godine od posljedica teškog ranjavanja u atentatu u Narodnoj skupštini 1928. godine, kada ga je zastupnik u parlamentu i četnik Puniša Račić ustrijelio za vrijeme sjednice jugoslavenskog parlamenta u Beogradu, zajedno s nekolicinom drugih hrvatskih poslanika: takav drastičan politički atentat pokazao je dubinu podjela u tek deset godina staroj Jugoslaviji, u kojoj su Hrvati složno odbili postati pleme u projektu zajedničke jugoslavenske nacije (Makedoncima, Crnogorcima i drugima nije bio ostavljen čak niti status plemena). Radićevo političko djelovanje i okolnosti njegove smrti ostavili su duboki trag u hrvatskoj političkoj kulturi.; cit u : Perić,I.; Stjepan Radić 1871.-1928., *Dom i svijet*, Zagreb, 2003., , str. 125.

⁴⁹ Zlata Živaković-Kerže

⁵⁰ Barbara i Kristina Riman

osoblja u osječkim gimnazijama od 1855. do 1945. godine. Autori Luetić⁵¹ i Vukelja⁵² u zajedničkom su radu prikazali kvantitativni aspekt odnosa srednjih škola i sveučilišta, posebno se orijentirajući na Matematičko-prirodoslovni odjel Mudroslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Autorica Živoder⁵³ govorila je o razvoju osnovnoga školstva u Novoj Rači (selu u blizini Bjelovara), a s obzirom na to da je u istraživanju krenula od austrougarskoga modela i završila sa suvremenim školstvom, rezultate je svojega istraživanja podijelila u nekoliko vremenskih cjelina koje je povezala s društveno-političkim promjenama koje su u određenim razdobljima zahvaćale Hrvatsku.

Autorica Islamović⁵⁴, za razliku od autorice Živoder, istraživanje je ograničila na razdoblje austrougarske uprave te je govorila o kulturnome i obrazovnome životu Hrvata u Bosni i Hercegovini. Koristeći se raznovrsnom literaturom, autorica je unutar istraživanja poseban naglasak stavila na bihački okrug te je istražila glavne značajke hrvatskih škola na tome području.

Analiza i povezanost školskoga osoblja, učenika i studenata čini se dosad slabije istraženim područjem u obrazovanju pa su se toj temi posvetile autorice Uglešić⁵⁵ i Jagić⁵⁶. Autorica Uglešić osvrnula se na položaj učitelja u pučkim školama zadarskoga kotara na prijelazu iz devetnaestoga u dvadeseto stoljeće, dok je autorica Jagić analizirala materijalni položaj škola i učitelja Hrvatskoga zagorja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Kvalitetno i domišljato izvedena nastavna sredstva i pomagala usko su povezana s ovom tematikom, ponajprije zato što olakšavaju učenikovo spoznavanje nastavnoga procesa, odnosno pripremaju učenike za snalaženje u svakodnevnome životu.

Sestra milosrdnica Radičević⁵⁷ u svome je radu uspoređivala devetnaestostoljetna i današnja nastavna sredstva i pomagala, a pritom se usmjerila na Privatnu školu

⁵¹ Tihana Luetić

⁵² Tihomir Vukelja

⁵³ Irena Živoder

⁵⁴ Elvira Islamović

⁵⁵ Sanda Uglešić

⁵⁶ Suzana Jagić

⁵⁷ Sestra milosrdnica Estera Radičević

Milosrdnih sestara Sv. Križa jer je njihov odgojno-prosvjetni rad javnosti više-manje nepoznat. Na ovu tematiku nadovezao se rad o ulozi Arheološkoga muzeja Istre iz Pule u baštinskome obrazovanju mladih. Autorica Džin⁵⁸ istražila je kako suradnja muzejskih i prosvjetnih ustanova pomaže učenicima predškolskoga i osnovnoškolskoga uzrasta pri spoznavanju kulturne baštine. Školstvom u Istri bavio se i autor Varelija⁵⁹, a istraživao je hrvatsko školstvo na području sjeverozapadne Istre do kraja Prvoga svjetskoga rata.

Stanje u hrvatskome školstvu nakon Prvoga svjetskoga rata u Zadru i u većemu dijelu Dalmacije, nakon ulaska talijanske vojske u grad, istražili su autori Bralić⁶⁰ i Kasalo⁶¹.

Autori su se u istraživanju osvrnuli na srednje škole na hrvatskome jeziku u Zadru od 1918. do 1922. godine. Pokazali su da je unatoč izjavama da neće doći do promjena odnosa prema školama u vrijeme okupacije, do njih ipak došlo. Autor Gverić⁶² je pak istraživao djelovanje zadarske bogoslovije, odnosno školovanje teologa za vrijeme talijanske okupacije.

Školski sustav nije ostao netaknut različitim politikama koje su se izmjenjivale pa je tako tematsku cjelinu o mjestu školskoga sustava u državnim politikama otvorilo izlaganje autora Kraljevića koji se bavio političkim utjecajima i previranjima u prosvjeti i školstvu za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Jugoslavije. Autorica Šarić⁶³ istražila je utjecaj komunističke vlasti na Sveučilište u poslijeratnoj Jugoslaviji, dok je autorica Josipović Batorek⁶⁴ istražila odnos prosvjetne politike druge Jugoslavije prema religiji, odnosno osvrnula se na položaj katoličkoga vjeronauka u državnim školama.

⁵⁸ Kristina Džin

⁵⁹ Zlatan Varelija

⁶⁰ Ante Bralić

⁶¹ Branko Kasalo

⁶² Ante Gverić

⁶³ Tatjana Šarić

⁶⁴ Slađana Josipović Batorek

Autorica Koren⁶⁵ orijentirala se na mijene i kontinuitete u različitim politikama nastave povijesti u dvadesetome stoljeću, dok su se analizom udžbenika povijesti u tome razdoblju bavili i autori Matijević, Živoder, Đurđević i Vučić. Autorica Matijević⁶⁶ osvrnula se na pitanje dolaska Hrvata, jedno od ključnih pitanja hrvatske povijesti, a autorica Živoder u suautorstvu s autoricom Giacometti istražila je povezanost promjene osnovne tematske matrice hrvatske dječje književnosti i teksta u udžbenicima povijesti od 1990. Do 2000. godine. Autori Đurević⁶⁷ i Vučić⁶⁸ u zajedničkome radu analizirali su geografske karte u udžbenicima povijesti od 1918. do 1991. godine.

Autorica Werner⁶⁹ u svojem radu bavila hrvatskom nastavom u njemačkoj saveznoj državi Sjevernoj Rajni-Vestfaliji te je pokušala odgovoriti na pitanje zašto se u školama u toj njemačkoj pokrajini podučavaju materinski jezici. Izlaganje autorice Smajić nadovezuje se na načetu tematiku jezika i gramatike. Ona je govorila o istaknutome hrvatskome gramatičaru, leksikografu i prevoditelju Mirku Divkoviću. Osim što je donijela povijesni pregled, u radu je prikazala i Divkovićev doprinos razvoju istraživanja gramatike hrvatskoga jezika. Autorica Jurkić Sviben⁷⁰ također je govorila o nastavi hrvatskoga jezika te je ukazala na inovacije u nastavi u Istri šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Poseban naglasak stavila je na povijest prve eksperimentalne škole – Osnovne škole „Neven Kirac“ u Puli. Ivana Milković⁷¹ bavila se analizom tekstova dječje književnosti u čitankama i udžbenicima hrvatskoga jezika, a pritom je stavila naglasak na vrstu i način predstavljanja hrvatske kulture.

Autor Kerže⁷² istraživao je nastavu i nastavni program tjelesne i zdravstvene kulture te se osvrnuo na promjene u programu tjelovježbe u osnovnoj školi i gimnaziji u devetnaestome i dvadesetome stoljeću. Ni nastava likovne umjetnosti nije bila

⁶⁵ Snježana Koren

⁶⁶ Marijana Matijević

⁶⁷ Goran Đurević

⁶⁸ Mate Vučić

⁶⁹ Mirjana Werner

⁷⁰ Tamara Jurkić Sviben

⁷¹ Ivana Milković

⁷² Petar Kerže

zanemarena jer je autor Tokić⁷³ u svojem radu prikazao razvoj didaktičko-metodičkih ideja Jadranke Damjanov.⁷⁴

3.2.1. Školstvo u Slavoniji u razdoblju prosvijećenog apsolutizma

Godine 1767. osnovana je prva hrvatska vlada tzv. Kraljevsko vijeće na poticaj Marije Terezije. Cilj je bio dosljednije provođenje apsolutističke politike kao i prilagođavanje uprave zadacima moderne države. Preko vijeća utjecaj Dvora bio je jači, što se osobito osjetilo na području razvitka školstva u Hrvatskoj i Slavoniji. Godine 1770. Marija Terezija izdala je značajan dekret po kojem država (vladar) preuzima brigu za školu („Škola jest i ostaje zauvijek stvar države“).

Ovaj dekret je pridonio oslobađanju škole od nadzora crkve i svećenstva, a isto tako omogućio je svjetovnjacima aktivno uključivanje u prosvjetni rad. Daljnje slabljenje do tada dominantnog položaja svećenstva u obrazovanju javilo se kao posljedica ukinuća isusovačkog reda 1773. godine. Država je tada preuzela nadzor nad školama, a osobitu je pažnju poklanjala razvitku i osnivanju osnovnih škola koje su do tada bile zanemarene.

Da su na prostoru Slavonske krajine postojale škole i ranije, svjedoče izvješća Franje Tićaka, počasnog člana pedagoško-književnog zbora u Zagrebu. Naime, to su bile samostanske škole koje su ukinute u Vojnoj krajini odlukom cara Josipa II.

Slične podatke donosi i Ivan Martinović kada govori o počecima školstva u Slavoniji, točnije u brodskoj pukovniji, te on potvrđuje da te škole nisu bitnije utjecale na obrazovanost i kulturu krajišnika.

Krajišnike su oduvijek smatrali ljudima divlje čudi, a slično ih opisuje i Relković u svom Satiru. Stoga ne čudi odluka iz 1764. godine da se u svakom mjestu ili bar u svakoj satniji osnuje škola i postavi učitelj njemačke narodnosti za popravak toga još surovog krajiškog puka i za odgajanje podčasnika za vojnu službu.

⁷³ Marko Tokić

⁷⁴ Znanstveni skup Hrvatsko školstvo u 20. stoljeću u organizaciji Matice hrvatske službeno je otvoren u četvrtak 10. travnja 2014. godine. Svrha organizacije skupa bila je sustavno prikazati razvoj školstva u Hrvatskoj u 20. stoljeću te pokazati do kakvih je promjena došlo. Čerjen, A., Znanstveni skup *Hrvatsko školstvo u 20. Stoljeću*, Zagreb, 10. – 11. travnja 2014. Godine Libri & Liberi, 2014, 3 (1), str. 201.

Marija Terezija zatekla je vrlo teško stanje u školstvu, ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji već i u ostalim zemljama Habsburške Monarhije. Kakve su bile prilike za škole u Hrvatskoj i Slavoniji, vidimo otud, što je npr. u cijeloj užoj Hrvatskoj bilo samo 17 škola. No mnogo bolje prilike nisu bile ni u drugim caričinim zemljama: u samom prijestolnom gradu Beču od 19 314 djece sposobne za školu polazilo je u školu samo 4665.

Glavni razlog što pučkih škola nije bilo su predrasude mnogih odličnih crkvenih i svjetskih ljudi, da prostomu puku ne treba škole. Čak je i sama carica opominjala vlastelu i biskupe, neka sami osnivaju pučke škole, da će i njima biti bolje, ako bude puk prosvjetljeniji. Sustavnija prosvjetna politika počinje se provoditi, tek osnivanjem Kraljevskog namjesničkog vijeća 1767. godine. Tako da popis iz 1770. sadržava podatke o postojanju škola u Slavoniji u sljedećim mjestima: Tovarnik, Ilača, Šarengrad, Lovas, Vukovar, Nuštar, Nijemci, Otok, Privlaka, Županja, Ivankovo, Vinkovci, Valpovo, Pakrac, Pleternica, Cernik, Kutjevo i Požega.⁷⁵

3.2.2. *Modernizacija školstva*

Modernizacijski procesi krajem 19. stoljeća zahvatili su sve segmente života. Nastalim promjenama trebalo je prilagoditi i odgojno-obrazovni sustav. Na području pučkog školstva učinjeni su veći pomaci donošenjem Mažuranićevog školskog zakona 1874. godine, a očitovali su se u djelomičnoj sekularizaciji školstva, besplatnom pohađanju škola, državnom nadzoru nad školama, inovacijama u didaktičko-metodičkim postupcima, kao i u obrazovanju i izjednačavanju ženskog i muškog učiteljskog osoblja. Na tragu tog školskog zakona je i zakon iz 1888. Godine koji je u nekim odredbama bio rigidniji glede položaja učiteljica (školski celibat), nove jezične politike i ponovne konfesionalizacije školstva. Srednjoškolsko obrazovanje nije se mijenjalo od Thunove školske reforme. Ono se također trebalo prilagoditi promjenama, tim više što se u Hrvatskoj pokazala potreba za novim stručnim kadrovima na tržištu rada i njihovom osposobljavanju za određena zanimanja ili za nastavak školovanja. Zahtjevi modernog diferenciranog društva postulirali su promjene u svim vidovima školstva.

⁷⁵ I. Marković, op.cit., str.79.

Situacija u Monarhiji još je uvijek bila prilično nezadovoljavajuća u pogledu školskih zgrada i opreme, zbog neredovitog održavanja škola, nedostatka školskih zgrada i prostorne ograničenosti postojećih škola. Školski prostor u većini krajeva Hrvatske i Slavonije predstavljao je veliki problem.⁷⁶

U Mažuranićevom školskom zakonu stoji da “sgrade pučkih školah moraju biti suhe, svijetle i provjetrene, te imati dovoljno prostora za mladež” i da “osnove za gradnju pučkih školah, na koje nisu već unaprijed propisane (članak 39.), moraju u pojedinah slučajevah prije izvođenja biti odobrene od Zemaljske vlade.” Prema članku 8. pučke škole moraju biti “potrebitim pokućtvom i bar najnužnijim učevnim sredstvima opskrbljene.” Na temelju školskog zakona od 31. listopada 1888. I naredaba Kr. zemaljske vlade Josip Kirin je sastavio 1897. godine naputke o uređenju pučke nastave u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji sa naputkom o školskoj administraciji.

Pored točno propisanih normi za veličinu školskog prostora, bio je propisan i sav potreban inventar, školsko pokućstvo, a posebno su bile značajne školske klupe koje su trebale biti barem za tri uzrasta, s posebnom napomenom da tamo gdje se poučavaju učenici oba spola treba, između djevojačkih i dječaćkih sjedala, napraviti prolaz za učitelja. Klupe su trebale imati spremišta za učila, rupe za tintarnice s poklopcima i utore za olovke i držala. Učiteljski stol ili katedra bio je smješten na povišenom mjestu s prednje strane, radi preglednosti razreda. Neizostavni dio školske učionice bila je školska ploča, te nastavna učila kao što su računalo, reljefni zemljovid, globus s kompasom, te zidna početnica za hrvatski jezik i matematiku, suhi preparati ptica, obvezno pisanke siromahah, školske pločice od škriljevaca i brezove šibe. Školski odbori trebali su se brinuti za opremu škola i nabavku novih školskih učila. Unatoč zakonskim propisima, prilike na terenu bile su daleko od onog što je zakonom bilo propisano. Naime, često su škole preseljavane na druge lokacije koje također nisu bile adekvatne za potrebe učenika. Tako za Višu djevojačku školu u Zagrebu nepoznati autor članka u Svjetlu piše: “ona stara, toliko puta plombirana, ličena, krpana, dozidana i prepravljena škarteka, u koju hoda ženska mladež na muke, već je potpuno nesigurna.” Davorin Trstenjak u članku “Gradite školu” opisuje stanje djevojačke škole u Karlovcu: “zbuni se mladež, jer stade pucati strop, greda na

⁷⁶ D. Modrić-Blivajs, *Pedagoški standardi nekad i danas; Povijest u nastavi*, Vol 5, No. 9 (1), 2007., str.30.

stropu posve je sagnjela i da se nije za doba opazilo srušio bi se strop na učenice, ni sada se ne kani graditi nova škola, nego je odlučeno da se izmijene stropovi.” Naime, mnoge dotrajale zgrade nisu više odgovarale novim zakonskim standardima, a za njihovu obnovu nije bilo dovoljno novaca. Slično je bilo i s potrebom izgradnje pučke škole. “Mi molimo i zaklinjemo u ime nesretne školske mladeži slavni grad Karlovac da se digne listom i isposluje da se što prije sagradi dostojanstvena pučka škola pa da se tako spase rođena djeca od najviše nevolje.”⁷⁷

U novinskim člancima građani su polemizirali o izgradnji pučke škole u Karlovcu. Mnogi su bili nezadovoljni lokacijom “jer bi djevojke morale prolaziti mimo vojnika, a to bi ugrožavalo njihov moral” ili “ako se mora graditi zajednička zgrada za dječjačku i djevojačku školu, onda bar neka budu sagrađena dva ulaza, kako se ne bi miješala muška i ženska djeca, jer bi to moglo dovesti do svakojakih nepristojnosti.” Dakle, i prilikom gradnje školskih zgrada pazilo se na strogo odvajanje muške i ženske djece, što pokazuje da se krajem 19. stoljeća odnos prema spolovima nije bitno promijenio. Temeljem ovih pokazatelja može se vidjeti da je stanje škola i školske infrastrukture bilo daleko od onog što je predviđeno zakonima. Pored trošnog stanja nekih školskih zgrada, mnoge nisu imale školski vrt, “gombalište”, kao niti prikladne prostorije za predviđeni broj učenika, jer se zbog prekapacitiranosti u školama održavala paralelna nastava. Mnoge stare zgrade više nisu odgovarale zakonskim uvjetima i trebale su se obnoviti, ali za to nije bilo dostatnih sredstava. Tome su pridonijele teške materijalne prilike, posebno u manjim mjestima, stoga je i opravdana pojava odlaženja učenika na školovanje u veće gradove.

Broj škola je u odnosu na broj školskih zgrada često bio veći, što govori o nedostatku školskog prostora. Neki pokazatelji govore suprotno, kao što je slučaj u Bjelovarskom nadzorništvu, gdje je broj školskih zgrada bio veći od potreba učenika.

S obzirom na sveukupno stanje raspoloživih škola, pretpostavljam da se nerijetko radilo o dotrajalim školskim zgradama. Vukovarsko školsko nadzorništvo bilo je gotovo najbliže željenim učincima reforme školstva, jer je ispunjavalo uvjete zadanih školskih standarda.

⁷⁷ Ibidem., str. 31.

Loši pedagoški standardi te nehigijenski uvjeti rada rezultirali su i oboljenjima učenika i učitelja. Među najčešćim zaraznim bolestima kod učenika bile su kozice, dizenterija i šarlah. Napredak 1888. godine piše o “pomoru pučkih učitelja, te navodi da je u razdoblju od 1878. do 1888. godine umrlo 109 pučkih učitelja i 21 učiteljica.” Najviše ih je umrlo od učiteljske bolesti “sušice”, a kao razlozi se navode nedostatak prostora, dotrajalost škola, hladnoća. Prema Cuvaju, ovaj podatak govori ne samo o lošim pedagoškim standardima u pogledu školskih zgrada, nego i o teškom materijalnom i socijalnom položaju učiteljskog kadra, zbog zahtjevnosti posla koji obavljaju.

Značajno je istaknuti da se prema Školskom zakonu iz 1888. godine opširno navode dužnosti općina kod podizanja školskih zgrada koje moraju imati točno propisane školske prostorije (veličina učionica, širina hodnika, namjena učionica i dr.), način izvođenja, obaveznu školsku opremu (pokućstvo), učiteljske stanove, kao i sudjelovanje liječnika kod školskih gradnja. Novi odnos prema ljudskom tijelu dade se razabrati i iz uvođenja tjelovježbe kao obvezatnog predmeta u pučke škole po zakonu iz 1874. godine. Tjelovježba je dio programa i srednjih škola. Posebna se pažnja pridavala izgradnji gombališta i potrebi izvođenja tjelesnih vježbi sa spravama u tjelesnoj dvorani, a u proljetnim mjesecima u dvorištu zgrada. Za tjelovježbe po švedskom sistemu “izdat će se novi napatuk”, a u naučnim osnovama za gimnastiku potanko se navode elementi vježbi. Koliko se njegovao tjelesni “uzgoj”, vidi se iz izvješća Kraljevske gornjogradske velike gimnazije u Zagrebu. Pored športske dvorane koja je lijepa i prostrana te uređena sa svim najnužnijim spravama za gimnastiku i izvan škole se također vodio sustavan športski život. Uz klizanje, organizirani su i izleti na Sljeme i plesni tečajevi. U okviru zdravstvenih propisa, osim tjelesnoj kulturi, velika se pažnja posvećivala prevenciji “kužnih” bolesti. Potanko su se opisivali simptomi difterije, hripavca, trahoma, boginja, “dobraca” (ospice), skrleta i dr. U cilju sprječavanja širenja tih bolesti, predviđalo se i cijepljenje učenika i zdravstveni nadzor škola. I srednjoškolski zavodi su imali iste probleme s trošnim zgradama, nedostatkom školskih zgrada i opremom. Zagrebačka gornjogradska velika gimnazija održavala je zbog nedostatka prostora “paralelke”, pa je zgradi u kojoj je bila smještena gimnazija 1874. godine dograđen drugi kat. Tu se tada smjestilo Sveučilište Franje Josipa I. i ostalo sve do preseljenja 1883. godine u novu zgradu, pa je tako gimnazija konačno smještena u cijelu zgradu. Vrlo se često

nedostatak školskog prostora rješavao spajanjem škola. Tako je u Varaždinu mala realka spojena s gimnazijom u realnu gimnaziju.

Kada je požeška gimnazija pretvorena u veliku, tj. osmorazrednu godine 1877., podignuta je nova školska zgrada uz pomoć zemaljskih sredstava. Osječka kraljevska velika gimnazija bila je smještena u tri zgrade, da bi 1882. godine grad Osijek za svoju gimnaziju podigao novu zgradu uz pripomoć zemaljskih sredstava. I karlovačka velika gimnazija proširila je ondašnju malu gimnaziju do potpune gimnazije, ali pod uvjetom da se nastali veći troškovi podmire iz općinskih sredstava.

Veliki doprinos u razvoju obrazovanja dao je Isidor Kršnjavi. On je kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu kraljevske zemaljske vlade posvetio naročitu brigu graditeljstvu, pri čemu je posebno vodio računa o podizanju školskih zgrada, te je u tu svrhu osnovao, u krilu obrtne škole, graditeljsku školu. Sagradio je, pregradio ili dogradio preko 90 školskih zavoda i preko 90 crkvi. Među ovim zgradama u Zagrebu ističu se nove školske zgrade na nekadašnjem Wilsonovom trgu, ženska stručna škola, dogradnja i pregradnja Glazbenog zavoda, gradnja Hrvatskog narodnog kazališta, pregradnja i umjetničko ukrašavanje zgrade vladinog Odjela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj ulici, pregradnja bolnice Milosrdnih sestara u Ilici (kupljene u školske svrhe). S gradom Zagrebom sklopio je ugovor prema kojem se grad obvezao da će jedan dio cjelokupnog dohotka doprinijeti za gradnju novih školskih zgrada i za održavanje novih učeničkih zavoda. Osim toga, grad će dati u gotovini 160.000 kruna i k tomu još ustupiti nekoliko zgrada u cjelokupnoj vrijednosti od 700.000 kruna. Izvan Zagreba najvažnije zgrade koje je Kršnjavi podigao su nova gimnazija u Sušaku, nova školska zgrada te internat za učenike srednjih škola u Gospiću, školske zgrade u Karlovcu, Novoj Gradiški i drugdje, pregradnja i umjetnička obnova grkokatoličke crkve u Križevcima, te katedrale u Pakracu. Uz bogatu građevinsku djelatnost, Kršnjavi je osnovao i mnogo kulturnih i prosvjetnih ustanova i organizacija. Utemeljio je žensku srednju školu – licej u Zagrebu, žensku stručnu školu, a htio je urediti i žensku trgovačku školu i školu za kućanstvo. Njegove reformatorske aktivnosti bile su usmjerene prema modernizaciji školstva i njegovoj prilagodbi novonastalim društvenim i gospodarskim promjenama.

Stoga je uveo realne gimnazije kao novi tip jedinstvenih srednjih škola koje su objedinjavale potrebe općeg i stručnog obrazovanja. Kršnjavi je utemeljio škole za

slijepi i gluhoonijeme s internatom, te preuredio prvo, primitivno rodilište. Ta tri zavoda smjestio je u bivšoj bolnici sestara milosrdnica u Ilici, a kada je vlada kupila zgradu, nova se bolnica počela graditi u Vinogradskoj ulici. Uredio je internate na preparandijama u Zagrebu i Petrinji i preparandiju u Osijeku. Reformirao je građanske škole u male srednje škole trgovačkog ili gospodarskog smjera. Reformirao je i plemićki konvikt. Po uzoru na finske stručne škole, reformirao je trgovačke škole koje su do tada bile pripojene realkama. Isto je tako, po uzoru na austrijske nautičke škole, napravio novi nastavni plan i program za nautičku školu u Bakru. Prilagodбом škola i polaznika zahtjevima modernog diferenciranog društva, pokazala se nužnom preinaka nastavnog programa, inoviranje didaktičko-metodičkih postupaka, te uporaba nastavnih sredstava i pomagala radi primjene metode zornosti u nastavi. Iz školskih izvješća vidi se veliki napredak u pogledu opremljenosti srednjoškolskih zavoda školskim učilima. Prema popisu školskih učila i njihovih vrijednosti, može se vidjeti da se ulagalo u razvoj didaktičko-metodičkih postupaka, posebno kod primjene zornosti u nastavi. Također su se školske zbirke i knjižnice iz godine u godinu sve više kompletirale, a njihov rast redovito su pratila godišnja izvješća škola. Prema izvješću o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji na kraju školske godine 1884./85. vidi se, da su – osim učitelja i zgrada za unapređenje školstva – bila bitna kvalitetna opremljenost škola učilima i knjižnicom. “Svaka škola mora biti opskrbljena potrebnim učilima: stijena početnica za čitanje, slike za zornu obuku, zemaljska kugla (globus), zemljovidi (polutke, Europa, Trojedna kraljevina Hrvatska, Austrougarska monarhija, Palestina), računalo, zbirka risarskih predložaka, slike za obuku u prirodopisu uz zbirku domaćih prirodnina, zbirka najpotrebnijih fizikalnih aparata, školska knjižnica, slike i modeli za pouku u metarskom sustavu i šestar i ravnalo.” Dakako da bogati fundus zbirki učila, nastavnih pomagala, udžbenika i priručnika pokazuje da su se oni rabili u nastavi, pri čemu se po svemu može zaključiti da se na prijelomu stoljeća koristila metoda zornosti kao važna didaktička strategija. Navedeni pomaci u obrazovanju povećali su zahtjevnost učiteljskog poziva. Za kvalitetno funkcioniranje škola bilo je prioritetno obrazovanje učitelja, o čemu svjedoče strogi stručni ispiti za osposobljavanje učitelja pučkih škola i posebno rigorozni za profesore srednjih škola. Permanentno pedagoško, znanstveno i stručno obrazovanje učitelja nastavljalo se njihovim sudjelovanjima na

stručnim seminarima, raspravama i praćenjem stručne literature, časopisa i brošura.⁷⁸

3.2.3. Moderna legislativa o školstvu

Mijenjanjem društvenih okolnosti, kao i makrostruktura društva, mijenjaju se i pravne norme koje uobličuju našu stvarnost. Ista je situacija i s pravnim normama koje se tiču školstva.

Kako bi šira elaboracija svih zakona i propisa koji se tiču školstva prešla predviđenu kvantitetu ovog rada, u nižim se iznošenjima analiziraju aktualne i temeljne pravne norme, koje uređuju trenutnu stvarnost školstva u Hrvatskoj.

Članak 3. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi temelj je za tumačenje svih ostalih propisa, a u njemu stoji sljedeće:⁷⁹

- Djelatnost osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja obavlja se kao javna služba.
- Na osnovi javnih ovlasti osnovna i srednja škola i učenički dom (u daljnjem tekstu: školska ustanova) obavljaju sljedeće poslove:
 1. upisi u školu i ispisi iz škole s vođenjem odgovarajuće evidencije i dokumentacije,
 2. organizacija i izvođenje nastave i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada s učenicima te vođenje odgovarajuće evidencije,
 3. vrednovanje i ocjenjivanje učenika te vođenje evidencije o tome kao i o učeničkim postignućima,
 4. izricanje i provođenje pedagoških mjera i vođenje evidencije o njima,
 5. organizacija predmetnih i razrednih ispita i vođenje evidencije o njima,

⁷⁸ Ibidem., str. 32.

⁷⁹ Članak 3; Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)

6. izdavanje javnih isprava i drugih potvrda,
7. upisivanje podataka o odgojno-obrazovnom radu u e-Maticu – zajednički elektronički upisnik ustanova.
8. Ako školska ustanova u svezi s poslovima iz stavka 2. ovog članka ili drugim poslovima koje na temelju zakona obavlja na osnovi javnih ovlasti odlučuje o pravu, obvezi ili pravnom interesu učenika, roditelja ili skrbnika učenika (u daljnjem tekstu: roditelj) ili druge fizičke ili pravne osobe, dužna je postupati prema odredbama Zakona o općem upravnom postupku, postupovnim odredbama ovog Zakona i zakona kojima se uređuje djelatnost koju obavlja.

Ciljevi i načela odgoja i obrazovanja propisani su u članku 4. Istoimenog zakona, te ovdje stoji da su ciljevi odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama:⁸⁰

1. osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unapređivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima,

2. razvijati učenicima svijest o nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta,

3. odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva,

4. osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i stručnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivom društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišnog gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i znanstvenih spoznaja i dostignuća,

5. osposobiti učenike za cjeloživotno učenje.

⁸⁰ Članak 4; Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)

Načela obrazovanja na razini osnovnog i srednjeg obrazovanja su:

1. osnovno školovanje je obvezno za sve učenike u Republici Hrvatskoj,
2. odgoj i obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi temelji se na jednakosti obrazovnih šansi za sve učenike prema njihovim sposobnostima,
3. odgoj i obrazovanje u školskoj ustanovi temelji se na visokoj kvaliteti obrazovanja i usavršavanja svih neposrednih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti – učitelja, nastavnika, stručnih suradnika, ravnatelja te ostalih radnika,
4. rad u školskoj ustanovi temelji se na vrednovanju svih sastavnica odgojno-obrazovnog i školskog rada i samovrednovanju neposrednih i posrednih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti u školi, radi postizanja najkvalitetnijeg nacionalnog obrazovnog i pedagoškog standarda,
5. odgojno-obrazovna djelatnost u školskoj ustanovi temelji se na autonomiji planiranja i organizacije te slobodi pedagoškog i metodičkog rada prema smjernicama hrvatskog nacionalnoga obrazovnog standarda, a u skladu s nacionalnim kurikulumom, nastavnim planovima i programima i državnim pedagoškim standardima,
6. stjecanje osnovnog obrazovanja temelj je za vertikalnu i horizontalnu prohodnost u sustavu odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj,
7. obrazovanje u školskoj ustanovi temelji se na decentralizaciji u smislu povećanja ovlaštenja i odgovornosti na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini,
8. odgojno-obrazovna djelatnost u školskoj ustanovi temelji se na partnerstvu svih odgojno-obrazovnih čimbenika na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini.

Državni pedagoški standardi u ovom zakonu normirani su u okviru članka 5, te se razlažu na način kako slijedi:⁸¹

Državnim pedagoškim standardima utvrđuju se veličine matičnih i područnih škola te materijalni, kadrovski, zdravstveni, tehnički, informatički i drugi uvjeti za optimalno

⁸¹ Članak 5; Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)

ostvarivanje nacionalnog kurikuluma i nastavnih planova i programa, radi osiguravanja jednakih uvjeta poučavanja i učenja te cjelovitog razvoja obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj. Državne pedagoške standarde na prijedlog Vlade Republike Hrvatske donosi Hrvatski sabor.

Nastava na hrvatskom jeziku propisana je u okviru članka 6. Nastavu i druge oblike odgojno-obrazovnog rada, školske ustanove izvode na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu. Nastava na jeziku i pismu nacionalne manjine.⁸²

Članak 7. Propisuje da osnovno i srednje obrazovanje djece pripadnika nacionalnih manjina, ostvaruje se prema odredbama Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, te odredbama ovog Zakona i drugih propisa.⁸³

Nastava na stranom jeziku regulirana je u okviru članka 8. gdje stoji da osnovna i srednja škola može dio nastavnih predmeta i sadržaja utvrđenih nastavnim planom i programom, osim na hrvatskom jeziku, izvoditi i na nekom od svjetskih jezika, uz odobrenje Ministarstva, te da način i postupak utvrđivanja uvjeta za izvođenje nastave pravilnikom propisuje ministar.⁸⁴

3.2.4. Karakteristike obrazovanja kao javnog dobra u Hrvatskoj

U raspravama o politici visokog obrazovanja jedno od najzanimljivijih poglavlja je ono koje se odnosi na pitanje je li obrazovanje javno ili privatno dobro. Štoviše, jedna od temeljnih parola u Hrvatskoj jest to da znanje nije roba. Postavlja se stoga pitanje je li moguće uz obrazovanje, pa onda i visoko obrazovanje, vezivati takve vrste kategoričkih imperativa. Da bi se odgovorilo na to pitanje potrebno se, najprije, pozvati na neki oblik taksonomije dobara, te vidjeti uz koju je vrstu moguće vezati obrazovanje. Različite vrste dobara mogu se svesti na četiri temeljna tipa: privatna,

⁸² Članak 6; Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)

⁸³ Članak 7; Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)

⁸⁴ Članak 8; Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)

klupska, zajednička i javna. Takva klasifikacija rezultat je primjene dvaju temeljnih kriterija: konkurentnosti u potrošnji i mogućnosti isključivanja neplatiša (*freeriders*) iz njihove potrošnje.⁸⁵

Promatraju li se stvari s takvog stajališta, temeljna značajka javnih dobara je nekonkurentnost u potrošnji i nemogućnost isključivanja neplatiša iz njihove potrošnje. Potrošnja javnog dobra, drugim riječima, ne smanjuje raspoloživu količinu takvog dobra za narednog potrošača, a u njihovu uživanju ne može se spriječiti one koji nisu doprinijeli njihovu pribavljanju. Za razliku od javnih dobara, privatna dobra zasnivaju se na načelu isključivanja ne-platiša, a njihova je potrošnja konkurentna. S obzirom na te dvije značajke privatna dobra slična su klupskim dobrima, čija se potrošnja također zasniva na isključivanju neplatiša, odnosno, zajedničkim dobrima (različitim vrstama prirodnih resursa) s kojima dijele zajedničku značajku konkurentnosti u potrošnji. U skladu s prethodnim stajalištem, visoko obrazovanje moguće je podvesti pod izraz javna dobra u velikom dijelu, ali ne i u potpunosti.⁸⁶

Premda se na prvi pogled čini da je to moguće, te da se visoko obrazovanje, jednako kao i obrana i nacionalna sigurnost, mogu označiti javnim dobrima, pažljivije promatranje dovodi do ponešto drukčijeg zaključka. Primjena zahtjeva za zaštitom intelektualnog vlasništva, primjerice, isključuje neplatiše da koriste segment visokog obrazovanja koji je pod tom vrstom zaštite. Kapacitet sektora visokog obrazovanja, zaštićen sustavom upisnih kvota, potire, s druge strane, načelo nekonkurentnosti u visokom obrazovanju. Obrazovanje stoga sadrži neke značajke privatnih dobara ili pak klupskih dobara, tako da ih nije moguće jednoznačno odrediti kao javna dobra. No, kada se kaže da znanje nije roba, želi se zapravo reći da ostvarivanje prava na visoko obrazovanje treba osigurati država, te odatle ključni temelj karakteristici obrazovanju kao javnoj potrebi.⁸⁷

U metajeziku moderne političke ekonomije to se može označiti kao normativni zahtjev da se pribavljanje te vrste usluge prepusti javnoj, a ne privatnoj potrošnji.

⁸⁵ Pusser, B. (2002). *Higher education, the emerging market, and the public good*; str. 34.

⁸⁶ Capano, G. (1996). *Political science and the comparative study of policy change in higher education: Theoretical-methodological notes from a policy perspective*. *Higher Education*, 31(2), str. 263.

⁸⁷ Grace, G. (1989). *Education: Commodity or public good*. *British Journal of Education Studies*, 37(3), str. 207.

Kolokvijalno rečeno, da se u potpunosti financira iz državnog proračuna. Premda se, na prvi pogled, takav zahtjev čini posve plauzibilnim, pažljivijim promatranjem i uvođenjem elementarnih kriterija za ocjenu javnih politika, poput djelotvornosti, učinkovitosti ili pravednosti, takav zahtjev postaje više nego upitan. Niz najboljih zapadnih sveučilišta, primjerice, posljednjih se godina dodatno otvorio privatnom kapitalu, što se pokazalo ključnim za održavanje visoke razine znanstvenih istraživanja. Na taj je način podignuta razina djelotvornosti i učinkovitosti sustava visokog obrazovanja. Otvorena pitanja međutim ostaju: ⁸⁸

- Treba li se, međutim, državi u potpunosti prepustiti financiranje visokog obrazovanja zbog ostvarivanja pravednosti, kao narednog kriterija za ocjenu javnih politika
- Znači li to, dodatno, da i trošak školarina u potpunosti treba preuzeti na sebe država

Premda je u većini zemalja kontinentalne Europe takav zahtjev široko prihvaćen, pa su za razliku od SAD-a, Velike Britanije i drugih anglosaksonskih zemalja školarine niske ili posve ukinute, veliko je pitanje koliko je takav sustav pravedan. Jer, velika većina studenata potječe iz bogatijih slojeva društva, pa se onda pokazuje da se proračunskim novcem plaća obrazovanje bogatijeg sloja društva. Stoga se valja naglasiti *policy* stav Instituta za razvoj obrazovanja da školarine ne rješavaju problem, te se dalje usmjeriti na značaj daljnjeg proučavanja komparativnih obrazovnih politika, kao akademske discipline koja je dio šireg projekta proučavanja javnih politika unutar suvremenih društvenih znanosti.

Neprepoznavanje socijalnih odrednica obrazovnog puta u Hrvatskoj, a time i društvene putanje na koju obrazovni put utječe daje obrazovnoj kvalifikaciji vrijednost prirodnog prava i čini obrazovni sustav jednim od osnovnih agenata održavanja društvenog poretka. Sudeći prema podacima o povećanju broja studenata koji studiraju za osobne potrebe, prema načinu određivanja tko mora plaćati školarinu za studij, a tko ne (primarno temeljeno na obrazovnom postignuću), prema situaciji u kojoj na preko 130 000 hrvatskih studenata ide samo 10 000 državnih stipendija, a od kojih se tek 30% dodjeljuje na temelju potreba (na osnovi prihoda obitelji) , te

⁸⁸ Z. Petak, *Je li obrazovanje javno dobro?*, *Revija za socijalnu politiku*, Vol.16 No.2, 2009., str.199

prema nedostatnosti samog iznosa državne stipendije (od 500- 800 HRK mjesečno) može se zaključiti da socijalna osjetljivost visokog obrazovanja nije prioritet hrvatske obrazovne politike. Naprotiv, povećanje privatnih izdvajanja za visoko obrazovanje, socijalno neosjetljive školarine i nedovoljan broj i iznos stipendija za podzastupljene grupe u visokom obrazovanju ukazuju na to da obrazovna politika sustavno ignorira »socijalne odrednice obrazovnog puta.⁸⁹

Ove socijalne odrednice, identificirane su u brojnim istraživanjima, te uključuju kolaž različitih faktora koji utječu na odluku nastavka školovanja na visokoškolskom nivou, na izbor studija i na uspjeh u studiju. To su npr. ekonomski kapital (djeca roditelja višeg ekonomskog statusa mogu si »priuštiti« studiranje), kulturni kapital (djeca obrazovanih roditelja svojevrsnom inercijom i sami nastavljaju školovanje na visokoškolskom nivou), socijalni kapital (obrazovno korisna poznanstva izvan uže obitelji), karakteristike obrazovnog polja iz kojeg je pojedinac došao (npr. nastavak školovanja je prirodniiji učenicima iz gimnazija u odnosu na one iz strukovnih škola, a uspjeh je vezan, osobito u prvoj godini studija i na kvalitetu srednjoškolskog obrazovanja ne samo u pogledu naučenog sadržaja, već i razvijenih radnih navika), karakteristike obrazovnog polja u koje pojedinac ulazi ili je ušao (npr. uvjeti upisa na određeni studij, odnos s profesorima, postupci vrednovanja, organiziranost studija, dostupnost materijala), kao i slika budućeg zaposlenja (npr. jasna slika poželjne profesionalne budućnosti i odabir školovanja koji će to omogućiti). Identificirano djelovanje ovih faktora kroz istraživanja u području sociologije obrazovanja ukazuje na to da osiguranje jednakih mogućnosti kod pristupa, za vrijeme trajanja i kod završetka studija zahtijeva iznalaženje institucionalnih mjera kojima bi se svi ti različiti faktori, na svim obrazovnim razinama adresirali. Bez takvih mjera, hrvatska obrazovna politika nastavlja koncipirati obrazovne izbore i uspjehe kao neovisne od njihovih »socijalnih odrednica« i time ostaje neprihvatljivo socijalno neosjetljiva.⁹⁰

⁸⁹ H- alter, Farnell, T.: Osigurava li besplatno visoko obrazovanje jednak pristup obrazovanju? Dostupno na: <http://www.h-alter.org/vijesti/osigurava-li-besplatno-obrazovanje-jednak-pristup-obrazovanju> (11.08.2019.)

⁹⁰ K. Doolan, *O socijalnoj neosjetljivosti hrvatske obrazovne politike; Revija za socijalnu politiku*, god. 16, br. 2, 2009., str.182

3.2.5. Karakteristike strukovnog obrazovanja

Tehničko i strukovno obrazovanje i osposobljavanje (TSOO) ⁹¹ prepoznati su kao ključna karika u razvijanju i uzdizanju gospodarstva, karika koja je još uvijek slaba u velikom broju zemalja. Problematika navedenog pojma veže se uz korištenje pojmova TSOO i strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (SOO) ⁹². Izraz TSOO usvojen je 1999, na Drugom međunarodnom kongresu o tehničkom i strukovnom obrazovanju u Seulu te na 30. zasjedanju Opae konferencije UNESCO-a u Parizu. Dogovoreno je da se navedeni izraz koristi za “kombinirani proces obrazovanja i osposobljavanja, dok je zapošljavanje prepoznato kao njegov neposredni cilj”.⁹³ Na navedenom je Kongresu istaknuta višedimenzionalnost područja TSOO-a te važnost suradničkog i integriranog pristupa u njegovoj provedbi. Na razini Europske unije (EU) učestalije je korištenje termina SOO-a. Cedefop⁹⁴ je definirao pojam SOO-a koji “obuhvaća više ili manje organizirane ili strukturirane aktivnosti kojima je cilj osigurati znanja, vještine i kompetencije potrebne za obavljanje nekog posla ili skupa poslova, bez obzira vode li ona ka formalnoj kvalifikaciji ili ne”⁹⁵. Iz predstavljenih definicija TSOO-a te SOO-a može se zaključiti kako navedeni pojmovi predstavljaju veoma sličan, višedimenzionalan koncept, koji uključuje aktivnosti obrazovanja i osposobljavanja kojima je cilj pripremiti pojedinca za aktivno uključivanje u tržište rada.

Brz tehnološki razvoj uz snažnu globalizaciju implicira potrebu za radikalnim promjenama u svijetu rada, posebno onima koje će pratiti ljudski razvoj. U datim okolnostima, sustav obrazovanja predstavlja ključni element. SOO sustav često je

⁹¹ Zakon o strukovnom obrazovanju Republike Hrvatske razlikuje pojmove *strukovno obrazovanje* (proces stjecanja kompetencija - znanja, vještina i kompetencija u užem smislu, ako su rezultati tog procesa vrednovani i potvrđeni u postupku koji provode ustanove za strukovno obrazovanje), *strukovno osposobljavanje* (obrazovanje za stjecanje kompetencija za obavljanje jednostavnih poslova) i *strukovno usavršavanje* (obrazovanje kojim se stječu dodatne kompetencije iste ili više razine kvalifikacije unutar obrazovnog sektora za koji polaznik ima priznatu kvalifikaciju). (Zakon o strukovnom obrazovanju, NN)

⁹² Eng. Vocational Education and Training (VET)

⁹³ Borgen, W. i Hiebert, B. (2002.). *Understanding the context of technical and vocational education and training*. U: B. Hiebert i W. Borgen (ur.), *Technical and vocational education and training in the twenty-first century: New roles and challenges for guidance and counselling* (str. 13 – 27). Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org>

⁹⁴ Cedefop (2009.a). *Future skill needs in Europe: medium-term forecast*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

⁹⁵ Doolan, K., op. cit., str.182.

promatran kao niži red obrazovanja, ili u najboljem slučaju kao rješenje za one pojedince koji nisu uspjeli pristupiti višim razinama obrazovanja. Danas se posebice ističe važnost sustava SOO-a koja proizlazi iz njegova utjecaja na razvoj ljudskog kapitala, kapitala koji je prepoznat kao ključni element koji može doprinijeti gospodarskom i socijalnom napretku⁹⁶, te doprinosa koji ima na tri ključna segmenta: 1) poboljšanje zapošljivosti pojedinaca, 2) poboljšanje prilagodljivosti na kontinuirane promjene i fleksibilno tržište rada te 3) doprinos inovacijama i produktivnosti pojedine zemlje putem razvoja sposobnosti pojedinaca⁹⁷. U drugoj polovici prošlog stoljeća, tijekom 1960-ih i 1970-ih godina, SOO sustav je predstavljao ključnu komponentu strategije gospodarskog razvoja. Ovo je razdoblje karakterizirano utemeljenjem i širenjem javnog TSOO sustava, za čiji je razvoj i održavanje zaslužna javna potpora od strane međunarodnih agencija⁹⁸.

U sljedećem razdoblju, 1980-ih i 1990-ih godina, dolazi do drastičnog pada u financiranju SOO sustava od strane međunarodnih donatorskih agencija, posebno Svjetske banke. Do navedenog dolazi uslijed vjerovanja kako SOO sustav zahtijeva visoka financijska ulaganja⁹⁹, a istovremeno vanjska djelotvornost pojedinih institucija ne odgovara tako visokim investicijama. Događaj koji 1990. godine još snažnije odvlači pažnju sa SOO sustava jest Svjetska konferencija o obrazovanju za sve, održana u Tajlandu, na kojoj univerzalno primarno obrazovanje postaje središnje pitanje koje okupira međunarodnu zajednicu. Lan Joo ističe kako do navedenog dolazi i zbog nalaza koji ukazuju da je sustav osposobljavanja vođen potražnjom uz privatnu potporu efikasniji od sustava temeljenog na ponudi koji se zasniva na javnom sektoru institucija za osposobljavanje. Navedeno je potvrdila i Svjetska banka naglašavajući da je financiranje i potporu SOO sustavu "najbolje prepustiti pojedincima, poduzećima i institucijama za osposobljavanje iz privatnog sektora, uz

⁹⁶ Cedefop (2009.b). *Implications of demographic change for vocational education and training in the EU*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. <http://www.nidi.knaw.nl>

⁹⁷ Babić, Z., *Participacija i ulaganje u obrazovanje u Hrvatskoj. Privredna kretanja i ekonomska politika*, 14(101), 2005., str. 29.

⁹⁸ Fetsi, A. i Prina, M. (2009.). *The role of vocational education and training in transition economies: Lessons learned for Asian countries*. 3rd China-ASEAN Forum on Social Development and Poverty Reduction

⁹⁹ SOO sustav ima veće jedinične troškove od ostalih oblika obrazovanja zbog potrebne infrastrukture (poput laboratorija, radionica), potrošnje i razmjerno malog broja učenika po pojedinom programu

minimum državnih intervencija”¹⁰⁰. Na prijelazu u 21. stoljeće, SOO ponovo dobiva pozornost međunarodne zajednice. Potreba za novim vještinama te promjene na tržištu rada, koje se javljaju u 21. stoljeću, vode ka novoj SOO politici te restrukturiranju programa i sustava koje će u buduće odgovarati napretku u informacijama, komunikaciji i tehnologiji, a temeljit će se na globalizaciji, informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji, rodnoj/spolnoj uključenosti te potrebi za održivim razvojem.¹⁰¹

3.3. Odras tranzicije u Republici Hrvatskoj na obrazovanje

Tranzicija je termin koji označava prijelaz iz jednog sustava društvene organizacije i proizvodnje u neki drugi, odnosno iz jedne, prividno stabilne faze društvenog razvoja u drugu, potencijalno stabilnu. Stoga se tranzicija najčešće shvaća i interpretira kao sistemski prijelaz, tj. Kao zamjena sustava.¹⁰²

Tranzicija (prijelaz) je pojam kojim se označavaju tzv. Tranzicijske zemlje, zemlje koje su u prijelazu iz komandnog gospodarstva u tržišno gospodarstvo, tj. Iz socijalizma u kapitalizam. Tranzicija iz centralnoplanskog socijalističkog gospodarstva na tržišno te transformiranje totalitarističke nedemokracije u demokraciju, stavljanje socijalističkih poduzeća na ravnopravni teren sa novim tržišnim konkurentima te na kraju, pokušaj da se uz pomoć znanja i modernizacije premosti vjekovni civilizacijski jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja u relativno kratkom vremenskom roku od jednog do nekoliko desetljeća. Proces se smatra završenim onda kada ne uživaju specifične beneficije u oblicima javnih subvencija ili financijskih olakšica i kada se produktivnost može pripisivati povijesti poduzeća. Kao svjetski proces započeo je 90 – ih godina 20. Stoljeća, a u nekim zemljama je zastupljen sve do danas. Sami uzrok tranzicije su gospodarske krize koje su u tim socijalističkim zemljama nastupile zbog pada komunizma. U tim zemljama su tada po

¹⁰⁰ Joo, L. (2008.). *Development of TVET International Agency Policy from 1970*. World Bank Institute

¹⁰¹ Doolan, K., op. cit., str.182

¹⁰² Dokić – Švob, N., *Tranzicija i nove europske države*, Barbat, Zagreb, 2000., str. 12.

prvi put provedeni demokratski izbori. Najznačajnije karakteristike same tranzicije su:¹⁰³

1. Sporost
2. Skupoća
3. Teškoće pri djelovanju samog procesa i
4. dramatične promjene u dva smjera:
 - što prije i što bezbolnije društvenu imovinu učiniti privatnom sa prepoznatljivim odgovornim vlasnikom
 - Uklopiti se u svjetske tokove prijelaza u postindustrijsko doba

Najbitniji događaji koji se zbivaju u tim promjenama su 7 kriznih udara:¹⁰⁴

1. Drastičan pad industrijske proizvodnje
2. Zamiranje investicijskih ulaganja
3. Sporo osvajanje novih tržišta i uključivanje u svjetske tokove robe i usluga
4. Prespori dotok stranog kapitala
5. Nagli porast nezaposlenosti i osiromašenje većine stanovništva
6. Prespora afirmacija policentričnog prostornog razvoja
7. Presporo rješavanje katastrofalnih ekoloških stanja

Tranzicija sustava visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj kao i gospodarska tranzicija s planske na tržišnu ekonomiju ima svoje ciljeve, nositelje, dobitnike i gubitnike. Tranzicija ima legislativu koja ju potiče i daje joj usmjerenje, svoje institucije koje je nastoje provoditi, ali i svoje interesne skupine koje u takvim uvjetima nastoje maksimizirati svoje parcijalne interese.

Čini se ipak da je u Republici Hrvatskoj uz sve pozitivne aspekte ekspanzije kroz koje prolazi sustav visokog obrazovanja "u tranziciji", on bio popraćen velikim brojem problema. Prvi dio problema odnosi se na institucionalnu nesređenost te nejasnu i premalu ulogu i snagu Sveučilišta. Drugi dio problema odnosi se na upitnu financijsku transparentnost.

¹⁰³ Natuknica „tranzicija“, Ekonomski leksikon, leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ i Masmedia, Zagreb, 1995., str. 251

¹⁰⁴ Ibidem.

Nakon izglasavanja Zakona o visokim učilištima iz 1996. godine počinje oštra “tržišna” utakmica između fakulteta za studente studija za tzv. “osobne potrebe” i za “izvanredne studente”.¹⁰⁵

3.4. Usporedba obrazovanja razvijenih europskih zemalja i obrazovanja u RH

U nastavku ovoga poglavlja napravljena je komparacija obrazovnih sustava Republike Hrvatske i Finske kao predstavnika dobre prakse. Školovanje u Republici Hrvatskoj obuhvaća četiri razine: predškolski odgoj, osnovno školovanje, srednje školovanje, visoko školovanje i obrazovanje odraslih.

Predškolski odgoj i naobrazba te skrb o djeci dio je sustava odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske, a namijenjen je djeci u dobi od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu.¹⁰⁶ Osnovna škola obavezna je za svu djecu koja navršu 6 godina i imaju obvezu pohađanja u trajanju od 8 godina. Svrha i ciljevi osnovnog školstva usmjereni su na kontinuirani razvoj učenika kao duhovnog, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima.

Programi srednjeg školstva su:¹⁰⁷ programi za stjecanje srednje školske spreme, programi za stjecanje srednje stručne spreme, programi za stjecanje niže stručne spreme i programi osposobljavanja i usavršavanja.

Programima za stjecanje srednje školske, srednje stručne spreme i niže stručne spreme stječu se znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja. Programima osposobljavanja i usavršavanja dopunjuju se stečena znanja, sposobnosti i vještine za rad u struci. Srednje škole, ovisno o vrsti nastavnog plana i programa koji provode, nazivamo:¹⁰⁸

¹⁰⁵ Babić Z., et al., *Strukturne promjene visokog obrazovanja i ishodi na tržištu rada*, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Vol. 16, No. 108., str. 30.

¹⁰⁶ Predškolski odgoj i naobrazba, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2195> (14.08.2019.)

¹⁰⁷ Srednje obrazovanje, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2239> (14.08.2019.)

¹⁰⁸ Ibidem.

1. **Gimnazije** (opće ili specijalizirane) u kojima se izvodi nastavni plan i program u najmanje četverogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stječe srednju školsku spremu.
2. **Strukovne škole** (tehničke, industrijske, obrtničke i druge, što se određuje prema vrsti nastavnog plana i programa) u kojima se izvodi nastavni plan i program u trajanju od jedne do pet godina, čijim završavanjem učenik stječe srednju stručnu spremu, odnosno završavanjem programa u trajanju od jedne do dvije godine učenik stječe nižu stručnu spremu.
3. **Umjetničke škole** (glazbene, plesne, likovne i druge, što se određuje prema vrsti nastavnog plana i programa) u kojima se izvodi nastavni plan i program u najmanje četverogodišnjem trajanju čijim završavanjem učenik stječe srednju stručnu spremu.

Djelatnost visokog obrazovanja obavljaju visoka učilišta. Visoka učilišta su sveučilište te fakultet i umjetnička akademija u njegovom sastavu, veleučilište i visoka škola.¹⁰⁹ Sveučilište je ustanova koja organizira i izvodi sveučilišne studije, a može organizirati i izvoditi i stručne studije. Veleučilište i visoka škola su ustanove koje organiziraju i izvode stručne studije.¹¹⁰ Školovanje na sveučilištu traje tri godine (šest semestara) za prvostupnika (preddiplomski studij) i pet (deset semestara) za magistra struke ili šest (dvanaest semestara) za doktora struke (diplomski studij). Poslijediplomski, doktorski studij traje tri godine (šest semestara). Naobrazbu za razinu prvostupnika nude i veleučilišta te visoke škole. Osim sveučilišnih, postoje i razni stručni i specijalistički studiji.

Obrazovanje odraslih temelji se na načelu cjeloživotnog učenja. Ono može biti formalno, neformalno i informalno. Programe za obrazovanje odraslih mogu izvoditi samo one ustanove koje su registrirane za takvu djelatnost, a polaznik takvoga programa može biti osoba starija od 15 godina koja se nalazi izvan redovnog sustava obrazovanja te zadovoljava uvjete propisane obrazovnim programom. U Republici Hrvatskoj djelatnošću obrazovanja odraslih bave se osnovne i srednje škole koje izvode programe obrazovanja odraslih, fakulteti i više škole koje izvode programe

¹⁰⁹ Visoko obrazovanje, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2254> (14.08.2019.)

¹¹⁰ Visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj, dostupno na: <http://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje> (14.08.2019.)

obrazovanja uz rad, pučka otvorena učilišta, centri za kulturu, centri za obrazovanje u poduzećima, privatne škole za obrazovanje odraslih, centri za učenje stranih jezika, autoškole, profesionalne udruge, nevladine organizacije, političke organizacije i sindikati, sveučilište za treću životnu dob, Andragoški centar Hrvatske zajednice otvorenih pučkih učilišta, i vjerski centri.

Hrvatski obrazovni sustav nije loše koncipiran, ali njegova provedba i djelotvornost još je uvijek upitna. Nažalost, sam koncept prenošenja znanja još je uvijek uvelike baziran na učenju napamet, za učestale testove i takov se gradivo najčešće ne pamti dugo. Također naglasak je na teoriji, a ne na praktičnom radu koji priprema učenike i studente za realne probleme. Napori za promjenu takve situacije se ulažu, ali još treba proći vremena da budu na višoj razini. Također, troškovi obrazovanja ne pružaju svima jednake šanse, jer ponekad talentirani uslijed nedostatka financijskih sredstava nisu u mogućnosti pohađati određene obrazovne institucije. Obrazovni sustav u Finskoj funkcionira na nekoliko razina:¹¹¹ predškolsko obrazovanje (vrtići i slični centri za dnevnu skrb djece), osnovna škola, srednja škola, visoko obrazovanje, te posebni programi za obrazovanje odraslih i cjeloživotno obrazovanje.

Prva faza obrazovnog sustava je predškolsko obrazovanja. Ova vrsta obrazovanja nije obvezna, ali više od 99 % roditelja odlučuje se upisati svoju djecu. Specifično za ovu fazu, je to da je sve besplatno, što i pogoduje visokoj stopi pohađanja programa predškolskog obrazovanja. Naime država omogućava besplatan cjelodnevni boravak ili čak i prijevoz djece ukoliko je njihovo prebivalište udaljeno od same obrazovne ustanove.

Sljedeći nivo u obrazovanju, predstavlja osnovna škola koja je obavezna i u trajanju od 9 godina. Prvih šest godina razrede vodi učitelj/ica razredne nastave, a tek se posljednje tri godine uključuju i predmetni nastavnici. Ovu etapu opet karakteriziraju besplatni sadržaji i to udžbenici i radni materijali, obroci i zdravstvena skrb, prijevoz, a u posebnim slučajevima čak i smještaj (ukoliko putovanje do škole traje više od tri

¹¹¹Finska: prava zemlja znanja, dostupno na: <http://www.libela.org/prozor-u-svijet/2412-finska-prava-zemlja-znanja/> (10.08.2019.)

sata, djetetu se osigurava besplatan smještaj u učeničkom domu u blizini njegove/njezine škole).¹¹²

Po završetku osnovne škole učenici se odlučuju o nastavku obrazovanja koje se provodi u srednjim školama. Ovisno o odabiru one traju od 2 do 4 godine. Ovisno o osobnim afinitetima učenicima je na raspolaganju niz predmeta od kojih su neki obvezni, dok su neki u skladu s osobnim preferencijama. Kako bi dobili potvrdu o završetku srednjoškolskog obrazovanja, učenici polažu državnu maturu.

Slijedi visoko obrazovanje koje je ponovno besplatno za sve one koji to žele, neovisno o materijalnom statusu ili uspjehu. Studenti u Finskoj svoju budućnost pronalaze na jednoj od dvije vrste visokoobrazovnih instituta, sveučilišta i veleučilišta koja su koncipirana na akademskim i znanstvenim istraživanjima te nastavnim metodama. Sva sveučilišta omogućuju studentima opredjeljivanje za dodiplomski stupanj, magisterij, postdiplomski i doktorski stupanj.¹¹³

Obrazovanje u Finskoj ima također jednu specifičnost koja se rijetko susreće. Naime sav proces obrazovanja i međuljudski odnosi u okolini obrazovnog sustava nastoje biti što je moguće više prijateljski. Učenike se nastoji pripremiti na život, a ne ih prisiljavati da samo uče napamet. Profesori redovito prate rad učenika i roditeljima šalju izvještaje o uspjehu, dok standardizirani testovi ne postoje. Učionice su iznimno dobro opremljene, ali se osim tih klasičnih prostora za obrazovanje nastoji poticati i na ostale oblike, poput odlazaka u prirodu, partnerskog učenja i sl.

Učitelj se u Finskoj iznimno poštuje i cijeni se kvaliteta njegova rada te je on redovito za to nagrađivan. Ipak, učitelji i veliki trud ulažu u stručna usavršavanja i svoje cjeloživotno obrazovanje kako bi bili što kompetentniji za prenošenje znanja na mlađe generacije. U Finskoj je normalno da u jednome razredu predaju dva ili čak tri nastavnika koja se međusobno nadopunjuju, ali i pomažu učenicima koji nisu savladali određeni dio gradiva.¹¹⁴

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Zašto je Finski obrazovni sustav najbolji na svijetu, dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Articles/Details/10146/ZASTO-JE-FINSKI-OBRAZOVNI-SUSTAV-NAJBOLJI-NA-SVIJETU/> (20.08.2019.)

¹¹⁴ Ibidem.

Nadalje, slijedeća specifičnost finskog obrazovnog sustava je stvaranje stabilnog okruženja za učenike. Naime, najčešće su osnovna i srednja škola smještene u istoj zgrada, kako se učenike ne bi tjeralo na privikavanje na novi prostor i sl., već svoje obrazovanje nastavljaju u istom okruženju.

Studentima je dostupan slobodan pristup svim knjižnicama u Finskoj, a sve visokoškolske institucije pružaju im besplatan Internet. Sami osmišljavaju rasporede i planove ispitivanja, a za eventualnu pomoć mogu se javiti studentskim savjetovalištim i profesorima. Studentski sindikati i studentske udruge organiziraju podučavanje i zajedničko učenje, ali i brojne slobodne aktivnosti.

Finiski obrazovni sustav slovi kao jedan od najboljih u svijetu i predmet je proučavanja vlada zemalja koje žele unaprijediti svoje obrazovne sustave. Naime u Finskoj se obrazovnim sustavom nastoji iskorijeniti društvene nepravde i nejednakosti. Obrazovanje je svim dostupno i promiče jednakost. Svi imaju iste šanse i svima se posvećuje jednaka pozornost. Nema lošije ili bolje obrazovne institucije, jer su sve one na istom nivo kvalitete i imaju iste principe i pristupe u obrazovanju. Država sudjeluje u poticanju na obrazovanje, na način da učenicima i studentima omogućava besplatno obrazovanje, prijevoz, udžbenike i tople obroke, pa čak i smještaj ukoliko je neophodan.

Sam način rada s učenicima nije na principu nastavnik je autoritet koji te tjera da učiš napamet i znaš gradivo za određeni ispit. U Finskoj se uči da se razumije, i profesori daju sebe u to da učenik savlada gradivo. Istovremeno ulaže u sebe da bi bio kompetentan da prenosi svoje znanje.

3.5. Utjecaj makromarketinga na status obrazovanja razvijenih europskih zemalja

Tržište rada je kompleksan pojam koji obuhvaća ponudu i potražnju za radnom snagom, ali i sve prateće aktivnosti poput obrazovanja, zakonske regulative radnih odnosa, nezaposlenosti i sl. ujedno se bavi i aktivnim mjerama kojima potiče cjeloživotno obrazovanje, stjecanje novih znanja i vještina te prilagođavanjem globalnim uvjetima u smislu stvaranja konkurentnosti ljudskog kapitala.

Povijesno promatrano tržište rada je problematika koja seže u daleku prošlost ekonomije kao znanosti. Brojni teoretičari i ekonomisti izučavali su ovaj segment ekonomije na način da su mu pridavali različite važnosti za razvoj, odnosno pozicionirali ga u odnosu na cjelokupno gospodarstvo. Tržište rada, kao i svako tržište, mjesto je susretanja ponude i potražnje, u ovome slučaju za radom.

Radna snaga uvijek teži prema tržištima na kojima je veća nadnica i potražnja za radnom snagom, odnosno ponuda zaposlenja. Takva tržišta segmentiraju se na različite načine kako bi se osiguralo što veća zapošljavanje i bolji pregled ponude i potražnje. O samoj regulativni i korektnom ponašanju na tržištu rada brinu razne međunarodne institucije. U institucionalno okruženje tržišta rada ubraja se sustav socijalne zaštite, zakonska zaštita zaposlenja, provođenje aktivnih politika na tržištu rada, te stupanj regionalne mobilnosti radne snage.

Danas u uvjetima globalizacije, cijeli svijet postaje malo globalno selo i dolazi do migracija radne snage na svim razinama u cilju traženja posla i osiguravanja boljeg životnog standarda, odnosno boljih uvjeta života za zaposlenike. O samim migracijama i njihovom utjecaju na samo tržište rada i na domicilno stanovništvo provedene su brojne studije no niti jedna nije dokazala „negativni „ stav domicilnog stanovništva prema migrantima, a to ja su oni negativni za njih jer im oduzimaju posao.

Unutar EU za zemlje članice vrijed pravo mobilnosti radne snage, gdje se stanovnici svih zemalja mogu seliti u druge zemlje članice zbog zasnivanja radnog odnosa. Ipak, usprkos migracijama, suvremeno globalno tržište rada karakterizira i primjena suvremenih informacijskih tehnologija, gdje se posao obavlja putem interneta, bilo kada i bilo gdje, a radno vrijeme postaje fleksibilnije i prilagođeno usklađivanju privatnog i poslovnog života.

Nezaposlenost kao kategorija tržišta rada zahtijeva posebnu skrb od strane države koja nastoji svim mjerama potaknuti zapošljavanje i pripremiti potencijalnu radnu snagu za tržište rada. Nažalost, brojke su poražavajuće. Nažalost sve je veći broj mladih koji su nezaposleni i visokoobrazovani, ali nažalost naš obrazovni sustav pokazuje manjkavost u smislu osposobljavanja za zanimanja za kojima postoji potražnja. Potrebno je jačati poduzetništvo, unaprijediti obrazovni sustav, koristiti

fondove EU u cilju postizanja veće zaposlenosti, ali i regulirati zakonodavni okvir tržišta rada.

Komparirajući dvije zemlje sa Republikom Hrvatskom po pitanju nezaposlenosti mladih, dolazi se do zaključka da su potrebna brojna usklađivanja i promjene.

Tablica 1 Stopa nezaposlenosti mladih

2006	28,9	12	7,7
2007	24,3	10,2	7
2008	22,3	12,1	7,2
2009	25,7	27,9	8,5
2010	33,5	33,3	7,7
2011	36,6	22,6	7,6
2012	44,1	21	8,5
2013	50,3	18,7	8,8
2014	45,9	17	8,7
2015	43	13,1	8,5
2016	35	15,1	8,4

Izvor: obrada autora prema: Eurostat yearbooks 2007-2016,

<http://ec.europa.eu/eurostat/publications/statistical-books/eurostat-yearbook/previous-editions> (15.08.2019.)

Stopa nezaposlenosti mladih u Švicarskoj u 2016.godini iznosila je 8,4 %, u Estoniji gotovo dvostruko više 15,1% i u RH četverostruko više 35%. Povijesno gledano, ona je u RH opadala do 2009.godine nakon čega je počela sve do 2013.godine rasti, a od tada opada. U Estoniji je taj postotak naglo porastao u 2009.godini no u 2011. započeo je kontinuirano opadanje. Švicarsko gospodarstvo nije pogođeno naglim promjenama ove stope.

Razvijene europske zemlje bore se protiv nezaposlenosti mladih koja je prvi sigurni pokazatelj nedostatnosti obrazovnih sustava. Iz navedenog se zaključuje da tržište sve više zahtijeva visokoobrazovanu radnu snagu, ali s druge strane postoji značajan višak visokoobrazovanih, koje tržište ne apsorbira. Nameće se stoga pretpostavka o nekompatibilnosti ponude i potražnje na tržištu rada, odnosno obrazovanja radne snage i ishoda njihova obrazovanja s potrebama poslodavaca.

Stoga se i promovira dualni sustav obrazovanja koji predviđa fleksibilnost mjesta učenja, odnosno i tvrtke postaju mjesto učenja, ali prema točno utvrđenim pravilima. Takvim sustavom mladi ulaze na tržište rada spremniji, s već određenim radnim iskustvom, a upravo takve kategorije poslodavci brže i lakše zapošljavaju.

Spomenuti sustav dualnog obrazovanja posebice je razvijen u Njemačkoj, koja bilježi najnižu stopu nezaposlenosti mladih u EU-u (7,3 posto). Dodatno, Njemačka je jedina država EU-u koja je još 2014. godine uspjela spustiti stopu nezaposlenosti mladih na razinu ispod pretkrizne 2008. godine. Uz provođenje sustava dualnog obrazovanja, koji se provodi još od 19. stoljeća, to je posljedica provedbe i drugih mjera na tržištu rada, poput rezova u socijalnoj politici, prilagodbe radnog vremena i plaća preko modela skraćenog rada ("Kurzarbeit") i preko tzv. mini poslova. Nemaju sve države EU-a organizirano dualno obrazovanje, ali imaju pristup fondovima EU-a preko kojih se mogu sufinancirati razne poticajne mjere koje pridonose zapošljivosti mladih.¹¹⁵

Njemačka (Berlin) je kroz Europski socijalni fond namijenila 700 milijuna eura za financiranje edukacija, treninga i osposobljavanja za startupove. Na temelju sustava vaučera za subvencionirano savjetovanje omogućuje poduzetnicima da odaberu vlastitog savjetnika, koji im je na raspolaganju godinu dana. U Poljskoj su se također provodile mjere poticanja razvoja startup kompanija: kroz Europski socijalni fond 13.674 mlade osobe u dobi između 15 i 24 godine primile su financijsku potporu u iznosu od 25.000 eura za razvoj startup kompanija.

¹¹⁵ Z. Savić, Hrvatska na dnu Europe: evo kako se druge zemlje bore protiv nezaposlenosti mladih, Slobodna Dalmacija, 2016., dostupno na: <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/320199/hrvatska-na-dnu-europe-evo-kako-se-druge-zemlje-bore-protiv-nezaposlenosti-mladih> <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/320199/hrvatska-na-dnu-europe-evo-kako-se-druge-zemlje-bore-protiv-nezaposlenosti-mladih> (15.08.2019.)

Bugarska je unutar Operativnog programa za ljudske potencijale prepoznala doktorande i znanstvenike kao jedan od prioriteta, s obzirom na to da su statistički podaci pokazali da na tržištu rada nedostaje znanstvenika, inženjera, matematičara i informatičara, te im je omogućila sufinanciranje aktivnosti poput dodatnih seminara, opreme i pristupa bazama podataka u svrhu istraživanja. Estonija je unutar Operativnog programa za razvoj ljudskih potencijala financirala doktorske studije te međunarodne konferencije na visokoj razini za mlade znanstvenike.

Latvija je posebice interesantna s obzirom na mjere koje su provodili. Latvija među svim državama EU-a trenutno ima najbolji odnos stope nezaposlenosti mladih u odnosu na opću stopu nezaposlenosti, te iznosi 1,5, odnosno stopa nezaposlenosti mladih je samo 1,5 puta veća od opće stope nezaposlenosti (u Hrvatskoj je omjer oko 2,2, dok je Rumunjska najlošija u EU-u s odnosom 3,3). Donedavno (krajem 2014. godine) njihova je stopa nezaposlenosti mladih bila preko 20 posto, da bi je tijekom vremena spustili na 14,3 posto (u ožujku ove godine). Latvija je prepoznala da je potrebno promijeniti fokus svoga edukacijskog sustava, i to s društvenih znanosti na prirodne znanosti, matematiku i tehničke znanosti, jer su upravo takva znanja prepoznata kao ona koja mogu potaknuti održivi rast njihova gospodarstva.¹¹⁶

Stoga su korištena sredstva EU-a za istraživačke aktivnosti u tim znanostima, pribavljala se moderna tehnologija za sustav učenja, povezivao se obrazovni sustav s privatnim poduzetnicima, a razvijali su se i projekti za poticanje mladih da se usmjeravaju u spomenute znanosti. Latvija nije zanemarila ni sustav strukovnog obrazovanja, jer su se provodile mjere za poticanje mladih za ulazak u sustav strukovnog obrazovanja, također sufinancirane iz fondova EU-a. Takav pristup pridonosio je i gospodarskom oporavku Latvije, koja je 2008. godine po razvijenosti bila na 60 posto prosjeka EU-a, da bi u 2015. godini porasla na 64 posto prosjeka EU-a. Za usporedbu, Hrvatska je u tom vremenu pala sa 63 posto na 58 posto prosjeka EU-a.¹¹⁷

U suvremenome, informacijskom društvu obrazovanje ima sve veću ulogu, kako u pogledu stvaranja društvenog blagostanja, tako i u pogledu utjecaja na stvaranje društvenih nejednakosti. Jednakost obrazovnih šansi stoga se nameće kao bitna

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

sastavnica postizanja pravednoga, meritokratskog društva, a ona uključuje smanjivanje utjecaja socijalnog podrijetla na obrazovna postignuća kako bi ona predstavljala rezultat individualne nadarenosti i truda.¹¹⁸ Općenito se može reći da se teorije koje objašnjavaju socioekonomske razlike u obrazovnim postignućima oslanjaju na *slabe* i *jake* konceptualizacije društvene isključenosti u obrazovanju. Slabe konceptualizacije uzroke tih razlika vide u internim značajkama društvenih slojeva koji zaostaju u obrazovnim postignućima, dok se jake konceptualizacije oslanjaju na intencionalno društveno zatvaranje od strane viših društvenih slojeva, koji odbijaju poimanje obrazovanja kao javnog dobra te se koriste vlastitim resursima za ostvarivanje nadmoćnog položaja na obrazovnom tržištu.¹¹⁹

Danas smo svjedoci sve veće polarizacije u društvenom položaju između manje obrazovanih radnika koji obavljaju rutinske manualne poslove u proizvodnji roba ili pružaju rutinske osobne usluge, s jedne, te visokoobrazovanih »simboličkih analitičara« koji se bave kreativnim poslovima koji uključuju definiranje, analizu i rješavanje problema, s druge strane.¹²⁰ Jedan od razloga je i sam proces ekonomske globalizacije, odnosno sve veća konkurencija na globalnom tržištu. Radnici koji obavljaju rutinske poslove imaju manju pregovaračku moć u odnosu na one koji imaju visok stupanj obrazovanja, odnosno specifična i tražena znanja. Zbog tih je razloga u suvremenom društvu sve važnije biti obrazovan, kreativan stvaratelj i obrađivač informacija. Naime, ako svi društveni slojevi imaju jednako otvoren pristup i prohodnost u obrazovnom sustavu, tada bi se i sve društvene nejednakosti zasnovane na postignutom stupnju obrazovanja i njegovu tržišnom vrednovanju mogle smatrati podnošljivim i legitimnim. Obrazovanje se, dakle, smatra instrumentom koji s jedne strane nudi priliku za svakog pojedinca za osobno napredovanje u društvu, a s druge strane omogućuje smanjivanje klasnih nejednakosti. Te su političke ideje već dulje vrijeme prisutne u sociologiji kroz teorijske rasprave o pojmu meritokracije i empirijska istraživanja kojima se nastoji procijeniti stupanj u kojem su pojedina društva meritokratska.

¹¹⁸ Pavić Ž. i Vukelić K., *Socijalno podrijetlo i obrazovne nejednakosti: istraživanje na primjeru osječkih studenata i srednjoškolača*, *Revija za sociologiju*, Osijek, Vol. 40 (39), No. 1-2, 2009., str.56.

¹¹⁹ Ibidem., str 57.

¹²⁰ Ibidem.

3.5. Uloga makromarketinga u promicanju obrazovanja u Republici Hrvatskoj

Mikromarketing se odnosi na provođenje aktivnosti kojima se nastoje ostvariti ciljevi gospodarskih subjekata tako da se proizvodi usmjeravaju od proizvođača do potrošača. Makromarketing predstavlja proces u ekonomiji od proizvođača do potrošača tako da efektivno susreće ponudu i potražnju. Marketing je moguće definirati na mnogo načina.

Najpoznatija je definicija koja ujedno slovi i za prvu definiciju pojma marketinga, a to je da je marketing „akcija na tržištu“.¹²¹ Marketing se može definirati kao socijalni i upravljački proces kojim pojedinci i skupine dobivaju što trebaju i žele putem stvaranja i razmjene proizvoda i vrijednosti s drugima.¹²²

U marketinškom okruženju razlikuje se mikrookruženje i makrookruženje. Na sljedećoj shemi prikazani su elementi oba navedena okruženje.

Slika 1 Mikro i makro okruženje marketinga

Izvor: sastavila autorica prema: Kotler P., Wong V., Saunders J., Armstrong G., Osnove marketinga, Zagreb, MATE, 2006., str. 85.

¹²¹ B. Grbac, *Identitet marketinga*, Rijeka, Sveučilište u Rijeci Ekonomski fakultet Rijeka, 2006., str. 9

¹²² Kotler P., Wong V., Saunders J., Armstrong G., *Osnove marketinga*, MATE, Zagreb, 2006., str. 6

Mikrookruženje marketinga čine: tvrtka, dobavljači, marketinški posrednici, kupci, konkurenti i javnost. Makrookruženje marketinga čini: demografsko okruženje, gospodarsko okruženje, prirodno okruženje, tehnološko okruženje, političko okruženje i kulturno okruženje.

Mehanizmi međunarodnih odnosa, koji imaju za cilj učiniti neku zemlju prepoznatljivom na međunarodnom planu, na način koji će stanovnicima te zemlje, odnosno članovima konkretnog društva, donijeti određene koristi, predstavljaju makromarketing u njenoj vanjskoj primjeni, odnosno vanjski makromarketing¹²³.

Važnost vanjskog makromarketinga vezana je uz suvremene globalne trendove:

- širenje demokratskih procesa, medijska eksplozija i rast nevladinog sektora i organizacija civilnog društva, kao i različitih prosvjednih pokreta, koji su promijenili odnose moći i postavili značajna ograničenja na djelovanje nacionalnih vlada,
- uloga u osnaživanju domicilnog gospodarstva i njegove konkurentnosti na međunarodnom tržištu,
- može i treba osigurati jednake ili preferencijalne uvjete na međunarodnom, i globalnom tržištu za domaće gospodarske subjekte,
- mora voditi računa i o nematerijalnim aspektima potpore domicilnom gospodarstvu, posebno dijelu vezanom uz društveno odgovorno poslovanje,
- Primarna područja djelovanja vanjskog makromarketinga:
 - vanjska politika,
 - vanjska trgovina i
 - međunarodna ekonomija.

Šest snaga čini **makrookruženje** i to su demografija, konkurencija, kulturne i društvene snage, političke i zakonske snage i tehnologija. Samo velika poduzeća imaju moć utjecati na elemente makrookruženja i taj je učinak uočljiv tek u dugom roku.

Demografija – je znanstvena disciplina koja izučava stanovništvo njegova obilježja i distribuciju. Najznačajnija demografska obilježja su starosna struktura, natalitet,

¹²³ Leonard, D.; *Learning Theories, A to Z*; Greenwood Publishing Group, 2002., str.76

mortalitet, bračni status, obrazovanje etničko podrijetlo religijska opredijeljenost imigracija itd.

Ekonomске snage – marketinški stručnjaci žele znati jesu li i hoće li u budućnosti potrošači na izabranim ciljnim tržištima biti voljni i u mogućnosti trošiti svoj novac. Ponašanje potrošača i potrošnja vezani su sa razinom poslovnih aktivnosti koje se kreću ciklički kroz tri faze prosperitet recesiju i oporavak. Ekonomski rast karakterističan je za fazu prosperiteta. Potrošači su zahtjevniji, zahtijevaju najbolje, marketinške aktivnosti rastu. U vrijeme recesije proizvodne se aktivnosti smanjuju, raste nezaposlenost. Oporavak je prijelazna faza iz recesije u prosperitet.

Konkurencija – Konkurenciju je moguće promatrati sa nekoliko aspekata najčešće se dijeli prema tipovima pa razlikujemo konkurenciju maraka npr. Eurocard/Mastercard, Visa itd, konkurencija supstituta, opća konkurencija.

Kulturne i društvene snage – Kulturne vrijednosti u osnovi jesu znanja, ponašanja, principi i uvjerenja koje članovi određene kulture drže poželjnim

Političke i zakonske snage – U svakoj zemlji jedan od temeljnih zadataka vlade uvođenje pravila i propisa koje poslovni subjekti u svojem djelovanju moraju poštovati. Ta pravila i propisi utječu na oblikovanje svih elemenata marketinškog mixa. Utjecaj političkih i zakonskih snaga na marketing manifestira se:

1. monetarnom i fiskalnom politikom
2. politikom vlade prema poslovnim subjektima
3. zakonodavstvom koje se odnosi na marketing riječ je o zakonima kojima se regulira konkurencija, zakonima kojima se štite potrošači, zakonima kojima se postavljaju ograničenja u svezi s elementima marketinškog miksa
4. propisima i zakonodavstvima koji se tiču zaštite okoliša
5. pružanjem informacija i kupnjom proizvoda i usluga.

Tehnologije – omogućava poboljšanje kvalitete proizvoda, proizvodnih procesa, distribucije komunikacije tehnika i metoda u određivanju cijena istraživanju marketinga. Tehnološke promjene utječu na marketing na tri načina omogućuju pokretanje i razvijanje novih industrija, radikalno mijenjaju ili čak uništavaju postojeće industrije, potiču tržišta i industrije koji nisu u neposrednoj vezi sa novom tehnologijom. Moderna tehnološka dostignuća pomažu u razvoju proizvoda koji će

zadovoljavati nove potrebe uočene na tržištu ili će omogućiti da se poznate stare potrebe zadovolje na primjereniji bolji i za potrošača atraktivniji način.

Makromarketing obuhvaća ukupni tijek proizvoda i usluga neke zemlje u svrhu stvaranja koristi za društvo. Primjerice znanja i vještine marketinških stručnjaka koriste se u svrhe kao što su: izučavanje nacionalnih obrazaca potrošnje, istraživanje brojnih problema pitanja i područja radi predlaganja mjera i rješenja (istraživanja kako se mogu unaprijediti razina znanja i primjene marketinga u gospodarstvu te predlaganja rješenja, istraživanja o društveno prihvatljivim oblicima promocije proizvoda i usluga te posljedično tome rad na uključivanju odgovarajućih odredbi u etičke kodekse strukovnih udruženja i zakone, istraživanja za potrebe socijalne skrbi) oblikovanje i provođenje strategije izgradnje i održavanja imidža zemlje.¹²⁴

U okviru makroekonmskog promicanja obrazovanja kao jednog od najvažnijih faktora borbe protiv siromaštva, te ujedno temelja konkurentnosti nacionalnog gospodarstva najznačajniju ulogu ima država, odnosno vladajuće elite i političke strukture.

Uloga države :¹²⁵

- Stvoriti stabilno i predvidivo makroekonomsko, političko i pravno okruženje
- Poboljšati raspoloživost, kvalitetu i efikasnost inputa, infrastrukture i institucija
- Postaviti opća pravila i poticaje razvoju zdrave konkurencije koja omogućava ekonomski rast
- Pomoći formiranju klastera
- Kreirati jasni, trajni proces ekonomskih promjena i funkcioniranja tržišta koji informira građane i mobilizira privatni sektor, sve razine državne uprave, obrazovne i druge institucije i civilno društvo

Marketing se danas ukorijenio u sve sfere djelovanja društva, bilo one poslovne prirode ili javnih djelovanja. Tako su moderna vremena dovela do potrebe marketinškog djelovanja visokoobrazovnih ustanova. Cilj marketinga visokoobrazovnih ustanova je stvaranje pozitivnog imidža ustanove, a posljedično će to dovesti i do povećanja broja studenata i priznatosti ustanove među brojnim

¹²⁴ Aljinović, G., *Marketing*, Pučko otvoreno učilište Žižić, dostupno na: <http://polaznik.zizic.hr/uploads/scripts/216-Marketing.pdf> (21.08.2019.)

¹²⁵ E. M., Porter, op.cit.; str.89.

stručnjacima. Ono što su moderna vremena donijela u marketing visokoobrazovnih ustanova spada u sferu internet marketinga, često se odlučujući za stvaranje profila na socijalnim društvenim mrežama. Taj način komunikacije je neminovan, pošto ciljane skupine visokoobrazovnih ustanova redovito prikupljaju informacije, stječu nova saznanja i sl. upravo preko društvenih mreža. Marketinško doba u visokoobrazovnom sektoru postaje moderno jer je potrebno da ustanove komuniciraju sa svojom ciljnom skupinom i u toj komunikaciji koriste moderna sredstva koje pruža Internet, a posebno se ovdje usredotočujemo na društvene mreže i viralni marketing.

Marketinga i njegovu ulogu u suvremenom sustavu visokog obrazovanja Republike Hrvatske treba promatrati na način da se istome daje sve veći značaj. Upravo segment hrvatskog visokog školstva postaje sve aktualnijim prostorom za razvoj marketinških misli i djelovanja. Unatoč uvriježenom stajalištu dosadašnjih koncepcija o nepotrebnosti marketinga u hrvatskim edukacijskim ustanovama, novija razmišljanja upućuju na neizbježnu primjenu marketinških aktivnosti i u takvim organizacijama. Razlozi tome pronalaze se u pojavi sve veće konkurencije na domaćem tržištu znanja, sve značajnijoj usmjerenosti hrvatskih institucija zapadnoeuropskim standardima visokog obrazovanja te boljem razumijevanju korisnosti marketinga za svaku ustanovu i njihovu konkurentnost na domaćem, ali i europskom obrazovnom tržištu. Fokus ovog rada je nužnost prihvaćanja i primjene suvremenih marketinških procesa u hrvatskom visokoobrazovnom prostoru, u kontekstu sve većih zahtjeva koji se postavljaju kao uvjet budućeg razvoja i konkurentnosti domaćih obrazovnih institucija.¹²⁶

Svaka nacionalna ekonomija i njena konkurentna pozicija ovise prvenstveno o kvaliteti njenih ljudskih resursa. Korištenje tih resursa i ulaganje u njihovu kvalitetu primarni su faktori razvoja. Obrazovanje sudjeluje u povećanju konkurentnosti gospodarstva (ovaj pojam uključuje i tzv. kvartarni sektor: tržište kulturnim, obrazovnim i sličnim proizvodima) kroz osiguranje potrebne kvalitete ljudskog

¹²⁶ Tadić D. i J. Ivanković, Uloga marketinga u sustavu visokog obrazovanja Republike Hrvatske, CROMAR, Kongres (20 ; 2007 ; Rijeka) Marketing u društvu znanja i suvremenoj poslovnoj stvarnosti, dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=548775> (21.08.2019.)

kapitala, kao glavnog razvojnog resursa. *Upravo obrazovanje omogućuje stjecanje znanja, vještina, stavova i vrijednosti potrebnih pojedincu za ispunjavanje radnih i društvenih uloga.*¹²⁷

Porast udjela visoko i više obrazovanih ljudi u radnoj snazi, i popratne **promjene u obrazovnom sustavu**, preduvjeti su ostvarivanja ambiciozno zacrtanih hrvatskih **strateških ciljeva**: smanjenja nezaposlenosti i povećanja kvalitete života.

Tri glavne prepreke koje, trenutno u Hrvatskoj, stoje na putu povećanju konkurentnosti primjenom ovakvih znanja i sposobnosti su: (a) premalo javno izdvajanje za obrazovanje, (b) niska kvalifikacijska struktura stanovništva u odnosu na europsko okruženje, i (c) nedostatak procjene gospodarstvu potrebnih znanja i vještina u sljedećih nekoliko godina te njihovih dugoročnih razvojnih trendova.¹²⁸

Potreba za makromarketinškim pristupom u sustavu obrazovanja u RH polazi od toga da postoji tržište obrazovnih institucija i njihovi potrošački, kojima iste nude svoju uslugu. Tu se radi o intelektualnoj usluzi. Marketing tu dolazi do izražaja kao način na koji se optimalno zadovoljavaju intelektualne potrebe potrošača. Nadalje, evidentno je da obrazovanje stvara pojedince koji posjeduju kvalifikacije kojima mogu sudjelovati aktivno u društvenom životu zajednice, čime se povećava konkurentnost iste, a lančano s time i konkurentnost čitave države. Društvene su promjene te koje nalažu primjenu marketinških koncepcija u obrazovnom sustavu. Sve veći broj obrazovnih institucija aktivno se uključuje u provođenje marketinških koncepcija prilikom plasiranja svojih usluga na tržištu.

Najveći je naglasak stavljen na primjenu marketinga u obrazovanju zbog postizanja ravnoteže obrazovnog sustava.¹²⁹ Same programe obrazovanja propisuje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, tj. država koja ima određeni sustav vrijednosti. Dakle, učenici i studenti usvajaju ono što država propisuje, a povratne veze i evaluacija s tržišta rada i relevantnih izvora ukazuje na to koliko je taj koncept koji je propisan na nacionalnoj razini u mogućnosti odgovoriti na potrebe tržišta. Tu

¹²⁷ Obrazovanje za rast i razvoj, Nacionalno vijeće za konkurentnost - Preporuke za povećanje konkurentnosti, Zagreb, 2003., str. 2., dostupno na: http://hosting.unizg.hr/unesco/texts/hrvatska/obrazovanje_vijece_za_konkurentnost.pdf (21.08.2019.)

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ Miletić J., Bosna J., Neprovođenje marketinške koncepcije obrazovnog sustava Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na visokoobrazovne institucije, Oeconomica Jadertina 1/2016., str.21

se najčešće javlja jedan nesklad, jer ne ovisi sve o mladim pojedincima željnima obrazovanja, već o ravnoteži cjelokupnog sustava.

Marketing predstavlja analizu, planiranje, uvođenje i kontrolu pažljivo pripremljenih programa, dizajniranih za što uspješniju razmjenu određenih vrijednosti s ciljnim tržištem na dobrovoljnoj osnovi, s namjerom realiziranja ciljeva obrazovne institucije.¹³⁰

Nekoliko godina unazad nije bilo potrebe za marketinskim koncepcijama obrazovnih sustava, no promjene u okolini stvaraju takvu potrebu. Potrebno je utvrditi kretanja u okruženju, prihvatiti marketinšku koncepciju, a onda u skladu s njom postupno mijenjati sve elemente obrazovnog sustava, što će biti vrlo dug proces. Hrvatsku karakterizira to da je donedavno imala cilj povećati broj visokoobrazovanih osoba. U tom cilju razvio se je niz visokih škola i veleučilišta koja pohađaju studenti u velikom broju i uspješno završavaju iste. No pojavljuje se problem što je većina takvih kadrova nezaposlena jer ih poslodavci jednostavno ne trebaju. Dakle, približili smo se europskim standardima a potrebe na našem tržištu nisu niti približe spomenutima. Hrvatska ima obrazovne mogućnosti, no takvi kadrovi najčešće završavaju na zavodu za zapošljavanje, jer im se ne nudi ništa nakon tog obrazovanja. Rast ponude nije praćen odgovarajućim rastom potražnje za visokoobrazovanim zaposlenicima, pa dolazi do obrazovne neusklađenosti tj. preobrazovanosti na tržištu rada.¹³¹

Uloga obrazovnog sustava u usklađivanju ponude i potražnje očituje se u obvezi potpunog i stalnog učenje radi stjecanja novih znanja i vještina, veća ulaganja u ljudske resurse i osiguranje mogućnosti cjeloživotnog učenje doprinosi konkurentnosti, omogućava se pristup kvalitetnim informacijama potrebnim za stjecanje obrazovanja. Uloga obrazovnog sustava u postizanju zapošljavanja radne snage ogledava se u zapošljivosti (znanje i stručnost, komunikacijske vještine, analitičke sposobnosti) i konkurentnosti (obrazovna struktura, kompatibilnost ponude i potražnje za radom, troškovi rada). Kao zaključak donosi se da su mladi ljudi bolje obrazovani od prijašnjih generacija, nezaposlenost mladih u Hrvatskoj je na višoj

¹³⁰ Miletić J., Bosna J., Neprovođenje marketinške koncepcije obrazovnog sustava Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na visokoobrazovne institucije, *Oeconomica Jadertina* 1/2016., str.22

¹³¹ *Ibidem.*, str.29

razini nego u većini zemalja, kao jedan od glavnih uzroka tome navodi se neusklađenost obrazovnog sustava i potreba tržišta rada. Obrazovanje jedan od glavnih čimbenika važnih za stvaranje suvremenih gospodarstava temeljenih na znanju. Sustav obrazovanje treba pratiti potrebe tržišta rada, i to s programima obrazovanja koji će učenicima kada završe školovanje, omogućiti da budu prepoznati na tržištu rada.¹³²

Primjetno je da se manjkavosti obrazovnog sustava u Hrvatskoj osjećaju u svim njegovim segmentima. Kao što je već prije navedeno, potrebno je uskladiti sadašnje i buduće potrebe gospodarstva za kvalitetnim ljudskim resursima određene naobrazbe, s jedne strane i za stvarnom kvalifikacijskom strukturom hrvatske ponude radne snage, sa druge strane. Ozbiljnost navedene problematike shvaća se najčešće tek u trenutku kada se uoči da je nemoguće pribaviti odgovarajuća znanja, vještine i sposobnosti na domaćem tržištu, ukratko-kada je već kasno. Proces reforme hrvatskoga obrazovanja osobito se morao usredotočiti na sustav visokog obrazovanja i na kvalitetu njegovih sastavnica, a to je u današnje vrijeme najkritičnije područje ukupnog obrazovnog prostora u Hrvatskoj. Ako se kvaliteta u obrazovnom sustavu definira kao ukupnost među ovisnih elemenata i aktivnosti potrebnih za utvrđivanje strategija, politika i korisničkih zahtjeva, kojima se postižu ciljevi i operativna izvrsnost, uviđa se važnost izazova s kojim se hrvatski obrazovni sustav mora suočiti. Točnije rečeno-kvaliteta obrazovanja mora biti shvaćena kao najvažnije osiguranje za jačanje tržišne konkurentnosti, a samim time i kao akcelerator ukupnog gospodarskog rasta i razvitka hrvatske države. Uz potpunu reviziju programa visokoga obrazovanja i uz njihovu prilagodbu prepoznatim tržišnim potrebama, svakako bi valjalo ostvariti veću interakciju među članovima hrvatske akademske zajednice i gospodarstvenika u praksi.¹³³

Neučinkovita primjena makromarketingške koncepcije ogleda se i u velikom broju nezaposlenosti mladih. Veliki problem u RH su i mladi, bilo da se radi o onim visokoobrazovanima ili ostalima, koji nažalost perspektivu u zapošljavanju t RH ne vide i kojima je jedina svijetla budućnost iseljavanje iz Hrvatske. U svijetu je općenito

¹³² Važnost ljudskih potencijala – usklađivanje ponude i potražnje na tržištu rada, Hrvatski zavod za zapošljavanje; Područna služba Osijek, Osijek, 2011., str. 19

¹³³ Ibidem., str. 10

pod utjecajem novih tehnologija došlo do toga da se javlja potreba za sve obrazovanim kadrovima koji mogu obavljati nove zahtjevnije poslove. Kada bi se usporedila politika obrazovanja i zapošljavanja, javlja se problem neusklađenosti ovih politika, te se zbog loše određenih kvota na određenim učilištima stvara prezasićenost određenim zanimanjima.

U Hrvatskoj, u svibnju 2016. godine, broj nezaposlenih osoba (prema podacima temeljenim iz izvješća Hrvatskog zavoda za zapošljavanje) dostigao je brojku od 232.327 nezaposlenih. U prosincu prethodne 2015. godine, broj nezaposlenih osoba iznosio je 285.906. Iz priloženih podataka se vidi da se broj nezaposlenih osoba smanjio za oko 19% u odnosu na kraj prethodne godine. Broj nezaposlenih osoba odraz je sezonskog zapošljavanja, ali i odseljavanja.

U nastavku je pregled odabranih parametara tržišta rada u Republici Hrvatskoj, promatrano za razdoblje od 2008.-2018. godine. Navedeno razdoblje odabrano je radi usporednica stanja u tržišnom balonu i za vrijeme recesije, u kojemu se hrvatsko gospodarstvo na razini EU, najduže nalazilo.

Tablica 2 Broj zaposlenih u Republici Hrvatskoj od 2008.-2017. u tisućama

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
UKUPNO	1555	1499	1432	1411	1395	1364	1342	1357	1390	1407
ŽENE	701	679	657	651	646	634	624	636	658	666
POSTOTAK ŽENA	45	45	46	46	46	46	46	47	47	47

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018, Zagreb, 2018., str. 143., dostupno na:

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (19.08.2019)

Promatrajući kretanje broja zaposlenih u RH od 2008. do 2017. vidljiva je tendencija pada broja zaposlenih od 2008.- 2014. godine, nakon čega taj broj bilježi mali

pomak ka pozitivnom rastu i u 2017. godini taj broj iznosi 1 407 000 zaposlenih. Postotak zaposlenih žena u ukupnom broj zaposlenih porastao je u odnosu na 2008k. godinu kada je iznosio 45% na 47% u 2017. godini.

Temeljem analize Nacionalnog programa reformi Republike Hrvatske, Europska komisija je izdala *Staff working document*²¹ temeljem kojega je i objavila prve Specifične preporuke za RH za 2014. godinu (Country specific recommendations – CSRs). Na područje zapošljavanja i usklađivanja obrazovanja i tržišta rada odnosi se Specifična preporuka broj 3, koja u tom dijelu glasi: ¹³⁴

1. Ojačati učinkovitost i doseg aktivnih politika i povećati pokrivenost mladih, dugotrajno nezaposlenih i starijih radnika. Dati prioritet uspostavljanju kontakta s neprijavljenim mladima i pokrenuti privatni sektor kako bi se omogućila veća ponuda stručne prakse, u skladu s ciljevima jamstva za mlade.
2. Provesti mjere za poboljšanje kvalitete i usklađenosti obrazovnih rezultata s potrebama tržišta rada kroz modernizaciju kvalifikacijskih sustava, uvođenje mehanizama za osiguranje kvalitete i poboljšanje prijelaza iz škole na tržište rada jačanjem strukovnog obrazovanja i učenja kroz rad.

Najpoznatija je definicija koja ujedno slovi i za prvu definiciju pojma marketinga, a to je da je marketing „akcija na tržištu“.¹³⁵ Marketing se može definirati kao socijalni i upravljački proces kojim pojedinci i skupine dobivaju što trebaju i žele putem stvaranja i razmjene proizvoda i vrijednosti s drugima.¹³⁶ Da bi definicija samog marketinga bila jasna, potrebno je poznavati temeljne pojmove koji se vezuju uz istu. U nastavku je shematski prikaz temeljnih marketinških pojmova. Kako se strategija uvodi u poslovnu sferu, tako počinju i znanstveni pristupi izučavanja strategije. Alfred Chandler prvi je autor koji izučava strategiju, te u knjizi *Strategy and Structure* daje temeljnu definiciju strategije: „određivanje temeljnih dugoročnih ciljeva poduzeća, prilagođavanje smjerova poslovnih aktivnosti, odnosno određivanje koncepcija i izbor

¹³⁴ Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. – 2017. godine, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 2014., str. 20., dostupno na: <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2015/02/smjernica-apz.pdf> (15.08.2019.)

¹³⁵ Grbac B., Identitet marketinga, Sveučilište u Rijeci Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 2006., str. 9

¹³⁶ Kotler P., Wong V., Saunders J., Armstrong G., Osnove marketinga, MATE, Zagreb, 2006., str 6

resursa potrebnih za postizavanje zacrtanih ciljeva“.¹³⁷ Promotre li se prethodno napisane definicije, jasno je da se u središtu svake od njih nalazi stvaranje profita kao cilj. U odnosu na marketing profitnih organizacija, neprofitni marketing ima određene specifičnosti, jer cilj istoga, nije stvoriti profit.

Klasifikacija neprofitnih organizacija/djelatnosti/aktivnosti, obuhvaća i obrazovanje i povezane usluge.¹³⁸

Aktivnosti neprofitnih organizacija obuhvaćaju širok spektar ljudskog djelovanja, od kulture do pravne zaštite i dr. ujedinjujući se u istome cilju: svrsi javne ili zajedničke koristi. Ono što neprofitni subjekti nemaju je vlastiti interes koji proizlazi iz vlasništva, te mjerilo uspješnosti, dobit. Takve organizacije nemaju vlasnika već sve aktivnosti vodi izvršno tijelo zaduženo za upravljanje i kontrolu, čiji su članovi-volonteri odlučili preuzeti odgovornost a neprofitnu organizaciju, pritom ne ostvarujući primarno financijski interes.

Neprofitni sektor je suočen s niskim plaćama, nerazumijevanjem neprofitnih vođa za uključivanje marketinškog pristupa u svoje strategije te zapošljavanjem slučajnih marketara ili osoba željnih rizika. Prethodno navedene neprofitne organizacije imaju izrazito veliku važnost u razvoju društva. Uzme li se u obzir široki spektar organizacija koje ulaze u neprofitni sektora, jasno je da je područje odnosa s javnošću u njemu veoma složeno. Različite usluge, kultura, okoliš, zdravlje, religija, obrazovanje, pomoć i zaklade samo su neki od segmenata djelovanja neprofitnog sektora. Iako postoje različite definicije što neprofitni sektor zaista podrazumijeva američki autori Cutlip, Center i Broom definirali su ukupno pet obilježja koja određuju neprofitne organizacije. Tako su one:¹³⁹ organizirane, privatne, profitno nedistributivne, samoupravljačke i dobrovoljne.

Nadalje neprofitni sektor ima specifičnu situaciju vezanu uz komunikaciju, s obzirom da opstanak takvih organizacija, odnosno iskazani interes za njihov rad ovisi upravo o mišljenju javnosti o istima. Neprofitni sektor uvelike je ovisan o imidžu koji ima

¹³⁷ Buble, M.: *Menadžment*, Ekonomski fakultet Split, Split, 2000. str. 167., prema Chandler, A.: *Strategy and Structure*, (1963.)

¹³⁸ Pavičić, J., *Strategije marketinga neprofitnih organizacija*, Masmedia., Zagreb, 2003., str. 23

¹³⁹ Hajoš B., Skoko B., *Odnosi s javnošću za organizacije civilnoga društva*, Hrvatska udruga za odnose s javnošću, 2009., str. 12.

organizacija, i to prvenstveno jer putem njega se ostvaruje financiranje i pridobivanje potpore javnosti za programe i projekte. S obzirom na to da velika većina neprofitnih organizacija nema uređene i stalne izvore financiranja, u svojoj su komunikaciji s javnošću usmjerene i na natjecanja za donacije, subvencije i različite državne potpore. Neprofitne organizacije brinu za funkcioniranje zajednice u cjelini i njen prosperitet. Neprofitni marketing primarno je usmjeren ka stvaranju opće društvene koristi. A svoje aktivnosti usmjerava ka sljedećim ciljnim skupinama: volonteri, donatori, opća javnost i sl. vrijednosti koje promiče često su netransparentne i nestandardne. Neprofitni marketing podrazumijeva aktivnosti koje poduzimaju pojedinci i organizacije radi ostvarivanja ciljeva različitih od uobičajenih poput ostvarivanja dobiti ili tržišnog udjela.¹⁴⁰ Tek od 1997. godine neprofitni se marketing izučava kao zasebna cjelina.

Marketing neprofitnih organizacija označava primjenu marketinških koncepcija i tehnika u neprofitnim organizacijama (npr. škole, bolnice, muzeji, udruge, državna uprava itd.).

Može se definirati kao skup aktivnosti kojima se osmišljava i pospješuje planiranje, provedba, distribucija i komuniciranje djelovanja organizacija koje ostvaruju neki određeni javni interes, ali im osnovna svrha nije ostvarenje profita.¹⁴¹ Primjena marketinga u neprofitnim organizacijama je višestruko korisna:¹⁴²

1. Identificiranje svih sudionika/ciljnih grupa u djelovanju organizacije i utvrđivanje njihovih potreba;
2. Uspješnije zadovoljavanje utvrđenih potreba sudionika/ciljnih grupa;
3. Kvalitetnija osiguravanja resursa za djelovanje i osiguravanje financijske stabilnosti;
4. Snižavanje troškova djelovanja;
5. Osmišljavanje programa komunikacije organizacije s okruženjem.

¹⁴⁰ Leko Šimić M., *Neprofitni marketing*, Dostupno na: www.efos.hr/dokumenti/1.%20predavanje.ppt (14.08.2019.)

¹⁴¹ Neprofitni marketing, Dostupno na: http://www.facebook.com/note.php?note_id=100592503322346 (14.08.2019.)

¹⁴² Marketing, Dostupno na: http://hr.wikipedia.org/wiki/Marketing#Marketing_neprofitnih_organizacija (15.08.2019.)

Primjena marketinga u neprofitnim organizacijama može poboljšati dvije stvari: sustavna primjena pospješuje djelovanje organizacije i omogućuje kvalitetnije ostvarenje ciljeva i misije, a uspješnije ostvarenje ciljeva i misije pozitivno utječe na

Moguća područja primjene marketinga u neprofitnim organizacijama:¹⁴³

1. **Prikupljanje sredstava** - može se organizirati kao dugoročno (plansko) ili povremeno (ad hoc). Najčešće se odnosi na akcije prikupljanja sredstava od građana, posebne manifestacije (eventi), članarine, redovite priloge poduzeća i građana te velike donacije.
2. **Organizacija evenata** - prikupljanje sredstava (dobrotvorni koncert za nabavu medicinske opreme), upoznavanje okružja s organizacijom, aktivnostima i zainteresiranošću za zajednicu, razvoj osnova za druge oblike prikupljanja sredstava, stvaranje zajedništva kod zaposlenika/volontera, iskazivanje zahvalnosti i pažnje sponzorima, donatorima i ostalim važnim pojedincima i organizacijama s kojima organizacija surađuje.
3. **Lobiranje** - skup aktivnosti koje neprofitne organizacije provode kako bi utjecale na zakonodavna tijela, državnu ili lokalnu upravu u vlastitom interesu ili interesu onih koje zagovaraju.
4. **Odnosi s javnošću** - neprofitne se organizacije nastoje diferencirati od konkurenata i javljaju se sve češće kritike djelovanja neprofitnih organizacija. Obuhvaća: redovite tiskovne konferencije, redovite kontakte i pozive medijima da zabilježe sve veći uspjeh i ostvareni rezultat, intervjue vodstva organizacije u novinama.

Neprofitne organizacije, svakodnevno brinu o tome kako unaprijediti neprofitnu organizaciju. Marketing strategija neprofitne organizacije daje odgovor na pitanje kako se organizacija mora ponašati, kako ju osposobiti da bude djelotvorna te pomaže u razvijanju organizacijskog pristupa.

Dakle marketinška strategija neprofitnih organizacija je sredstvo za ostvarivanje njihovih ciljeva. Marketing strategija neprofitne organizacije zahtijeva da se prethodno definira slijedeće:¹⁴⁴ misija, tržište i usluge, poznavanje konkurencije, konkurentska

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Meler, M., *Neprofitni marketing*, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2003., str. 202.

Načelno, postoje slijedeće marketing strategije neprofitnih organizacija: ¹⁴⁵

- Ekspanzijske strategije teže kreiranju mnoštva novih programa ili povećanju neprofitne organizacije.
- Difuzijske strategije teže formalnoj ili spontanoj difuziji programa ili ideje.
- Strategija promjene politike odnosi se na mijenjanje pravila neprofitne organizacije.

Praktično se u marketingu neprofitnih organizacija koriste slijedeće strategija: ¹⁴⁶strategija bez promjene, strategija proizvod/usluga i strategija tržišta.

Neovisno o navedenim strategijama, najvažnija strategija marketinga neprofitnih organizacija je program. Bez pravog programa, neprofitna organizacija nema puno šanse za opstanak i ostvarivanje svoje misije. U odnosu na izvršenu segmentaciju tržišta koriste se i slijedeće strategija: ¹⁴⁷ generičke strategije, strategije tržišnog udjela, strategije ulaska na tržište i brzina kao strategija.

Brzina kao strategija znači biti brži od konkurencije. Ova strategija poznata je među neprofitnim organizacijama.

Konkurencija između neprofitnih organizacija svodi se na: ¹⁴⁸ programsku i tehničku superiornost, kvalitetu programa ili proizvoda, bolju uslugu i cijenu. Konkurentske prednosti temeljno su obilježje kojim se neprofitne organizacije međusobno razlikuju. Uspoređujući se s drugim neprofitnim organizacijama neprofitne organizacije mogu uvidjeti svoje nedostatke te ih usavršiti ili utvrditi svoje prednosti i iskoristiti ih u većoj mjeri.

Neprofitna organizacija svoju strategiju treba utvrđivati na slijedeći način: ¹⁴⁹ prikupljanje informacija, analiza stanja, utvrđivanje misije, utvrđivanje ciljeva, odabir strategije, uvođenje i primjena strategije, kontrola i evaluacija temeljne i izvedenih subordiniranih strategija, modifikacija ili promjena.

¹⁴⁵ Ibidem., str. 203.

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Ibidem, str. 206

¹⁴⁹ Ibidem, str. 208.

Specifičnosti marketing strategija neprofitnih organizacija su:¹⁵⁰ nisu ograničene jednogodišnjim planskim ciklusom, razvijaju više strategija, ne samo jednu, teža razvijanju dugoročnog strategija, obustavljaju programe koji brzo ne iskazuju očekivane rezultate, mjere napredak svake pojedine aktivnosti, nagrađuju dobro ponašanje i uklanjaju one koji se loše ponašaju. Marketing strategija neprofitnih organizacija odvija se u 5 povezanih faza:¹⁵¹ identifikacija moguće strategije, oblikovanje strategije i alternativa, prosudba strategije, provedba strategije i strateški razvojni plan.

Istim strateškim ciljevima teži i Hrvatska, čije se institucije visokog obrazovanja susreću sa istim problemima kao i susjedne: konkurentnost sve više obrazovnih institucija, stručnih tečajeva osposobljavanja i usavršavanja, konkurentnost javnih i privatnih fakulteta, porast škola stranih jezika i informatičkih radionica. U isto vrijeme, tržište i moderno poslovanje, kao i moderno obrazovanje, zahtijevaju usklađivanje sa novim trendovima u učenju, metodologiji nastavnih programa i samom menadžmentu u sektoru obrazovanja. Jačanje društva znanja tako se ne profilira samo kao obrazovni, već kao društveni i ekonomski proces, za što je potrebno upravo brendiranje obrazovanja kao uvjeta za osobni razvoj pojedinca i globalni razvoj modernog društva.¹⁵²

Melović i Mitrović, autori studije, polaze od teze da „marketing i brendiranje u obrazovanju imaju svoju specifičnost koja se baštini na načinu komuniciranja s okruženjem i činjenici da su svi segmenti i svi članovi društva uključeni u neki od brojnih obrazovnih procesa tokom dugogodišnjeg, vlastitog, životnog i radnog vijeka.¹⁵³

Autori naglašavaju da je poseban značaj brendiranja visokog obrazovanja, kao i društvene aktivnosti i marketinške strategije u poslovanju obrazovnih institucija, uvjetovan silnim porastom konkurencije do kojeg je dovelo otvaranje privatnih fakulteta, škola i ostalih obrazovnih institucija. Privatni fakulteti postali su konkurencija državnima – štoviše, u svojim marketinškim aktivnostima i

¹⁵⁰ Ibidem

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² S. Vrban, *Brendiranje obrazovanja*, *Andragoški glasnik*, Vol. 18, No. 2 (33), 2014., str. 49.

¹⁵³ Ibidem., str. 50.

prezentacijom usluga privatni su fakulteti privlačili polaznike naglašavanjem nerijetke kaotičnosti na državnim fakultetima: prevelik broj studenata, premalen broj modernih i kvalitetnih predavača, previše „štrebanja“ teorije u kombinaciji sa premalo stručne prakse i slično. Privatni su fakulteti polaznicima izravno nudili izbjegavanje te kaotičnosti i „štreberaja“: manje grupe studenata u kojima će se moderni, kvalitetni predavači imati vremena posvetiti svakome osobno, česte konzultacije, izravna komunikacija profesora i studenata, modernija tehnička podrška u nastavi, više stručne prakse i manje teorijske literature koja se često pokazivala kao nepotrebna na praktičnom radu u struci nakon završetka fakulteta.

U marketinškom smislu, privatni su fakulteti izvršili prvo pravilo uspješnog brendiranja: analizirali su ponudu konkurencije i na osnovu rezultata izgradili svoju strategiju brendiranja, a samim time razvijali svoj utjecaj nudeći superiorniju uslugu. Kako ističu Melović i Mitrović, identifikacijom konkurenata na tržištu ostvaruje se prvi korak u procjeni stupnja njihove konkurentnosti. Uspješno brendiranje polazi od uspješne analize konkurentskih ponuda na temelju kojih se stvara vlastita, u konkretnom slučaju temeljena na nedostacima konkurentne.¹⁵⁴

Autori naglašavaju da specifičnosti usluga koje pružaju visokoobrazovne institucije zahtijevaju prilagodbu marketinških aktivnosti tim specifičnostima, koje se temelje prvenstveno na:¹⁵⁵

1. načinu komuniciranja s okruženjem (polaznicima, budućim polaznicima, širom i užom društvenom zajednicom, akademskim krugovima ...);
2. činjenici da su svi segmenti i članovi društva uključeni u neki od niza obrazovnih procesa (školovanje, studiranje, osposobljavanje, usavršavanje, cjeloživotno učenje u cjelini).

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem., str. 51.

4. ULOGA I ZNAČAJ OBRAZOVANJA U PODIZANJU KONKURENTNOSTI I BORBI PROTIV SIROMAŠTVA

28. svibnja 2019. Institut za razvoj poslovnog upravljanja (IMD) iz Lausanne, čiji je partner-institut Nacionalno vijeće za konkurentnost, objavio je rezultate «Godišnjaka svjetske konkurentnosti 2019.» prema kojem je Hrvatska zauzele 60. mjesto od ukupno 63 vodeće svjetske ekonomije. Ljestvica konkurentnosti IMD-a prikazuje 332 kriterija od kojih se 2/3 odnose na statističke indikatore, a 1/3 na istraživanje mišljenja gospodarstvenika. Istraživanje je provedeno u veljači i ožujku 2019. godine i bazira se na dostupnim statističkim podacima za 2018. i 2019. godinu. Prema godišnjaku iz 2018.godine zauzela 61. mjesto od ukupno 63 vodeće svjetske ekonomije.¹⁵⁶

Godišnjak svjetske konkurentnosti IMD mjeri koliko dobro zemlje upravljaju svim svojim resursima i kompetencijama kako bi olakšale dugoročno stvaranje vrijednosti. Metodologija IMD-a temelji se na analizi 4 faktora konkurentnost, i to: gospodarski rezultati, efikasnost javnog sektora, efikasnost poslovnog sektora i infrastruktura, te 5 indeksa za svako područje.¹⁵⁷ Prema GCI indeksu globalne konkurentnosti, Hrvatska se nalazi na 68. mjestu u 2018. godini.¹⁵⁸

Tablica 3 Indeksi konkurentnosti Hrvatske

	2018.	2019.	Promjena
Gospodarski rezultati	56	55	+1
Domaće gospodarstvo	60	57	+3
Međunarodna trgovina	16	23	-7
Strane investicije	55	43	+12
Zaposlenost	58	55	+3

¹⁵⁶ Nacionalno vijeće za konkurentnost, IMD godišnjak svjetske konkurentnosti 2019: Stvarni napredak zahtjeva brze i temeljitije reforme, dostupno na: <http://konkurentnost.hr/imd-godisnjak-svjetske-konkurentnosti-2019-stvarni-napredak-zahtjeva-brze-i-temeljitiije-reforme/> (10.08.2019.)

¹⁵⁷ Ibidem

¹⁵⁸ World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018, dostupno na: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/#economy=HRV> (10.08.2019.)

Cijene	11	36	-15
Efikasnost javnog sektora	<u>56</u>	<u>58</u>	<u>-2</u>
Javne financije	46	46	0
Porezna politika	57	55	+2
Institucionalni okvir	56	55	+1
Poslovna legislativa	59	60	-1
Društveni okvir	40	43	-3
Efikasnost poslovnog sektora	<u>62</u>	<u>63</u>	<u>-1</u>
Produktivnost i efikasnost	54	57	-3
Tržište rada	63	63	0
Financije	60	61	-1
Menadžment	63	63	0
Stavovi i vrijednosti	63	63	0
Infrastruktura	<u>46</u>	<u>49</u>	<u>-3</u>
Osnovna infrastruktura	57	57	0
Tehnološka infrastruktura	53	57	-4
Znanstvena infrastruktura	57	55	+2
Zdravlje i okoliš	37	37	0
Obrazovanje	40	42	-2

Izvor: Nacionalno vijeće za konkurentnost, IMD godišnjak svjetske konkurentnosti 2019: Stvarni napredak zahtjeva brze i temeljitije reforme, dostupno na: <http://konkurentnost.hr/imd-godisnjak-svjetske-konkurentnosti-2019-stvarni-napredak-zahtjeva-brze-i-temeljitiije-reforme/> (10.08.2019.)

Možemo konstatirati da je u odnosu na 2018. godinu konkurentnost Hrvatske porasla za jedno mjesto što nije dobar rezultat. Područje obrazovanja palo je na ljestvici za dva mjesta, odnosno sa 40. je palo na 42. mjesto.

Tablica 4 Hrvatska na IMD ljestvici

SVEUKUPNO & FAKTORI – 5 godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
SVEUKUPNO	45	46	44	48	44
Znanje	49	46	45	50	43
Tehnologija	44	41	43	47	49
Buduća spremnost	47	52	50	56	54

Izvor: IMD, *IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018*, str. 64., dostupno na: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/> (24.08.2019.)

IMD ljestvica u 2018. godini Republiku Hrvatsku svrstava na 44. mjesto. U okviru toga podfaktor znanje se nalazi na 43. mjestu pojedinačno. U 2014. godini nalazilo se na 50. mjestu, 2015. godine na 46. mjestu, 2016. godine na 45. mjestu, a 2017. godine na 50. mjestu.

Tablica 5 Podfaktor znanja u okviru IMD ranga

PODFAKTORI	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Talent	59	57	56	59	59
Tečajevi i edukacije	37	39	37	41	36
Koncentracija znanosti	40	35	36	35	32

Izvor: IMD, *IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018*, str. 65., dostupno na: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/> (24.08.2019.)

U kategoriji znanja, podfaktori su talent, tečajevi i edukacije, koncentracija znanosti. U 2018. godini prema talentu, RH je na 59. mjestu baš kao i 2014. godine. U kategoriji tečajeva i edukacije nalazi se na 36. mjestu u 2018. godini, gdje je vidljiv napredak u odnosu na 2014. godinu od kada je sa 37. mjesta kontinuirano rasla u ljestvici. U ovoj kategoriji ocjenjuju se edukacije zaposlenika, javna edukacija, srednja

edukacija, ocjena učitelja, diplomiranje u znanosti i žene sa visokim obrazovanjem. U području koncentracije znanosti Hrvatska je najbolje rangirana u ovom okviru, odnosno nalazi se na 32. mjestu 2018. godine što je veliki pomak u odnosu na 2014. godinu kada je zauzimala 40. mjesto.

Hrvatsku trenutno po pitanju konkurentnosti karakterizira:¹⁵⁹

1. Hrvatska zaostaje za zemljama Srednje i Istočne Europe,
2. Zaostajanje u tehnološkom razvoju i razvoju inovacija,
3. Nedovoljno obrazovana radna snaga,
4. Visoke cijene i troškovi rada,
5. Izvoz u EU stagnira,
6. Slaba efikasnost i transparentnost javne uprave, posebno pravosuđa,
7. Rast BDP-a generiran domaćom potrošnjom,
8. Velik dio potrošnje financiran zaduživanjem,
9. Izvoz usredotočen na turizam i snažno subvencioniranu brodogradnju,
10. Turizam obilježen niskom dodatnom vrijednošću,
11. Nedovoljno otvaranje novih radnih mjesta,
12. Izostanak izravnih stranih ulaganja u izvozni sektor,
13. Niska ulaganja u obrazovanje, inovacije, IR i tehnologiju.

4.1. Pretpostavke za smanjenje siromaštva podizanjem razine nacionalne konkurentnosti u Republici Hrvatskoj

Slijedećim ciljevima moguće je podići razinu konkurentnosti:¹⁶⁰

1. Ostvarivanje održivog rasta BDP-a (dva puta u 10 g.),
2. Smanjivanje nezaposlenosti / povećanje zaposlenosti (s 14% na 8% u 10 g, tercijarno obrazovani s 17 na 29%, rast produktivnosti brže od plaća itd.),

¹⁵⁹ S. Krajcar, 55 preporuka za povećanje konkurentnosti Hrvatske, Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilište u Zagrebu, Nacionalno vijeće za konkurentnost, PPT, dostupno na: <https://www.fer.unizg.hr/download/repository/konkurentnost%20preporuke%20Job%20Fair%5B1%5D.ppt> (30.08.2019.)

¹⁶⁰ Ibidem

3. Povećanje kvalitete življenja (20% najsiromašnijih stječe 10% svih dohodaka, životni vijek sa 74 na 76 i smrtnost novorođenčadi sa t na 5/1000, očuvanje resursa i sl.),
4. Povećanje stupnja društvene uključenosti (stopa pismenosti, dostupnost obrazovanju, segregacija, učinkovitost države, vladavina prava, korupcija i sl.),
5. Obrazovanje za rast i razvoj,
6. Pravna država sukladna EU,
7. Troškovna i cjenovna konkurentnost,
8. Razvoj inovativnosti i tehnologija,
9. Jačanje malog i srednjeg poduzetništva,
10. Regionalni razvoj i razvoj klastera,
11. Stvaranje pozitivnog stava i liderstva.

4.2. Utjecaj obrazovanja na podizanje razine nacionalne konkurentnosti

O menadžmentu postoji puno teorija i razmišljanja: od mističnih do banalnih. Od Taylora, sve do danas, do Senge-a i Drucker-a vidljiva je evolucija i adaptacija prakse i teorije menadžmenta prema aktualnosti. Svako od praktičara i teoretičara ubacio je po dio znanja u mozaiku znanstveno-stručnih i praktičnih vrijednosti menadžmenta. Valja napomenuti i konzultante i njihov ogromni utjecaj i doprinos u otkrivanju veza između teorije i prakse. Menadžment je uvijek u vremenu i prostoru tražio putove stvaranju dobre organizacije.

Menadžment obrazovanja danas je u središtu interesa. Zemlje se bore očuvati dostignuto respektirajući svaku promjenu globalnog društva. Potreba adaptacije u skladu sa brzim promjenama je imperativ za opstanak u društvu. Suočene s novim načinom rada zemlje se okreću poboljšavanju svojih obrazovnih sustava, tako što ga čine prijemljivijim za stjecanje što više i brže novog konkurentnog znanja i njegove akumulacije kao jedinoj garanciji budućnosti. Dugoročno, to je proces započet u trenutku kada zemlja uviđa da u njenom obrazovnom sustavu postoje praznine i nedostaci, kada ujedno započinje akcija da se takvi nedostaci nadiđu. Menadžment

obrazovanja je promoviran 80-tih godina prošlog stoljeća i njegova definicija još evoluirala.¹⁶¹

„Svrha svih znanosti je razumjeti svijet u kojem živimo i radimo. Znanstvenici opisuju ono što vide, otkrivaju pravilnosti i formuliraju teorije. Znanost o organizacijama pokušava opisati i objasniti pravilnosti u ponašanju pojedinaca i grupa unutar organizacije. Znanstvenici koji proučavaju organizacije traže osnovne principe koji daju sveopće shvaćanje strukture i dinamike života organizacije“.¹⁶²

Poznati teoretičar obrazovnog menadžmenta i vodstva/vođenja, Tony Bush, tvrdi da nema općeprihvaćene definicije menadžmenta (posebno ne u obrazovanju), jer se njegov razvoj ostvaruje u različitim znanstvenim područjima (sociologiji, politologiji, ekonomiji i općem menadžmentu), pa je stoga razumljivo da se kao važni, ističu njegovi različiti aspekti. Po njemu je menadžment u obrazovanju posebno orijentiran na utvrđivanje svrhe i ciljeva. Vođenje (leadership), međutim, karakterizira: utjecaj na ljude da ih se potakne na aktivnost, njihovo povezivanje oko ključnih vrijednosti i pridobivanje za ostvarenje vizije.¹⁶³

Menadžment i vodstvo se razlikuju, ali su oboje važni. Izazovi kojima su izložene moderne organizacije podrazumijevaju punu realnost menadžmenta, kao i predanost mudrom vođenju prema privlačnoj viziji.¹⁶⁴

Menadžment u obrazovanju je neminovno proces kroz koji zemlje generiraju vrijednosti bazirane intelektualno i na nivou znanja. U početku su menadžment obrazovanja tradicionalno tretirali kao moć koju treba skladištiti. Danas se priča o stjecanju tržišno konkurentnih znanja u okviru obrazovnog sustava, koje treba razmijeniti kako bi se multipliciralo. To znači sasvim drugi pristup.

Brojne su koristi od koncepta menadžmenta u obrazovanju. Eksperti u obrazovanju su pokušali komparativno kvantificirati doprinos menadžmenta u obrazovanju izražen

¹⁶¹ S. Staničić, *Menadžment u obrazovanju*, Rijeka, Vlastita naklada, 2006., str.17.

¹⁶² Ibidem., str.18

¹⁶³ Bush, T., *Theories of Educational Leadership and Management* (3. Edition). London: SAGE Publications, 2003.; cit. u : Staničić, S., *Menadžment u obrazovanju*, Rijeka, Vlastita naklada, 2006., str.18.

¹⁶⁴ Bolman, L.G. i Deal, T.E. (1997.) *Reframing Organizations: Artistry, Choice and Leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass; cit. u : Staničić, S., *Menadžment u obrazovanju*, Rijeka, Vlastita naklada, 2006., str.18.

kroz rezultat, no neki validniji još uvijek nije pronađen. Konstatcija je da menadžment doprinosi bržem i kvalitetnijem rješenju obrazovnog sustava, povećanju kreativnosti i inovativnosti opće populacije, reputaciji zemlje, boljoj poziciji radnika, proaktivnom pristupu ljudi i cijele organizacije. Poseban doprinos je ostvarivanje dopunske konkurentske prednosti bazirane na obrazovnom sustavu

U tom smislu obrazovni sustav može osigurati višelateralne benefite:

- kreativnost i inovativnost kroz ohrabrivanje slobodnog izražavanja ideja;
- poboljšanje usluga i zadovoljstvo učenika;
- povećanje prihoda putem boljeg plasmana proizvoda i usluga na tržište;
- zadovoljstvo radnika i veću motivaciju uz smanjene fluktuacije;
- promjenu stila učenja.

Generiranje komparativne prednosti zemlje uz pomoć upravljanja obrazovanjem, moguće je jedino strateškim putem, koji podrazumijeva osmišljeno upravljanje konkurentnim znanjem, povezano sa obrazovnom strategijom u funkciji. Ta komplementarnost rezultira u proizvodima i uslugama koji na tržištu ostvaruju konkurentnost. Poznate su dvije strategije upravljanja obrazovanjem. Generičke (modifikacija znanja iz jednog oblika u drugi), te opće (kako ostvariti konkurentske prednosti upotrebom znanja).

Podijela znanja na eksplicitno i implicitno znanje predstavlja osnovu za formuliranje generičkih strategija upravljanja obrazovanjem. Ona je bazna i najznačajnija podjela znanja kao osnova za ostale kategorizacije. Poznate su četiri generičke strategije sustavnog upravljanja obrazovanjem. Iako mogu samostalno egzistirati, u praksi se vrši njihovo kombiniranje, sa ciljem da se osiguravanja holističkog pristupa upravljanja obrazovanjem.

Socijalizacija (kao strategija) podrazumijeva prijenos implicitnog znanja. To je takvo prenošenje koje se odnosi na imitiranje postupaka rada i radnih procesa u izvršavanju zadataka vezanih za rutinske operacije. Za efikasan transfer znanja, subjekt koji usvaja znanje treba biti u fizičkom kontaktu sa subjektom koji emitira implicitno znanje (postoje mogućnosti za transfer telekomunikacijskim putem).

Eksternalizacija kao postupak prelaska implicitnog u eksplicitno znanje, je kodifikacija implicitnog znanja pomoću nekog trajnog medija koji ima standardiziran fizički oblik.

Sa ovakvim postupkom pretvaranja implicitnog u eksplicitno znanje, obrazovni sustav se štiti od gubitka kumuliranog implicitnog znanja ranijeg perioda i čuva ga za budućnost. Ovim se postupkom osigurava korištenje znanja, a u isto vrijeme se skraćuje vrijeme potrebno da se praksa iz prošlosti ponovi u budućnosti, te se smanjuju troškovi za ponovni transfer implicitnog znanja u eksplicitno.

Strategija kombinacije predstavlja postupak prijelaza eksplicitnog znanja u eksplicitno znanje, što znači da se postojeće eksplicitno znanje nadograđuje. Već kodificirano znanje (pomoću nekog medija), kao predmet interesa u kombinaciji sa novom idejom, rezultira u stvaranju novog znanja. Ovo znanje u budućnosti opet može biti predmet nove nadogradnje ili transfera u implicitno znanje. Internalizacija predstavlja modifikaciju eksplicitnog u implicitno znanje. Faktički već kodificirano znanje dobiva svoju praktičnu primjenu i uz to, na osnovu posebnih pravila, doživljava i verifikaciju.

Obrazovni sustav Republike Hrvatske se susreće sa sljedećim problemima:

1. Niska razina obrazovanosti (7% više i 12% visoko);
2. Premala izdvajanja za obrazovanje - (4% BDP-a) i države, i lokalnih zajednica, i gospodarstva;
3. Neprimjerenost obrazovnih programa;
4. Nedefiniranost znanja i vještina potrebnih gospodarstvu RH.

Ciljevi:¹⁶⁵

1. Poboljšavati obrazovnu strukturu radno sposobnog stanovništva, prvenstveno visokoobrazovanih ljudi;
2. Povećavati ukupna izdvajanja za obrazovanje;
3. Trajno osuvremenjivati sadržaje i metode obrazovanja na svim razinama obrazovnog sustava;
4. Sustavno nadgledati kvalitetu obrazovanja i procesa i rezultata;
5. Povećavati uključenost odraslih u programe dodatnog obrazovanja;
6. Otvarati obrazovni sustav prema društvu;
7. Procjenjivati znanja i vještine za buduća tržišta rada i takvim procjenama prilagođavati obrazovne programe;
8. Osvremenjivati obrazovanje nastavnika, učitelja i odgajatelja;

¹⁶⁵ Krajcar, S., op. cit.

9. Povećavati ulogu privatnog sektora u ponudi obrazovnih usluga;
10. Poticati povećanje izdvajanja tvrtki za obrazovanje zaposlenih;
11. Mora se unaprijeđivati visoko obrazovanje - 'Bolonjski proces'.

Prema IMD ljestvici konkurentnosti RH se nalazi na 44. mjestu u 2018. godini, no u kategoriji znanja ona je na 43. mjestu.

Tablica 6 Republika Hrvatska na IMD ljestvici

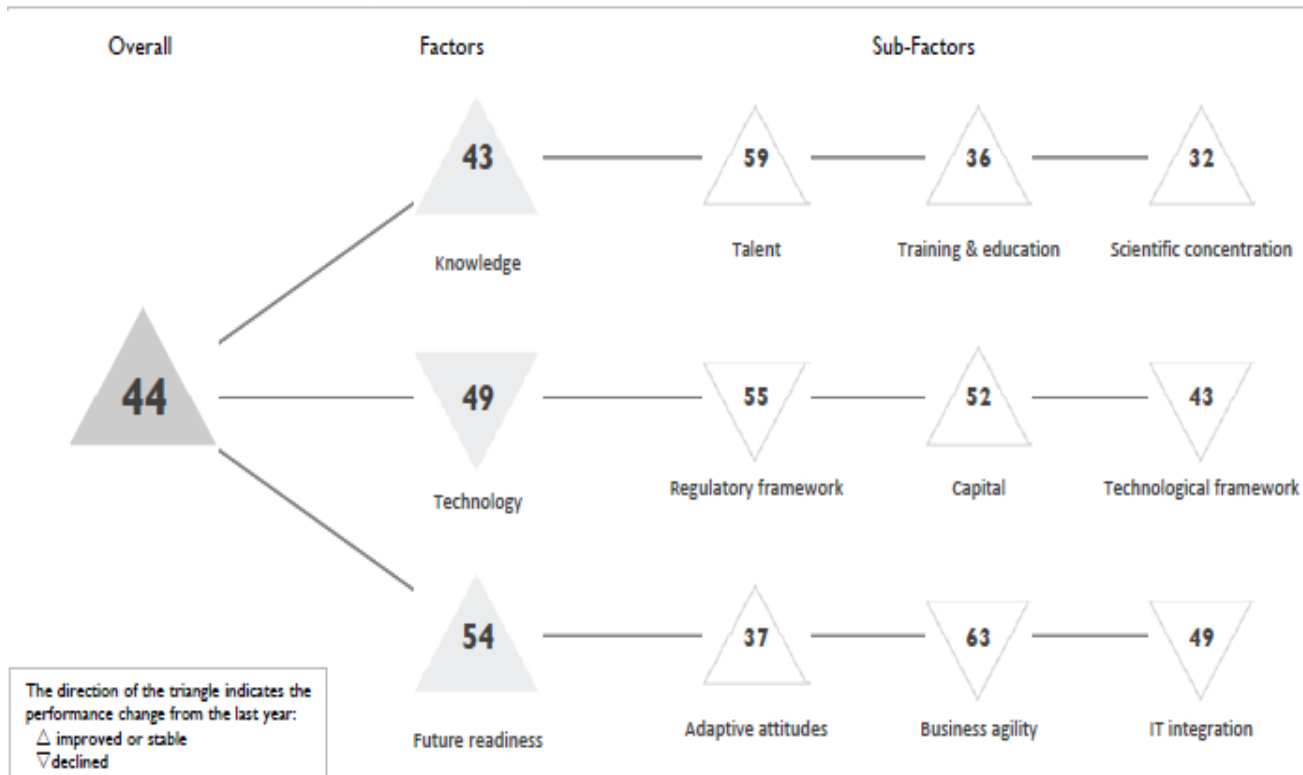
	SVEUKUPNO					ZNAJJE				
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Hrvatska	45	46	44	48	44	49	46	45	50	43
Slovenija	37	39	36	34	34	32	28	26	26	26
Austrija	24	26	19	16	15	14	16	12	12	13
Bugarska	53	54	47	45	43	47	45	38	41	41
Francuska	22	20	22	25	26	15	20	21	19	20
Njemačka	14	17	15	17	18	16	10	10	13	14
Mađarska	36	44	42	44	46	42	44	43	48	48
Grčka	48	40	45	50	53	44	34	46	51	51
Finska	4	3	6	4	7	5	7	9	9	9
Italija	41	36	34	39	41	46	42	40	42	42

Izvor: IMD, *IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018*, str. 40., dostupno na:

<https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/> (24.08.2019.)

Slika 2 Analiza podfaktora IMD indeksa RH

OVERALL PERFORMANCE (63 countries)

Izvor: IMD, *IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018*, str. 64., dostupno na:
<https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/> (24.08.2019.)

Promatrajući podfaktore ukupnog indeksa koji je RH doveo na 44. mjesto, pored tehnologije znanje je na središnjoj poziciji ukupnih doprinosa konkurentnosti i to talentiranost na 59. mjestu, tečajevi i edukacije na 36. mjestu i znanstvena koncentracija na 32. mjestu.

Tablica 7 Učenci i studenti koji su završili osnovnu ili srednju školu ili diplomirali

	Učenci koji su završili osnovnu školu <i>Graduated from basic school</i>			Učenci koji su završili srednju školu <i>Graduated secondary school</i>			Studenti koji su diplomirali/završili studij na visokim učilištima <i>Students graduated from institutions of higher education</i>					
	ukupno <i>Total</i>	učenci <i>Male</i>	učenice <i>Female</i>	ukupno <i>Total</i>	učenci <i>Male</i>	učenice <i>Female</i>	stručni studij <i>Professional study</i>			sveučilišni studij <i>University study</i>		
							ukupno <i>Total</i>	studenti <i>Male</i>	studentice <i>Female</i>	ukupno <i>Total</i>	studenti <i>Male</i>	studentice <i>Female</i>
2008.	46 328	23 585	22 743	44 506	22 115	22 391	10 247	4 430	5 817	15 326	6 129	9 197
2009.	47 578	24 102	23 476	45 331	22 416	22 915	9 905	4 411	5 494	20 251	8 064	12 187
2010.	47 630	24 534	23 096	44 810	22 431	22 379	9 670	4 103	5 567	22 708	8 596	14 112
2011.	49 586	25 420	24 166	42 669	21 312	21 357	11 153	5 044	6 109	25 335	10 090	15 245
2012.	47 959	24 560	23 399	43 248	21 342	21 906	11 557	5 053	6 504	25 407	9 920	15 487
2013.	45 749	23 387	22 362	44 324	21 836	22 488	11 329	4 992	6 337	23 923	9 497	14 426
2014.	43 445	22 193	21 252	44 132	22 621	21 511	10 664	4 710	5 954	23 077	8 821	14 256
2015.	42 161	21 718	20 443	46 934	23 419	23 515	11 381	4 933	6 448	23 364	9 112	14 252
2016.	39 617	20 359	19 258	44 854	22 388	22 466	10 304	4 632	5 672	22 591	8 545	14 046
2017.	38 020	19 435	18 585	42 711	21 314	21 397	10 210	4 669	5 541	22 518	8 516	14 002

Izvor: Državni zavod za statistiku, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018*, Zagreb, 2018., str. 483., dostupno na:

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (19.08.2019)

Promatrano od 2008. godine do 2018. godine vidljivo je da postoji tendencija pada broja onih koji su završili osnovnu školu, ali i srednju školu. Ipak bilježi se neznatan pad broja onih koji su završili stručni studij, pa ja njih u 2008. godini bilo 10247, dok ih je u 2018. godini bilo 10210. Broj onih koji su završili sveučilišni studij je u porastu pa je njih u 2008. godini bilo 15326, a u 2018. godini 22518.

Tablica 8 Magistri znanosti u Republici Hrvatskoj prema spolu

	2013.		2014.		2015.		2016.		2017.	
	ukupno <i>Total</i>	žene <i>Women</i>	ukupno <i>Total</i>	žene <i>Women</i>	ukupno <i>Total</i>	žene <i>Women</i>	ukupno <i>Total</i>	žene <i>Women</i>	ukupno <i>Total</i>	žene <i>Women</i>
Ukupno	775	449	595	369	521	327	487	288	546	330
Magistri znanosti	71	40	12	7	9	3	10	1	3	2
Sveučilišni specijalisti	704	409	583	362	512	324	477	287	543	328

Izvor: Državni zavod za statistiku, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018*, Zagreb, 2018., str. 493., dostupno na:

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (19.08.2019)

U 2013. godini bilo je 775 magistara znanosti, potom ih je taj status steklo u 2015.godini 521, nakon čega taj broj opet raste i u 2018. ima 546 novih magistara.

5. SWOT SITUACIJSKA ANALIZA NA PRIMJERU UPRAVLJANJA OBRAZOVANJEM KOD STRATEŠKOG PRISTUPA BORBE PROTIV SIROMAŠTVA I STJECANJA KONKURENTSKE PREDNOSTI ZEMLJE

SWOT situacijska analiza na primjeru upravljanja obrazovanjem kod strateškog stjecanja konkurentske prednosti zemlje, te usporedba s alternativnim strategijama naslov je petog poglavlja u kome su dane značajke SWOT situacijske analize. Na osnovi modela obrađeni su i riješeni strateški putevi kod koncepta upravljanja konkurentnim znanjem u okviru nacionalnih obrazovnih sustava, kao i detekcija mogućih problema prilikom provedbe koncepta, načini izbora korektivnih strateških zahvata i njihovo provođenja. Postavljen je originalan način borbe protiv siromaštva postizanjem konkurentske prednosti strateškim uvođenjem ciljnih obrazovnih konceptata u zemlji.

Optimalna organizacija obrazovnog sustava danas sve je više ovisna o slobodnom tržišnom kontekstu, te nastoji dati odgovore na nove strukturalne trendove potražnje radnog kontingenta ne samo na razini vlastite zemlje, već i na razini šireg tržišta kojem zemlja pripada, te kamo njeni stanovnici gravitiraju, a to je za Hrvatsku - EU , prvenstveno izazvane razvojem obrazovnih sustava konkurentnih zemalja i činjenicom da konkurentne zemlje sve više optimiziraju svoje obrazovne modele. Novi obrazovni modeli nude nove mogućnosti samoj zemlji, kao i obrazovanjem oplemenjenim pojedincima, te time i učinkovitije obrazovno vodstvo. Organizacija obrazovnog sustava s integriranim novim modelima stjecanja znanja, može eliminirati neke nepotrebne statističke značajke na tržištu rada kao što je mala stopa zaposlenosti za pojedina zvanja, te niske plaće, kao što može i smanjiti potrebu za otvaranjem tržišta strancima zbog povećanih tržišnih potreba za zanimanjima za koje zemlja ne obrazuje u dostatnoj mjeri svoje građane. Kao i svaki tip sustava, tako i obrazovni sustav optimiziran novim obrazovnim modelima ima svojih nedostataka, od kojih je najveći nemogućnost provedbe zamisli modela u stvarnosti. U ovom poglavlju analizirati će se implikacije promjene obrazovne strategije, odnosno pokušaj primjene novog operativnog modela upravljanja obrazovanjem.

Za potrebe definiranja skupa alternativnih strategija organizacije poslovanja provest će se *SWOT* situacijska analiza. *SWOT* poslovna analiza je alat za analiziranje situacije unutar strukture organizacije i njene okoline.

SWOT situacijska analiza je prva faza strateškog planiranja i pomaže menadžmentu raspoznati ključne elemente pri odabiru strategije. Analiza je prihvaćena kao jedna od najboljih suvremenih ekonomskih analitičkih tehnika koja se koristi u strategijskom upravljanju organizacijom, no može biti primijenjena i samo na određenom području, tj. u okvirima određenom poslovnog procesa kao što je makromarketing. Pri tom se podrazumijeva da obrazovni sustav prati, tj. podupire svrhu, ciljeve i makromarketinšku strategiju nacionalne konkurentnosti. Izraz *SWOT* znači:¹⁶⁶

- “S” - “eng. *strengths*” - snage (prednosti),
- “W” - “eng. *weaknesses*” - slabosti (nedostaci),
- “O” - “eng. *opportunities*” - mogućnosti (poslovne prigode), i
- “T” - “eng. *threats*” - opasnosti (prijetnje iz poslovne okoline, neželjena događanja).

Glavni cilj ovog poglavlja je istražiti na koji način i zbog kojih čimbenika u predloženim modelima dolazi do povećanja konkurentne prednosti obrazovnog sustava, koji koriste takvu makromarketinšku strategiju podizanja nacionalne konkurentnosti, te koje su moguće opasnosti i prijetnje ukoliko bi se model i implementiralo. Namjera ovog poglavlja je, također, dati pregled mogućih oblika interakcija ovisno o odabranoj strategiji, te analizirati motive, ciljeve i načine izgradnje vrijednosti u tim potencijalno novim obrazovnim modelima.

5.1. Značajke *SWOT* situacijske analize

Za potrebe definiranja skupa alternativnih makroemarketinških strategija obrazovanja, potrebno je provesti *SWOT* situacijsku analizu.

Situacijska analiza provodi se u četiri faze: snimka stanja, reagiranje na specifične unutarnje i vanjske čimbenike i njihovo usklađivanje. (Tablica 12.)

¹⁶⁶ Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na: <http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)

Tablica 9 Faze SWOT situacijske analize

Korak:	Metoda:
Snimanje okruženja	Situacijska analiza (SWOT)
Reagiranje na specifične vanjske čimbenike	EFAS - analiza vanjskih čimbenika
Reagiranje na specifične unutarnje čimbenike	IFAS - analiza unutarnjih čimbenika
Usklađivanje vanjskih i unutarnjih čimbenika	Generiranje TOWS matrice

Izvor: Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na:

<http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)

Osnovni alat za generiranje alternativnih strategija je TOWS matrica koja usklađuje rezultate situacijske analize (unutarnje snage i slabosti s vanjskim prilikama i prijetnjama). Ovakve analize nužan su alat menadžmentu obrazovnog sustava kako bi se moglo reagirati na predviđene i nepredviđene događaje, promjene poslovanja, promjene na tržištu, promjene u vanjskom okruženju itd.

Snage i slabosti pripadaju internim čimbenicima ("eng. *internal factors*"), dok prigode i opasnosti pripadaju vanjskim poslovnim čimbenicima ("eng. *external factors*"). U realnom poslovnom okruženju moguće je unaprijed definirati brojne moguće interne i vanjske čimbenike. Za interne čimbenike može se reći da predstavljaju realnu procjenu trenutnog stanja i mogućnosti makromarketinške uloge obrazovnog sustava, u cjelini ili njegovih organizacijskih dijelova, dok se definiranje mogućih vanjskih čimbenika može okarakterizirati i kao buduće događaje, tj. kao moguća stanja nacionalne konkurentnosti, koja nemaju dodirne točke s realnim stanjem nego predstavljaju moguća željena ili neželjena stanja koja izravno utječu na obrazovni sustav i njegov daljnji razvoj.

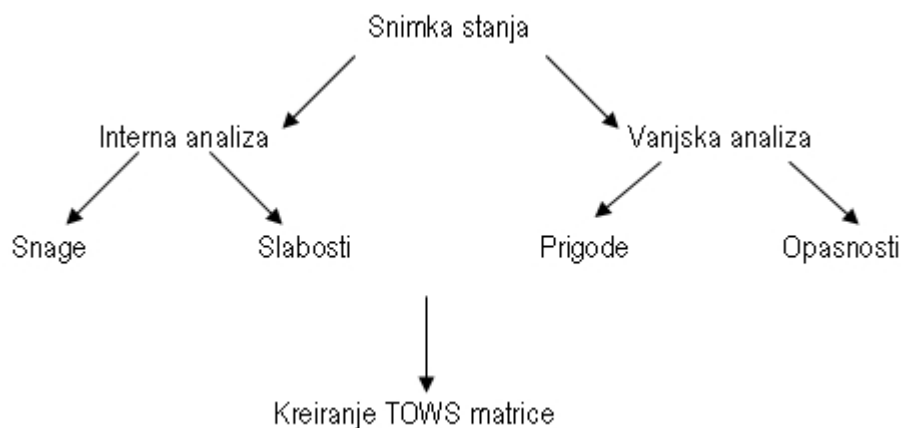
Za uspješno provođenje SWOT situacijske analize vrijede jednostavna pravila:

- očekuje se realnost u procjeni snaga i slabosti nacionalnog obrazovnog sustava;

- analiza treba obuhvaćati situaciju u kojoj se obrazovni sustav trenutno nalazi, te poželjno jednu ili više mogućih situacija u budućnosti;
- potrebno je uvijek provoditi analizu u odnosu na bolju i lošiju konkurenciju;
- analiza treba biti što kraća i jezgrovitija, treba izbjegavati prekompleksnost;
- neki čimbenici su manje, a neki više važni, potrebno je odabrati važnije i to se prvenstveno odnosi na moguće prigode;
- SWOT je subjektivna analiza što znači da više ljudi iz istog okruženja može različito interpretirati čimbenike, a samim tim rezultati analize svakog pojedinog menadžera ne moraju biti identični.

Rezultat SWOT situacijske analize daje informacije koje služe kao pomoć gdje, kako i zašto reorganizirati resurse i mogućnosti obrazovnog sustava u makrookruženju. Može se ustvrditi da je SWOT instrument, tj. alat strateškog planiranja. Slijedeći dijagram prikazuje model provođenja situacijske analize s ciljem generiranja mogućih strategija. (Shema 2 .)

Slika 3 SWOT situacijska analiza

Izvor: Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na:

<http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)

Na osnovu raspoloživih podataka mogu se utvrditi bitne karakteristike koje se mogu kategorizirati u potrebne elemente SWOT situacijske analize. Najvažnije su svakako

unutarnje snage i slabosti, dok se vanjske prigode i prijetnje mogu u najvećoj mjeri pretpostaviti na temelju prošlih, aktualnih i budućih zbivanja u okolini.

Buduća zbivanja pretpostavljena su na temelju procjene globalnih i lokalnih političkih, gospodarskih i socioloških procesa, anketnih pokazatelja, statističkih podataka o poslovanju uključenih subjekata koji utječu na poslovanje organizacije, te aktualnim zbivanjima koja se mogu naći u dnevnim publikacijama (dnevne novine, časopisi, Internet, itd.). Za organizaciju mogućeg optimiziranog obrazovnog modela u Hrvatskoj u narednim će se poglavljima utvrditi čimbenici razvrstani u SWOT kategorije.

5.2. Analiza donošenja odluke o novom obrazovnom modelu

RH trenutno upravlja svojom obrazovnim sustavom na način koji ne da više nije konkurentan, nego više nije niti održiv. Ključan je problem takva strukturalna priroda obrazovanja, čiji outputi – mladi SSS ili VSS stručnjaci ne prate potrebe tržišta rada. Iz navedenog proizlazi da hrvatski obrazovni sustav proizvodi takav stručni kadar, koji odraz svojih kvalifikacija ne može naći na tržištu rada, te je stoga primoran obitavati kao statistička brojka „nezaposlen“ na burzi ili potvrdu svojih kvalifikacija potražiti izvan zemlje. Istovremeno obrazovni sustav ne producira u dostatnoj mjeri ona zvanja koje tržište rada traži, a to su medicinska i visoko profilirana tehnička inženjerska zvanja. Naročit problem obrazovnog sustava je kontinuirani deficit medicinskih stručnih kadrova, koji se dodatno još i multiplicira iseljavanjem mladih liječnika i ostalog medicinskog osoblja izvan zemlje. Lažna politička korektnost i zadržavanje statusa quo da se održe visoke kvote upisa društvenih i humanističkih usmjerenja na studije, producira i sliku lažne obrazovne strukovne strukture društva, koja ostaje takvom – obzirom da tržište rada neće susresti potrebe struke kojom se pojedinac kroz obrazovni sustav opskrbi, jer se ne radi o takvim specifičnim znanjima koje zemlja treba.

Daljnji je problem obrazovnog modela u Hrvatskoj i neprovođenje bolonjske deklaracije, odnosno ista je prisutna samo formalno kao eminencija europske prisutnosti u okvirima hrvatskog visokoškolskog obrazovanja, dok su sadržajno pomaci mali ili nevidljivi.

Govoreći o obrazovnom modelu kroz osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, zamjetan je trend smanjenja propagacije strukovnih obrazovanja, jer sustav producira samo „superodlikaše“, čije znanje i sposobnosti nerijetko ne prate odraz ocijena, već su plod pritiska roditelja i slabosti učitelja da održe jasne kriterije izvrsnosti u obrazovanju, te tako svi postaju „odlični“ i spremni za gimnazije, završetkom kojih odlaze na fakultete na koje se nije toliko teško upisati, koliko ih je zahtjevno završiti. Tako osnovnoškolski „odličnici“ nerijetko ostaju na razini školske sprema gimnazija, ukoliko sreću ne potraže na nekom od privatnih veleučilišta, čija je najezda unazad posljednjih 15-ak godina utjecala na tržišno radnu pomutnju, obzirom da produkcija njihovi kvalifikacija ne prati njihova znanja i sposobnosti.

U Hrvatskoj je temeljni strukturalni problem obrazovanja taj što je za osnovoškolce normalno da imaju sve 5-ice bez zalaganja i znanja, kao i što profesori podležu takvim pritiscima roditelja da im djeca budu sve ono što oni sami nerijetko nisu bili, te tako produciraju buduće gimnazijalce upitnih radnih navika, koji jedvitim provlačenjem kroz srednjoškolski sustav biraju manje zahtjevne i manje konkurentne visoke škole i fakultete, iz kojih ne stječu konkurentna znanja niti sposobnosti, čak i onda kada ih završe. Nadalje, za razliku od svijeta, u RH je privatno obrazovanje često privilegij bogatih ili lijenih, a ne ulaznica za izvrsne. Produkcija diplomanata iz takvih privatnih visokoškolskih institucija zauzima nadalje mogućnost zapošljavanja onima koji su u redovnom tijeku studija završili svoja zvanja, čime se i konkurentnost u radnim organizacijama smanjuje obzirom da takav radni kontingent u sebi ne sadrži perpetuum znanja i sposobnosti, pa ga onda ne može niti ne samo multiplicirati, nego ne čak niti koristiti u osnovnim radnim procesima.

Pored navedenog, način provedbe obrazovanja od osnovne škole preko srednje škole do fakulteta je plošan, narativan, činjenično rekapitulacijski, te lišen kritičkog promišljanja, rješavanja problema i praktične primjene znanja, čime se u velikoj mjeri produciraju tzv „kockasti umovi“ lišeni mogućnosti promišljanja „out of the box“.

Iz tog razloga potrebno je naći učinkovitiji način upravljanja obrazovnim sustavom.

U nastavku će se prezentirati tri moguća rješenja, pri čemu treba imati na umu da nijedno od navedenog još nije implementirano, te je hrvatski obrazovni sustav još uvijek u statusu quo, te još uvijek u fazi razmatranja mogućih opcija.

a) Naći rješenje unutar postojećeg obrazovnog sustava

b) Osnovati novu radnu skupinu unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada

c) Recipirati uspješni strani model obrazovanja

5.3. Opcija nalaska rješenja unutar postojećeg obrazovnog sustava

Jedno od mogućih rješenja je pronaći učinkovitiji model upravljanja unutar samog obrazovnog sustava. To bi značilo da bi jedan od mogućih načina bio mijenjanje interne regulative koja se tiče upravljanja ljudskim resursima zaposlenih u obrazovnom sustavu, od osnovne škole, preko srednje škole do fakulteta. Da bi ljudski resursi u obrazovnom sustavu uspješno ostvarili svoju ulogu na širokom području operativnih zadaća, potrebne su im odgovarajuće kompetencije.

Kompetencije kojima obrazovni kadar treba raspolagati u nekim se državama imenuju kao standardi za profesore, asistente u nastavi, učitelje, ravnatelje, dekane, a odnose se na kompetencijski standard ili kompetencijski profil zaposlenika. One uključuju bogati inventar znanja, sposobnosti, vještina, odlika, stavova, vrednota, koje svaki zaposlenik treba imati da bi uspješno ostvario ciljeve, zadaće i program obrazovne ustanove.

Standardi uglavnom nastaju kao rezultat analize ciljeva prosvjetne politike, na jednoj strani, i empirijskim istraživanjem obrazovnih kadrova u funkciji ostvarivanja tih ciljeva u obrazovnoj praksi, na drugoj strani. Okvirno bi se trebali utvrditi na nacionalnoj razini, kako bi predstavljali osnovu za izbor, osposobljavanje, praćenje i samovrednovanje kadrova.

Tablica 10 Opcija nalaska rješenja unutar postojećeg obrazovnog sustava

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Trošak ove opcije je nizak, jer problem možemo riješiti interno, bez značajnijih dodatnih troškova u odnosu na druge opcije. • Zaposlenici bi ostali raditi u obrazovnoj ustanovi u kojoj i do sada, • odnos prema radu i kvaliteta obrazovne usluge trebala bi se samo standardizirati , te bi kontrola i poštivanje interne regulative bilo lakše 	<ul style="list-style-type: none"> • Postojeći obrazovni sustav pokušao se mijenjati na ovoj razini u prošlosti, no u tome se nije dovoljno uspjelo • Obrazovni ta sustav ne može napredovati tako što će se pojedini njegovi segmenti reformirati, dok će drugi stagnirati ili ići retrogradnim tijekovima • Problem leži u činjenici da je tendencija zadržati status quo u većini obrazovnih institucija.
PRIGODE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Veća stopa zadovoljavanja potreba tržišta rada • Stjecanja konkurentnih znanja u okviru obrazovanja • Povećanje kreativnosti i motivacije učenika i studenata • Povećanje BDP-a kao reakcija primjene konkurentnih znanja u realnom sektoru. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nesnalaženje postojećih obrazovnih kadrova • Nejasna profilacija kriterija vrednovanja takvih novih znanja i kreativnosti • Izostanak motivacije ekstrinzično nastrojenih učenika i studenata.

Izvor: izrada autora prema Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na:

<http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)

5.4. Osnivanje nove radne skupine unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada

Drugo moguće rješenje bilo bi osnivanje nove radne skupine unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada.

U osnovi, ideja je zamišljena na način da se osnuje nova radna skupina koja bi obrazovni program modificirala tako da bude što vjernija preslika potreba tržišta rada.

Tablica 11 Osnivanje nove radne skupine unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Osnivanjem nove integrirane radne skupine, izbjegle bi se ideološke polemike i svjetonazorska razmimoilaženja • Jednim potezom bi se mogle zadovoljiti potrebe reforme obrazovnog sustava i potrebe zapošljavanja tržišta rada • Interdisciplinarni stručnjaci bi bili u radnoj skupini, što bi značilo osmišljavanje konkretnih standarda, razinu usluge i kvalitete. 	<ul style="list-style-type: none"> • Temeljni razlog za osnivanje nove radne skupine bio bi zadovoljenje potreba tržišta rada i tu bi činjenicu bilo teško „sakriti“ • Recepcija stavova radne skupine, podrazumijevala bi značajan trošak • Brojni bi djelatnici u obrazovnom sektoru ostali bez posla • Dosta administrativnog posla, neke nove radne pozicije. te puno posla vezanog uz administraciju (novi ugovori za sve zaposlenike) • Nova radna skupina bi samo praktički producirala što joj tržište rada nalaže, tj. obrazovni sustav bi radio kao agencija za zapošljavanje, međutim to nije svrha obrazovnog sustava.
PRIGODE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Zadovoljenje potreba tržišta rada • Manje iseljavanje mladih • Ranija emancipacija mladih i zasnivanje obitelji • Ulaganje u ljudske resurse, edukacija zaposlenih • Modernizacija nastave. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mogući sukob sa sindikatom mogao bi dovesti do daljnjih prosvjeda pa i do štrajka • Prosvjedi obrazovnih radnika • Dokidanje svrhe obrazovnog sustava • Negativni imidž u javnosti.

Izvor: izrada autora prema Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na:

<http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)

5.5. Recepcija uspješnog stranog modela obrazovanja

Kritička osnova obrazovnog sustava u Hrvatskoj toliko je široka, da ishod boljeg obrazovnog modela u postojećim kadrovskim i legislativnim teško da bi mogao opstati.

Prijedlozi reformi se često svode na lomljenje koplja oko vrijednosnih konsenzusa i vjere, te one nikako da se provedu. Obrazovni kadar u Hrvatskoj je potplaćen i nemotiviran, te često puta i u očima građana predstavlja odraz vrijednosti nastavnog osoblja u samoj stratifikacijskoj strukturi. Učitelji, nastavnici i profesori su tu kao roboti koji dijele „batinu ili mrkvu“, ovisno o tome koju je količinu podataka učenik ili student izmemorirao. Učenje napamet, svakodnevni testovi, loša uređenost učionica i predavaonica, slika su najvećeg dijela stvarnosti hrvatskog obrazovnog sustava.

Nasuprot rečenom, obrazovanje u prethodnom poglavlju analiziranoj Finskoj bitno je drukčije, te sav proces obrazovanja i međuljudski odnosi u okolini obrazovnog sustava nastoje biti što je moguće više prijateljski. Učenike se nastoji pripremiti na život, a ne ih prisiljavati da samo uče napamet. Profesori redovito prate rad učenika i roditeljima šalju izvještaje o uspjehu, dok standardizirani testovi ne postoje.

Finski obrazovni sustav slovi kao jedan od najboljih u svijetu i predmet je proučavanja vlada zemalja koje žele unaprijediti svoje obrazovne sustave. Naime u Finskoj se obrazovnim sustavom nastoji iskorijeniti društvene nepravde i nejednakosti. Obrazovanje je svima dostupno i promiče jednakost. Svi imaju iste šanse i svima se posvećuje jednaka pozornost. Nema lošije ili bolje obrazovne institucije, jer su sve one na istom nivou kvalitete i imaju iste principe i pristupe u obrazovanju. Država sudjeluje u poticanju na obrazovanje, na način da učenicima i studentima omogućava besplatno obrazovanje, prijevoz, udžbenike i tople obroke, pa čak i smještaj ukoliko je neophodan.

U Finskoj se uči da se razumije, i profesori daju sebe u to da učenik savlada gradivo. Istovremeno ulaže u sebe da bi bio kompetentan da prenosi svoje znanje.

Tablica 12 Recepcija uspješnog stranog modela obrazovanja (finskog modela)

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Implementirao bi se dokazano uspješan model u praksi • Učenici bi postali zadovoljniji, a nastavnici ispunjeniji • Učilo bi se radi znanja, a ne radi ocjena. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pitanje je bi li stari nastavni kadrovi bili spremni na zahtjeve drukčijeg opisa svog radnog mjesta. • Bit će teško pronaći dovoljno kvalitetnih nastavnika, a skupo i s neizvjesnim ishodom obučiti ih na drukčiji nastavni koncept • Pitanje je bi li sindikati bili protiv uvođenja takvog modela. Pitanje je da li će uvođenje takvog modela proći bez dodatnih komplikacija i prosvjeda.
PRIGODE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Ciljano obrazovanje omogućilo bi više sredstava za istraživanje i razvoj • Zadovoljavanje potreba tržišta rada • Utjecaj na veću stopu zaposlenosti i posljedično viši BDP 	<ul style="list-style-type: none"> • Mogući sukob sa sindikatom mogao bi dovesti do daljnjih prosvjeda pa i do štrajka • Prosvjedi radnika • Negativni imidž u javnosti • Nesnalaženje učenika i studenata naviknutih na drugi ekstrinzično motivacijski poticani model.

Izvor: izrada autora prema Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na:

<http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)

5.6. Kreiranje subjektivne matrice prema analizi modela

Nakon analize tri moguće opcije, preporuke su kako slijedi:

Vežno uz opciju A, svakako je za preporučiti pokušati pronaći rješenje unutar postojećeg obrazovnog sustava. Naime, ova opcija ne nosi sa sobom velike rizike i sve se događa interno, „unutar kuće“, međutim veliki nedostatak ove opcije su izostanak dobre prakse i dosadašnja iskustva samo kozmetičkih promjena.

Opcija B ima svojih dobrih ali i loših strana. S jedne strane osnivanje nove radne skupine unutar obrazovnog sustava, povezane sa stručnjacima sa tržišta rada bilo bi veoma pragmatično rješenje, te bi se zrcalno točno potrebe tržišta rada očitovale u strukturalnim obrazovnim promjenama, no ovdje se otvaraju pitanja dosadašnje strukture zaposlenika u obrazovnom sektoru i njihovih mogućnosti zadržavanja posla u tako mehanicistički revidiranom obrazovnom sustavu.

Također, moguće je da bi neki zaposlenici odbili prihvatiti eventualno nove uvjete rada ili novi ugovor pa bi se morali tražiti novi, koji bi bili bez iskustva, ili bi se postojeći kadrovi morali dodatno educirati što u konačnici povećava ukupni trošak. Ova opcija može se implementirati zajedno s opcijom C. Naime paralelno je moguće prebaciti dio obrazovnog sustava u recipirani uspješni obrazovni model kakav je finski, dok je drugi dio uputno prilagođavati potrebama tržišta rada. Opcija C je inicijalno dobra ideja. Neke zemlje već imaju sličan reformski model obrazovanja, međutim ovdje je problem i u nužnosti promjena društvenih makrostruktura i kulture obrazovanja, kao i konverzije primarno ekstrinzično usmjerenih djece i mladih, kao i njihovih roditelja koji im usađuju da su jedino ocijene vrijedne. Preporuke autorice usmjerene su na to da bi ovaj reformski model obrazovanja u Hrvatskoj trebao ići djelomično, da se model implementira na nekoliko desetina pilot obrazovnih ustanova koje imaju prijemljivost na promjene, te su u dobrom kadrovskom i infrastrukturnom stanju. Takav testni model bio bi lakmus papir i smjerokaz kasnijeg oblikovanja vlastitog autentičnog modela reforme obrazovanja u cilju postizanja nacionalne konkurentnosti. Kako je već navedeno u prethodnom odlomku, preporuka bi bila da se ide s opcijom B i postepeno s opcijom C. Opcija C je riskantna, te ima puno početnih troškova, što je za hrvatski obrazovni sustav u ovom trenutku neprihvatljivo da postane jedan opći model. No, jednako je tako neprihvatljivo implementiranje samo opcije A, koja je uvelike samo formalna i kozmetička inicijacija u reforme, bez daljnjih pozitivnih reperkusija po nacionalnu konkurentnost obrazovanja i posljedično smanjenje siromaštva.

6. ZAKLJUČAK

Obrazovni sustav odraz je ciljeva obrazovne politike neke države. Hrvatski obrazovni sustav koncipiran je u nekoliko segmenata, a to su: predškolski odgoj, osnovno školsko obrazovanje, srednjoškolsko obrazovanje, visoko obrazovanje i cjeloživotno učenje. Sustav se odlikuje uvođenjem promjena, no to za sada ide iznimno sporo. Prisutna je određena klima koja još uvijek naglasak stavlja na teoriju i prisiljava učenike i studente na učenje „napamet“ kako bi položili test. Nažalost, visoko obrazovanje nije besplatno za svih, već samo za pojedince poput onih sa iznimnim uspjehom ili koji zadovoljavaju posebne kriterije. Literatura koja se koristi za sve razine obrazovanja, veliki je trošak za roditelje koji svoju djecu upisuju, pa to ukazuje na najavljuvanje socijalnih razlika koje vode ka društvenoj nejednakosti u kojoj samo povlašteni, odnosno oni s većim primanjima mogu priuštiti svojoj djeci obrazovanje. U Hrvatskoj je temeljni strukturalni problem obrazovanja taj što je za osnovoškolce normalno da imaju sve 5-ice bez zalaganja i znanja, kao i što profesori podliježu takvim pritiscima roditelja da im djeca budu sve ono što oni sami nerijetko nisu bili, te tako produciraju buduće gimnazijalce upitnih radnih navika, koji jedvitim provlačenjem kroz srednjoškolski sustav biraju manje zahtjevne i manje konkurentne visoke škole i fakultete, iz kojih ne stječu konkurentna znanja niti sposobnosti, čak i onda kada ih završe. Nadalje, za razliku od svijeta, u RH je privatno obrazovanje često privilegij bogatih ili lijelih, a ne ulaznica za izvrsne, te samim time obrazovanje ne razvija svoj derivat znanja, te isti ne uspijeva generirati u faktor bogatstva zemlje. Produkcija diplomanata iz takvih privatnih visokoškolskih institucija zauzima nadalje mogućnost zapošljavanja onima koji su u redovnom tijeku studija završili svoja zvanja, čime se i konkurentnost u poduzećima smanjuje obzirom da takav radni kontingent u sebi ne sadrži perpetuum znanja i sposobnosti, pa ga onda ne može niti ne samo multiplicirati, nego ne čak niti koristiti u osnovnim radnim procesima.

Pored navedenog, način provedbe obrazovanja od osnovne škole preko srednje škole do fakulteta je plošan, narativan, činjenično rekapitulacijski, te lišen kritičkog promišljanja, rješavanja problema i praktične primjene znanja, čime se u velikoj mjeri produciraju tzv „kockasti umovi“ lišeni mogućnosti promišljanja „out of the box“.

Finski je obrazovni sustav tome čista suprotnost i sve je ležernije, a opet ima puno bolje rezultate, te je riječ o bogatoj zemlji EU za koju siromaštvo postoji samo kao povijesni narativ, nasuprot onom svakodnevnom u Hrvatskoj. Kao osnova svega je besplatno obrazovanje, dostupno svima, ali i niz besplatnih sadržaja kao što su topli obroci ili prijevoz, pa čak i smještaj učenika i studenata. Nema testova, nema školskog zvona, nema napetih odnosa s učiteljima, jer oni su poput prijatelja i uvijek su dostupni, a pritom vrlo cijenjeni. Naglasak je na tome da se učenik zna snaći u životu, a ne da napamet nauči 100 stranica za test. Rad učenika prati se kontinuirano i na temelju rezultata se ili poboljšava ili nastavlja.

Makromarketinška atribucija uloge i značaja obrazovanja u podizanju nacionalne konkurentnosti sadržana je u imperativu makromarketinga da uskladi ponudu i potražnju za radom, odnosno outpute obrazovnog sustava, a to su mlade obrazovane ljude uskladiti s potražnjom za njima, što korelira i s nacionalnom konkurentnošću, koja je veća što je bolji obrazovni sustav i što je manja nezaposlenost.

Iz tog razloga potrebno je naći učinkovitiji način upravljanja obrazovnim sustavom.

U radu su analizirana tri moguća rješenja, s prvom opcijom reformi u vidu nalaska rješenja unutar postojećeg obrazovnog sustava, drugom opcijom u vidu osnivanja nove radne skupine unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada, te trećom opcijom u okviru recepcije uspješnog stranog modela obrazovanja.

U ovom su radu na kvalitativni test stavljene tri početne hipoteze:

H1: Makromarketinška strategija zemlje može uskladiti ponudu i potražnju za radom, odnosno outpute obrazovnog sustava - mlade obrazovane ljude uskladiti s potražnjom za njima.

Provedenom kvalitativnom analizom u poglavlju 5. ovog rada utvrđeno je da ova konstatacija stoji, te se može prihvatiti, dok na primjeru Hrvatske tek uvjetno, odnosno ukoliko Hrvatska usvoji optimizirani model reforme obrazovnog sustava i uspješno ga provede u djelo.

H2: Uvođenjem koncepta učenja konkurentnog znanja u nacionalni obrazovni sustav, moguće je smanjiti siromaštvo i strateški generirati konkurentnu prednost.

Provedenim istraživanjem u radu, iz derivativa spoznaja drugih autora, kao i uspješne prakse analiziranih zapadnih zemalja, vidljivo je da spomenuti korelativi konkurentnog znanja u nacionalnom obrazovnom sustavu vode ka produkciji bogatih ekonomija, te da je generacija konkurentne prednosti posljedičan učinak. Na primjeru Hrvatske ova se hipoteza može prihvatiti tek djelomično, obzirom da iako ima svjetlijih primjera učenja konkurentnih znanja u okviru segmenata obrazovanog sustava, još uvijek prevladava produkcija tzv nemonetabilnih i nekonkurentnih znanja, zbog čega Hrvatskoj još uvijek nije moguće generirati konkurentsku prednost, a koji odraz nalazi i u još uvijek relativnom siromaštvu ove ekonomije.

H3: Nacionalna konkurentnost je veća, a siromaštvo zemlje manje, što je bolji obrazovni sustav i što je manja nezaposlenost

Provedenim istraživanjem u radu i analizom parametara konkurentnosti usporednih zemalja, ova se tvrdnja može prihvatiti kao istinita. Na primjeru Hrvatske pokazatelji neoptimiziranog obrazovnog sustava nekoreliranog s potrebama tržišta rada, kao i visoki pokazatelji nezaposlenosti temelj su objašnjenja loše nacionalne konkurentnosti i još uvijek prisutnog gospodarskog deficita, koji se na razini stanovništva očituje kao atribucija siromaštva.

Ova hipoteza ujedno i otvara perspektivu promjena za hrvatsku konkurentnost, obzirom da nedvojbeno u korelaciji potvrđuje generatore nacionalne konkurentnosti, koje Hrvatska ciljanim i sustavnim reformama, može pokrenuti.

SAŽETAK

Od svih dobara koja nam stoje na raspolaganju, najdragocjenije u razvijenom poslovnom svijetu danas je znanje tj. intelektualni kapital. Organizacijska znanja i potencijali čine osnovu intelektualnog kapitala. Može se općenito konstatirati da su znanja koja ljudi posjeduju derivat obrazovanja, te da porast istih obrnuto korelira siromaštvo zemlje. Ta se znanja mogu mjeriti i uračunati u dio ukupne vrijednosti organizacije. Naročito u hrvatskim uvjetima ta znanja često stagniraju ili se gube radi neodgovarajućeg tretmana u smislu daljnjeg učenja i povećanja kompetencija.

U pravilu se ona gube prilikom odlaska pojedinca iz organizacijskog sustava radi nedovoljne suradnje i dokumentiranja. Prelazak razvijenih zemalja i dijela zemalja u razvoju u "ekonomije znanja" rezultiralo je u povećanoj svijesti o znanju kao ključnoj poluzi za rast nacionalne ekonomije i borbe protiv siromaštva. Obrazovanje je neizostavni element strategije uspješnih zemalja, baš kao i globalnih poslovnih sustava, a isto tako i državnih institucija razvijenih zemalja. Tako se strategijske potrebe organizacija za kreiranjem i re-kreiranjem novog znanja dostižu sinergijom putem procesiranja informacija uz pomoć obrazovanja koje je jedan od temeljnih stupova konkurentnosti jedne zemlje, te eliminator siromaštva. Intelektualni kapital je znanje zaposlenih, koje oni pretvaraju u vrijednosti na tržištu. Hrvatski obrazovni sustav još uvijek je potrebno unapređivati kako bi isti bio konkurentniji, te u rangu s primjerice finskim obrazovnim sustavom, a samim time podignuti će se i ukupna konkurentnost Hrvatske i smanjiti siromaštvo.

Ključne riječi: obrazovanje, hrvatski obrazovni sustav, napredni obrazovni sustavi, konkurentnost, siromaštvo.

SUMMARY

Of all the goods available to them, the most precious in today's developed business world is knowledge, ie intellectual capital. Organizational knowledge and potentials form the basis of intellectual capital. It can be generally stated that the knowledge that people possess the derivation of education and that the rise of the same is correlated with the poverty of the country. These knowledge can be measured and counted as part of the overall value of the organization. Especially in Croatian conditions, this knowledge often stagnates or is lost due to inadequate treatment in the sense of further learning and enhancement of competence.

As a rule, they lose when leaving an individual out of the organizational system due to insufficient collaboration and documentation. The transition between developed countries and parts of developing countries into the "knowledge economy" has resulted in increased awareness of knowledge as a key factor in the growth of the national economy and the fight against poverty. Education is an indispensable part of the strategy of successful countries, just like the global business systems, as well as state institutions of developed countries. Thus, the strategic needs of organizations for creating and re-creating new knowledge reach synergies through information processing with the help of education which is one of the cornerstones of a country's competitiveness and the eliminator of poverty. Intellectual capital is the knowledge of employees, which they transform into market value. The Croatian educational system still needs to be improved to make it more competitive, in line with, for example, the Finnish education system, thus raising the overall competitiveness of Croatia and reducing poverty.

Key words: education, Croatian education system, advanced education systems, competitiveness, poverty.

LITERATURA

Knjige:

1. Buble, M., *Menadžment*, Split, Ekonomski fakultet Split, 2000.
2. Dokić – Švob, N., *Tranzicija i nove europske države*, Zagreb, Barbat, 2000.
3. *Faktopedija-ilustrirana enciklopedija* 11. izdanje, Zagreb, Mozaik knjiga, 2003.
4. Grbac, B., *Identitet marketinga*, Rijeka, Sveučilište u Rijeci Ekonomski fakultet Rijeka, 2006.
5. Jelavić, F., *Didaktičke osnove nastave*, Jastrebarsko, Naknada Slap, 1994.
6. Kotler P., Wong V., Saunders J., Armstrong G., *Osnove marketinga*, Zagreb, MATE, 2006.
7. Meler, M., *Neprofitni marketing*, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2003.
8. Ozretić Došen, Đ., *Osnove marketing usluga*, Zagreb, Mikrorad, 2002.
9. Porter, E. M., *Konkurentska prednost - postizanje i održavanje vrhunskog poslovanja*, Zagreb, Masmedia, 2008.
10. Pavičić, J., *Strategije marketinga neprofitnih organizacija*, Zagreb, Masmedia., 2003.
11. Previšić, J. i Đ. Ozretić Došen, *Međunarodni marketing*, Zagreb, Masmedia, 1999.
12. Stančić, S., *Menadžment u obrazovanju*, Rijeka, Vlastita naknada, 2006.
13. Tipurić, D., *Konkurentska sposobnost poduzeća*, Zagreb, Sinergija, 1999.
14. Zelenika, R., *Znanje – temelj društva blagostanja - obrazovna i znanstvena industrija*, Rijeka, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2007.

Članci:

1. Akrap, G. *Informacijske strategije i oblikovanje javnog znanja, National security and the future*, Zagreb, vol. 10, no. 2, 2009.
2. Argote, L., McEvily, B., & Reagans, R., *Managing knowledge in organizations: An integrative framework and review of emerging themes, Management Science*, vol. 49, no. 4, 2003.

3. Horić, A., *Informacija - povijest jednog pojma*, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, vol. 50, no. 1-2, 2007.
4. Koprić, I., *Obrazovanje kao roba: moral ili politika?*; *Revija za socijalnu politiku*, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, vol.16 no. 2, 2009.
5. Križman Pavlović, D. i I. Kalanj, *Uloga poslovnog pregovaranja u stjecanju konkurentne prednosti*, *Economic research - Ekonomska istraživanja*, Pula, Taylor and Francis Group i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, vol. 1, no. 4, 2008.
6. Pokorny, A., *Rani i predškolski odgoj i obrazovanje djece: novi smjer u EU politici suradnje; Djeca u Europi*, vol. 3, no. 6, 2011
7. Vedriš, M., *Konkurentnost nacionalne ekonomije-osnova izvoznih performansi zemlje*, *Ekonomija Economics*, Rifin doo, vol. 12, no. 1, 2005.
8. Vrdoljak Raguž, I. i M. Tolušić, *Implementacija Porterovih generičkih strategija*, *Ekonomska misao i praksa*, Dubrovnik, Sveučilište u Dubrovniku, No.1, 2012.

Internet izvori:

1. 55 preporuka za povećanje konkurentnosti Hrvatske, Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilište u Zagrebu, S. Krajcar, Nacionalno vijeće za konkurentnost, PPT, dostupno na: <https://www.fer.unizg.hr/download/repository/konkurentnost%20preporuke%20Job%20Fair%5B1%5D.ppt> (30.08.2019.)
2. Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018, Zagreb, 2018., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (19.08.2019)
3. IMD, IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018, dostupno na: [file:///C:/Users/Jelena/Desktop/Downloads/imd_world_digital_competitiveness_ranking_2018%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Jelena/Desktop/Downloads/imd_world_digital_competitiveness_ranking_2018%20(1).pdf) (24.08.2019.)
4. Finska: prava zemlja znanja, dostupno na: <http://www.libela.org/prozor-u-svijet/2412-finska-prava-zemlja-znanja/> (10.08.2019.)
5. Hrvatska na dnu Europe: evo kako se druge zemlje bore protiv nezaposlenosti mladih, Z. Savić, Slobodna Dalmacija, 2016., dostupno na:

<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/320199/hrvatska-na-dnu-europe-evo-kako-se-druge-zemlje-bore-protiv-nezaposlenosti-mladih>
<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/320199/hrvatska-na-dnu-europe-evo-kako-se-druge-zemlje-bore-protiv-nezaposlenosti-mladih>
(15.08.2019.)

6. Nacionalno vijeće za konkurentnost, IMD godišnjak svjetske konkurentnosti 2019: Stvarni napredak zahtjeva brze i temeljitije reforme, dostupno na: <http://konkurentnost.hr/imd-godisnjak-svjetske-konkurentnosti-2019-stvarni-napredak-zahtijeva-brze-i-temeljitiije-reforme/> (10.08.2019.)
7. Obrazovanje za rast i razvoj, Nacionalno vijeće za konkurentnost - Preporuke za povećanje konkurentnosti, Zagreb, 2003., str. 2., dostupno na: http://hosting.unizg.hr/unesco/texts/hrvatska/obrazovanje_vijece_za_konkurentnost.pdf (21.08.2019.)
8. Osigurava li besplatno visoko obrazovanje jednak pristup obrazovanju?, T. Farnell, H-alter, dostupno na: <http://www.h-alter.org/vijesti/osigurava-li-besplatno-obrazovanje-jednak-pristup-obrazovanju> (11.08.2019.)
9. Porter, E.M.: *Što je to strategija?*, stručni članak, iz predgovora, dostupno na: <http://www.quantum21.net/?id=742> (07.08.2019.)
10. Predškolski odgoj i naobrazba, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2195> (14.08.2019.)
11. Quick MBA, Swot Analysis, dostupno na: <http://www.quickmba.com/strategy/swot/> (22.08.2019.)
12. Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. – 2017. godine, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 2014., str. 20., dostupno na: <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2015/02/smjernica-apz.pdf> (15.08.2019.)
13. Srednje obrazovanje, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2239> (14.08.2019.)
14. Tadić D. i J. Ivanković, Uloga marketinga u sustavu visokog obrazovanja Republike Hrvatske, CROMAR, Kongres (20 ; 2007 ; Rijeka) Marketing u društvu znanja i suvremenoj poslovnoj stvarnosti, dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=548775> (21.08.2019.)

15. Visoko obrazovanje, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2254> (14.08.2019.)
16. Visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj, dostupno na: <http://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje> (14.08.2019.)
17. World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018, dostupno na: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/#economy=HRV> (10.08.2019.)
18. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi pročišćeni tekst zakona NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (11.08.2019.)
19. Zašto je Finski obrazovni sustav najbolji na svijetu, dostupno na: <http://www.educentar.net/HR/Articles/Details/10146/ZASTO-JE-FINSKI-OBRAZOVNI-SUSTAV-NAJBOLJI-NA-SVIJETU/> (20.08.2019.)

POPIS SLIKA

Slika 1 Mikro i makro okruženje marketinga	64
Slika 2 Analiza podfaktora IMD indeksa RH	89
Slika 3 SWOT situacijska analiza	95

POPIS TABLICA

Tablica 1 Stopa nezaposlenosti mladih	60
Tablica 2 Broj zaposlenih u Republici Hrvatskoj od 2008.-2017. u tisućama.....	72
Tablica 3 Indeksi konkurentnosti Hrvatske	80
Tablica 4 Hrvatska na IMD ljestvici.....	82
Tablica 5 Podfaktor znanja u okviru IMD ranga	82
Tablica 6 Republika Hrvatska na IMD ljestvici	88
Tablica 7 Učenici i studenti koji su završili osnovnu ili srednju školu ili diplomirali....	90
Tablica 8 Magistri znanosti u Republici Hrvatskoj prema spolu.....	90
Tablica 9 Faze SWOT situacijske analize.....	94
Tablica 10 Opcija nalaska rješenja unutar postojećeg obrazovnog sustava.....	99
Tablica 11 Osnivanje nove radne skupine unutar obrazovnog sustava povezanu sa stručnjacima sa tržišta rada	100
Tablica 12 Recepcija uspješnog stranog modela obrazovanja (finskog modela)....	102